Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

HADERSLEV AMTS LANDBOFORENING

1861—1936

ET FESTSKRIFT

UDARBEJDET AF

FREDERIK P. NIELSEN

1936

WINDS BOGTRYKKERI - HADERSLEV

HADERSLEV AMTS LANDBOFORENING

1861—1936

ET FESTSKRIFT

UDARBEJDET AF

FREDERIK P. NIELSEN

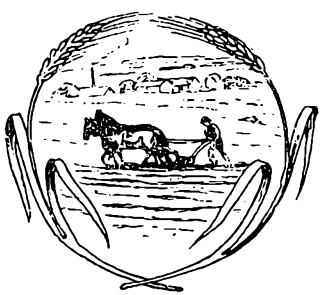

1936

WINDS BOGTRYKKERI - HADERSLEV

Haderslev Amts Landboforening
1861-1936

Forord.

I 1911 udarbejdede Redaktør Anders Lebeck et Festskrift over Haderslev Amts Landboforenings Historie ved dets 50 Aar Jubilæum. Da dette Festskrift kun findes i meget faa Eksemplarer, besluttede Bestyrelsen at lade et nyt Festskrift udarbejde i Anledning af 75 Aars Jubilæet.

Materialet til dette Festskrift er for Tiden fra Foreningens Stiftelse til Aarhundreskiftet med ganske faa Ændringer hentet fra det forrige Festskrift. Stoffet fra Aarhundreskiftet indtil 1911 er omarbejdet og Tildragelserne i de sidste 25 Aar er føjet til. De gamle Protokoller har dannet Grundlaget ved Udarbejdelsen.

Fr. Nielsen.

Haderslev, den 26. August 1936.

Foreningens Stiftelse og første Bestyrelse.

Haderslev Amts Landboforening blev stiftet paa et Møde i Haderslev den 14. Oktober 1861. Det vil sige, der blev egentlig ikke oprettet en helt ny Forening, men en gammel Forening, Den nordslesvigske Landboforening, blev delt. Den nordslesvigske Landboforening var stiftet 15 Aar i Forvejen og omfattede fra først af ikke blot hele Haderslev Amt, men ogsaa andre Dele af Nordslesvig. Det var et for stort Virkeomraade, og det var derfor rigtigt, at Østeramtet fik sin egen Forening.

Den nordslesvigske Landboforening var stiftet mod Slutningen af den opadgaaende Tidsperiode, der sluttede ved Aarhundredets Midte. Overalt i Danmark optoges i denne Periode en ny Drift med forbedret Sædskifte, Kløverdyrkning, Afledning af skadeligt Vand, Mergling, Renbrak og Mejeridrift. Det blev almindeligt at besaa Markerne ikke blot med den tidligere kendte Kløver, men ogsaa med Græsser, især Rajgræs og Timothe, af nye Kornsorter indførtes Provstirug, engelske Hvedesorter, toradet Byg. Men ikke alle var lige hurtige i Vendingen, det er ganske morsom at høre, at der endnu paa de Tider var Landmænd der nærede Betænkeligheder ved at ødelægge Senegræsset!

Fremskridtene i denne Periode kom fra Holsten, gennem til-

vandrede holstenske Landmænd, Forvaltere og Mejersker. Senere kom der Paavirkning fra England og Skotland, det mærkedes fra Forhandlingerne paa Haderslev Amts Landboforenings Møder i dens første Periode. Det er først fra Firsernes Begyndelse, at Danmark blev Mønsterlandet. De bedre Dyrkningsmetoder krævede bedre Redskaber, 1840 indførtes Svenskharven, nogle Aar senere den skotske Harve.

At Den nordslesvigske Landboforening havde sit Sæde i Vesteramtet, i Gram, var en medvirkende Grund til, at Haderslev Amts Landboforening blev stiftet. Østeramtets Beboere ønskede at faa Tyngdepunktet forlagt til Haderslev, det fremgaar tydeligt af Breve og Skrivelser, som er bevarede i Foreningens gamle Protokoller. I et Brev, som Laurids Skau skrev til Den nordslesvigske Landboforenings Formand, Drejer til Agentoft, for at meddele ham, at det var „befundet nyttigt at stifte en Landboforening for Haderslev Amt", fremhæves udtrykkelig, at „Haderslev synes at være Centralpunktet for Amtet". Som Grund til Stiftelsen anføres den lange Afstand fra Medlemmerne i Østeramtet ud til Vesteramtet, men samtidig fremsættes det i denne Forbindelse noget uventede Forslag, om „det ikke maatte findes hensigtssvarende, at disse tvende Landboforeninger sluttede sig sammen", — med andre Ord, at den gamle Forening lod sig opsuge af den ny. At denne Mulighed har været tænkt synes ogsaa at fremgaa af, at den ny Forening fik Navnet „Haderslev Amts Landboforening", ikke Haderslev Østeramts Landboforening. Forslaget om en Sammenslutning blev afvist, Drejer svarede efter Afholdelsen af en Generalforsamling, at det „enstemmig var blevet besluttet, at Den nordslesvigske Landboforening skulde vedblive at fungere under samme Navn".

I en Ansøgning, som Haderslev Amts Landboforenings Bestyrelse i 1862 indsendte til det kongelige Ministerium for Slesvig med Bøn om en Pengestøtte til Sommerens Dyrskue, fremdroges atter Grunde til den ny Forenings Stiftelse. Der siges, at det vil være Minisreriet bekendt, at Den nordslesvigske Landboforening har sit Sæde i Gram, men de fleste af Medlemmerne boede i Østeramtet, og „disse havde til Dels en Vej af 3—8 Mil at rejse, naar de skulde deltage i de sædvanlige tvende Generalforsamlinger, og andre Møder holdes ikke. En lille Bogsamling fandtes ogsaa i Gram, men den lange Afstand til et Sted, hvor aldeles ingen Forretninger ellers førte Folk hen, medførte liden eller ingen Brug af samme". Følgen af dette var, at Medlemmerne fra den østlige Del af Foreningsomraadet meldte sig ud, saa der kun var 60—70 Medlemmer tilbage i Den nordslesvigske Landboforening. Det blev stadig mere klart, at det var nødvendigt at danne en ny Landboforening „med Haderslev som Samlingssted som Amtets Centralpunkt og eneste Købstad, hvor Befolkningen har tusind forskellige Ærinder mange Gange om Aaret og hvor Overøvrigheden bor".

Laurids Skaus Pen spores i dette Indlæg. Det bevirkede, at Ministeriet bevilgede Haderslev Amt Landboforening et Tilskud paa 250 Rdlr. At der var Trang til Stede til den ny Landboforening fremgaar tydeligt nok af, at den hurtigt fik 400 Medlemmer. Omraadet var stort nok til to Foreninger.

I den første Bestyrelse blev Amtsforvalter *Laurids Skau*, Formand; Kammerraad *Chr. Juhl*, Hjerndrup, Næstformand; *J. P. Friis*, Ejsbøl, Sekretær; dertil kom *Vissing*, Vonsildgaard, og *A. Juhl*, Kjelstrup.

Laurids Skau
Formand 1861—1864

Laurids Skau var født 1817 i Sommersted, hvor hans Fader var Sognefoged og sad paa den gamle Slægtsgaard. Hans usædvanlige Evner og Interesse vakte Flors Opmærksomhed. Da han holdt sin ildfulde Tale for Modersmaalet ved den første Skamlingsfest, fløj hans Navn Landet over. Han valgtes 1843 til Sekretær for Den slesvigske Forening, gjorde i denne Stilling et vigtigt Arbejde og kom i Forbindelse med talrige fremtrædende Mænd i Kongeriget. Han virkede for Oprettelsen af Rødding Højskole og sad i dens Bestyrelse. 1846 købte han en Gaard i Hovst i Sdr. Vilstrup Sogn og blev senere Stænderdeputeret. 1849 blev han Medlem af Folketinget for Skanderborg Amts 3. Valgkreds, 1852 Amtsforvalter i Haderslev Vesteramt, senere Medlem af Rigsraadet. En Omtale af hans Fortjenester af vort Folk hører ikke hjemme her. Han ønskede Slesvigs Indlemmelse i Kongeriget, Delingstanken var han en Modstander af. 1855 købte han Mariegaard ved Haderslev, og her døde han den 11. Maj 1864, tre Uger efter Dybbøls Fald. Han blev, mens Ligvognen kørte foran, fra sin Gaard baaret til sin Grav af Bønder fra Haderslev Østeramt. Der blev ved denne Ljlighed ytret: Han har baaret vor Sag i tyve Aar, lad os nu bære ham til hans Grav!

Efter hvad *P. Skau*, Bukshave, fortæller i sin Bog „Minder fra mit Liv og min Tid", var det, saa vidt han mindes, *N. J. Ravn*, Sjølundgaard, som fik Tanken om at stifte en Landboforening for Haderslev Østeramt; han talte med Kammerraad Juhl om Sagen, og det Møde blev indvarslet, paa hvilket det blev besluttet at stifte Haderslev Amts Landboforening. Et Udvalg blev nedsat til at udarbejde Vedtægterne, som paa den senere konstituerende Generalforsamling blev vedtagne uden nævneværdige Ændringer.

Det første Møde.

Den 25. November 1861 afholdt Haderslev Amts Landboforening sit første Foredrags- og Diskussionsmøde. Baade for Personernes og Emnernes Skyld lønner det sig at dvæle nogle Øjeblikke ved det. Af et livligt Referat i en af de gamle Protokoller faar man en ret levende Forestilling om de Mænd, der for første Gang samledes indenfor den ny Forenings Rammer for at drøfte faglige Emner.

Det første Diskussionsemne, der drøftedes indenfor Haderslev Amts Landboforening, var: Hvorledes tilvejebringes paa den billigste Maade den største og bedste Gødningsmængde, og hvorledes anvendes den hensigstmæssigst? Efter vor Tids Begreber er et Emne som dette mere end nok til at udfylde et helt Møde, men Datiden havde andre Anskuelser. Efter at være færdig med Gødningsspørgsmaalet, toges der fat paa Emnet: Under hvilke Omstændigheder kan Renbrak anses for overflødig uden skadelig Virkning paa de øvrige Afgrøder? Og det var ikke blot paa det første Møde, at der favnedes saa vidt, paa Møderne de følgende Aar drøftedes jævnligt to, tre Spørgsmaal efter hinanden.

Formanden, altsaa Laurids Skau, indledede Drøftelsen med den Bemærkning (der røber Parlamentarikeren), at Spørgsmaalet egentlig delte sig i to, nemlig først Gødningens Tilvejebringelse og dernæst dens Anvendelse, dog kunde begge Spørgsmaal ogsaa behandles samtidig. Han tilføjede, at han fandt det rigtigt, at Landboforeningen begyndte sine Forhandlinger med det for Landmanden saa vigtige Gødningsspørgsmaal, og opfordrede Mødets Deltagere til at udtale sig om indhøstede Erfaringer.

Som man ser, blev der ikke holdt noget egentligt Indlednings foredrag, der blev straks taget fat paa en Meningsudveksling.

Den første, der meldte sig til Ordet, var Møller *Schroeter*, Haderslev Slotsvandmølle; han meddelte, at da han fodrede temmelig stærkt med Grutning, fik han rigelige Mængder af Ajle, som han opbevarede i „en lufttæt Grube, fra hvilken den, naar den var overgaaet i Gæring, blev udført paa Marken", helst i fugtigt Vejr eller paa Sne, „men er der tilsat lidt Svovlsyre, kan den udbringes til enhver Tid".

Blandt andre Talere, der deltog i denne Forhandling, var *E. Skau*, Sommersted, og *J. P. Friis*, Ejsbøl. Der blev talt om Møddingens Behandling. Kammerraad Juhl, Hjerndrup, ansaa Ajlekummer for unødvendige, hvor der blev fodret med tørt Foder og havdes tilstrækkelig Strøelse. Da Dyrlæge Ravn, Sjølund, spurgte, naar Ajlen helst skulde udbringes, fik han af en Mødedeltager følgende Svar: „Naar den har slaaet Blærer overalt, er den tjenlig!"

Ved Forhandlingen om det andet Emne var Kammerraad *Juhl* første Taler, han mente ikke, at det gik uden Brak. *H. A. Krüger*, Bevtoft, var enig med Juhl i, at Brak var det sikreste, men han mente dog, at den godt kunde erstattes af godt renholdte Kartofler og en god Boghvedemark, — det er Erfaringer fra Vesteregnen, som her faar Udtryk. P. Skau, Bukshave, udtalte sig paa lignende Vis som Krüger. Møller *K. Windfeld*, Østergaards Mølle, ytrede: Vi er ikke saa vidt endnu, men den Tid kommer, da Roemarken kan erstatte Brakmarken.

Overfor denne Opfattelse opponerede Kammerraad Juhl, han „betragtede Rodfrugtavlen næsten som en Modesag, den var altfor usikker til, at man derpaa kunde støtte sit Sædfølge, og

den drog tillige betydelig Kraft af Jorden, til Skade for de følgende Afgrøder."

En varm Forsvarer fandt Roerne derimod i Forstraad *Fangel*, Ulvslyst, han ytrede: Roerne giver en betydelig Pengeindtægt ved Opfodring, men de skal passes godt og ikke som en Biting. Med gode Redskaber er det ikke saa vanskelig at holde Roerne rene, som Folk tror.

Formanden fastslog sluttelig som et Resultat af Diskussionen, at Roedyrkningen vilde komme til at afløse Brakken, forudsat at den fornødne Arbejdskraft kunde faas.

Disse var altsaa de Mænd, der talte ved Haderslev Amts Landboforenings første Møde. For saa vidt enkelte af de udtalte Anskuelser ikke svarer til vor Tids, er der kun dette at sige, at Meningerne kan ændre sig grundigt i kortere Tidsrum end femoghalvfjers Aar. der er større Grund til at understrege, saa godt enkelte af de udtalte Anskuelser har vist sig at slaa til.

I Tilknytning til Omtalen af Foreningens første Møde, kan med et Par Ord nævnes dens første Bal. Det blev afholdt paa „Harmonien", Foreningens Lokale fra første Færd af, den 5. Januar 1862 og var besøgt af 400 Deltagere. I Foreningens Protokol findes følgende Beretning:

> „Ved Bordet blev der udbragt Skaaler for Hs. Majestæt Kongen, Landboforeningen, dens Formand, Modersmaalet, Kvinden og et godt Forhold mellem Land og By. Under hele Ballet var en munter og gemytlig Stemning fremherskende".

En lignende Skildring vilde vel passe paa de fleste af Foreningens senere Baller.

De første Dyrskuer.

Foreningens første Dyrskue blev afholdt den 7. Juli 1862 paa en Mark bag Mariegaard i Gammel Haderslev. Der var udsat et samlet Præmiebeløb af 750 Rdlr., deraf 500 Rdlr. af Foreningens egne Midler og 250 Rdlr. fra Ministeriet. Der var 4 Præmier for Hingste, 5 for Hopper, 4 for Tyre, 5 for Køer, 4 for Orner og 4 for Søer.

Det fanger straks Opmærksomheden, saa faa Afdelinger der er. Der er ikke engang skelnet mellem Fedekvæg og Malkekvæg. Mange af de Grupper, vi kender saa godt fra en senere Tid, savnes. Det hele er endnu i sin allerførste Begyndelse.

Ved Foreningens andet Dyrskue blev der foretaget et Skridt fremad, idet der var skelnet mellem Fedekvæg og Malkekvæg, — det vil sige, det gjaldt endda kun om Køerne, Tyrene staar i Præmielisten opførte under en Gruppe. Først ved det tredie Skue er der skelnet mellem Tyre af Federace og Tyre af Malkerace.

Hvad Hestene angaar, da var Hopperne som nævnt i 1862 opførte under et. Det følgende Aar skelnes der mellem Hopper med Føl og Hopper uden Føl. Seks Aar senere kræves der, at Hopperne saa vidt mulig skal medbringe Afkom, samt at de Hopper, der første Gang æsker Præmie, efterviseligt skal være bedækkede.

Ved 1870 udsattes der to Præmier for Samlinger af eget Opdræt, bestaaende af en Tyr og mindst fire til fem Køer og Kvier, Racen siges det intet om. Først senere skelnes der ogsaa ved Samlingerne mellem Fedekvæg og Malkekvæg, Korthornskvæget gør sig stærkere gældende. I Halvfjedserne har man

ikke som ved det første Skue i 1862 kunnet slaa alt Kvæget sammen i en enkelt Gruppe.

Ved det første Skue var der fremstillet 13 Hingste, 65 Hopper, 29 Tyre, 107 Køer, 5 Orner og 10 Grisesøer. Ved det første Skue gjaldt følgende Regler: Heste maa ikke være under 3 Aar og ikke over 5, Køer ikke under 3 Aar og ikke over 10, præmierede Dyr maa ikke i det første Aar efter Skuet afhændes udenfor Amtet, saa skal Præmierne tilbagebetales. Nogle Aar senere tilføjes, at Tyre ikke maa være over 3 Aar.

Er det muligt at faa et Skøn over de Dyr, der var fremstillede paa Haderslev Amts Landboforenings første Dyrskue? Noget bestemt Billede kan man ikke danne sig, men der findes dog i „Dannevirke" en Beretning, der skyldes Bestyrelsen, og som giver visse Holdepunkter.

Hingstene har efter Udtrykkene at dømme ikke alle været af fineste Kvalitet, om første Præmiehingsten hedder det dog, at den er af „Egnens Race", og der tilføjes forklarende, at „under Egnes Race forstaas i Almindelighed en noget forædlet og forskønnet jydsk Race". Det var altsaa en Ros at være af „Egnens Race".

Hopperne faar som Gruppe et bedre Vidnesbyrd end Hingstene, der siges om dem, at „det langt overvejende Antal vistnok kunde kaldes fortrinlige Følhopper", og der tilføjes, at i „Almindelighed betragtet syntes Hopperne at forene den jydske Hests Soliditet med større Elegance, navnlig en mere velrejst Hals og til Dels et lettere Løb". — Det lyder jo særdeles godt, — men det ligger vel i Sagens Natur, at i en Beretning som denne var Lysten til at fremhæve Dyderne i hvert Fald mindst lige saa stor som Trangen til at paapege Manglerne.

Om *Tyrene* hedder det, at enkelte af dem blev rost, medens „der fandtes nogle Stykker, som næppe var heldige som Tillægsdyr". De saaledes karakteriserede Tyre har aabenbart ikke pyntet paa Skuet. Der fortsættes: „I det hele synes der med Hensyn til *Racerne* at være nogen Famlen til Stede, idet Befolkningen synes at ville forene Malkerace og Federace. Vore Landmænd køber ikke let en Ko eller en Kvie, selv med de mest fremtrædende Malketegn, naar den ikke tillige har en nogenlunde taalelig Figur, saa den efter nogle Aars Forløb kan sælges til Fedning paa Marsken".

Korthornskvæg nævnes ikke, derimod siges der, at nogle af Dyrene „bar Præg af at tilhøre den saakaldte Ballumrace, andre havde nogen Lighed (*nogen* Lighed) med Anglerkvæget, medens det overvejende Antal upaatvivlelig hørte til Egnens Race, som den gennem en Aarrække har udviklet sig". Der fandtes i Datiden meget sort Kvæg, enkeltvis sortbroget. Adskillige Steder var dette Kvæg helt fremherskende.

Som en Trøst til de Udstillere, der ingen Præmie fik, siges, at man „til næste Aar maaske vil indbrænde med Foreningens Mærke et lige saa stort Antal Dyr som de præmierede til Tillægsdyr".

Om *Svinene* hedder det, at de var „for det meste af den lille engelske Race, som nu synes at have fortrængt de tidligere bekendte store lange Svin". Der fandtes dog ogsaa „Afkom af den store engelske Orne", som tilhørte en navngiven Mand i Gammel Haderslev Sogn, men om denne Slags vilde staa sin Prøve, vilde først Tiden kunne vise.

Saa vidt den gamle Beretning!

Meddelelsen i Protokollen om det første Skue er skreven af Laurids Skau og har mod Slutningen disse Ord:

Efter at samtlige Præmier var uddelte, udbragtes „et Leve for Kongen, der af den talrige Mængde stadfæstedes med vældige Hurraraab".

To Aar senere døde *Kongen*, det vil sige Frederik den Syvende, og Forening og Land kom til at arbejde under helt andre Kaar.

1864 - Formandsskifte - Skolen i Vonsbæk.

Det er ikke meget, der findes i Landboforeningens gamle Protokoller om 1864, men de Linjer, der er nedskrevne, fortjener at kendes, — de antydes med faa Ord de store Begivenheder, der var foregaaet eller var i Vente.

Om en Generalforsamling, som blev afholdt den 7. December 1863, hedder det:

> „Formanden aabnede Mødet med at give et Tilbageblik over de seneste Maaneders Begivenheder, berørte Kongebesøget i Nordslesvig og Majestætens ikke længe derefter følgende Død samt den ny Konges Tronbestigelse, der syntes at føre en Krig i sit Følge. Disse vekslende Begivenheder havde medført, at Møder i Foreningen ikke havde kunnet holdes i Efteraaret".

Det omtalte Kongebesøg fandt Sted i Oktober 1863, Kong Frederik den Syvende overværede bl. a. et Bal i „Harmonien" i Haderslev og deltog, efter Indbydelse af et Antal Bønder i Tyrstrup Herred, i en Middag paa Gæstgivergaarden i Kristiansfelt, ved hvilken Lejlighed P. Skau talte.

Efter de oven anførte Ord, følger en Beretning om de behandlede Emner, og der siges saa afsluttende:

„Paa Formandens Forslag vedtoges enstemmig at udsætte til Foraaret at tage Beslutning om, hvorvidt et Dyrskue skulde afholdes næste Sommer, da Krigsudsigterne gjorde det vanskeligt at fatte Beslutning i saa Henseende".

Det blev ikke til noget med dette Dyrskue, — omkring det Tidspunkt, da det skulde have været holdt, tog Preusserne Als.

Halvanden Maaned i Forvejen var Foreningens første Formand, Laurids Skau, afgaaet ved Døden. Hans Helbred havde i flere Aar været skrøbeligt, en tærende Sygdom kom til, og det hele brød sammen for ham. Det varede tre Fjerdingaar, inden hans Eftermand valgtes, det skete først i Marts 1865. Den ny Formand blev Kammerraad *C. Juhl*, Hjerndrup. Næstformand blev *P. Skau*, Bukshave.

Christen Juhl
Formand 1865—68.

Christen Juhl var født i Hjerndrup 1806. I sin Ungdom drev han, ligesom Faderen havde gjort, Handel med hjemmegjorte uldne Varer paa Halvøen, i Mecklenborg og Hannover, indtil han 1832 overtog sin Faders store og smukke Bondegaard. Han var Medbestyrer af Højskamling Aktieselskab, indtraadte 1847 i den slesvigske Forening, 1853 valgtes han til Stænderdeputeret, efter Krigen blev han Medlem af Amtsraadet og havde ogsaa andre Tillidshverv. Udnævnelsen til Kammerraad skete 1859. Han ægtede 1843 en Datter af H. N. Lorenzen, Refsø, men døde barnløs den 25. Januar 1873. Han var en dygtig og driftig Landmand.

I denne Forbindelse kan omtales en Sag, som optog Foreningen i den første Tid.

Den 2. Februar 1862 var Pastor *Rasmussen*, Halk, indbudt til at holde Foredrag om Oprettelsen af „en højere Undervisningsanstalt i Amtets østlige Del". Med Henblik paa Emnets særlige Betydning havde Bestyrelsen til Amtets Lærere udsendt

Indbydelse til at komme til Stede, og et Antal Lærere havde fulgt Indbydelsen.

I sit Foredrag fremhævede Pastor Rasmussen „Nødvendigheden af en højere og fyldigere Uddannelse af Bøndersønnerne, end den der kan opnaas i Landsbyskolen", og samtidig paaviste han, hvor „lidt Hensigten opnaaedes ved at sende de Unge et halvt eller et helt Aar til en eller anden Skolelærer i det sydlige Slesvig". Man kunde, fortsatte Pastor Rasmussen, spørge, hvorfor Bønderne ikke sendte deres Sønner til Rødding Højskole, men en Undersøgelse af Aarsagerne til denne Mærkelighed skulde han ikke komme ind paa, han vilde blot fastslaa som en Kendsgerning, at det var en ren Undtagelse, naar nogen fra Østeramtet sendte en Søn til Rødding Højskole, det var ikke som før 1848. Som Stillingen var, syntes den Tanke at ligge nær, at Østeramtet fik sin egen Skole. — Til Foredraget knyttedes en livlig Drøftelse, og paa et senere Møde valgtes et Udvalg til at tage Spørgsmaalet under nærmere Overvejelse.

Sagen blev dog efter nogen Tids Forløb stillet i Bero, der anførtes tre Grunde, for det *første* skortede det paa Pengemidler, for det *andet* skulde der i Oversø aabnes en lignende Skole, som man ikke vilde volde Konkurrence, og for det *tredie* vilde man se Tiden an for at erfare, „hvorvidt Lærerbesætningen paa Rødding Højskole vilde formaa at give Undervisningen et saadant Opsving og en saadan Retning, at billige Krav kunde tilfredsstilles." — Den herskende Utilfredshed med Rødding Højskole er her tydeligt udtalt.

Tanken om en særlig Højskole for Østeramtet blev altsaa ikke til noget denne Gang, men den gik ikke i Glemme, 1868 forhandledes der igen om den paa et Møde i Landboforeningen,

og i Begyndelsen af Oktober Maaned 1869 blev Skolen i *Vonsbæk* indviet.

„Skolen har", hedder det i en samtidig Skildring, „en særdeles god Beliggenhed i en dejlig skovrig Egn tæt ved Havet i et Sogn, der mere end de fleste andre i Hadersley Amt har holdt sig fri for Paavirkning Syd fra".

Eleverne skulde bo paa Skolen, der bestod af Hovedbygning og to mindre Sidehuse.

Undervisningen skal, ytrede Skolens Forstander, Kandidat West ved Indvielsesmødet, *først og fremmest dygtiggøre de Unge til deres særegne Stilling som Landmænd, men desuden dygtiggøre dem til Arbejdet i det Samfund, hvis Borgere de skal være.* „Derfor skal Eders Modersmaal i Skrift, Tale og Sang, Eders Fædres Historie dyrkes med Liv og Lyst".

Skolens Virksomhed varede imidlertid kun kort, under den fransk-tyske Krig blev Forstanderen arresteret, senere led Skolen samme Skæbne som Skolerne i Rødding og Brøns at maatte standse sin Virksomhed. Et Oplysningsarbejde, der under heldigere Forhold kunde være blevet til Lykke for Befolkningen, blev umuliggjort. Spirer til et frugtbart Arbejde blev ødelagt her som paa mange andre Omraader.

Forskelligartet Drøftelse og Virksomhed.

Det *Kvæg*, der var fremstillet paa Foreningens første Skue, var uensartet og lod meget tilbage at ønske. Foreningens Bestyrelse havde Øje for, at her var noget at gøre, og greb Sagen an

paa den Maade, at den indkøbte gode Avlsdyr og lod dem bortlodde eller bortauktionere ved Dyrskuerne. Det var hovedsageligt Korthornskvæg, der kom ud blandt Folk ad den Vej, undertiden ogsaa rødt Kvæg, en enkelt Gang nævnes en Anglertyr. Da offentlig Bortlodning blev forbudt, fandt Bortlodningen Sted indenfor Foreningens egne Medlemmer. Endnu i Halvfemserne fandt der Bortlodninger Sted af Dyr og Avlsredskaber. 1892 blev der trykt 2350 Lodsedler.

Der kan nævnes et Par Tal fra de første Aar. 1867 bortsolgtes 3 Tyre, 1868 igen 3 Tyre, enkelte Aar endog 5 Tyre. Ogsaa Faar solgtes ved disse Auktioner, som fortsættes gennem en lang Aarrække. 1870 siges, at der blandt de til Bortlodning indkøbte Dyr var „to fortrinlige engelske Tyre". Der tilføjes, at det af Dyrene paa Skuet fremgik, at „Korthornskvæget vinder mere og mere Indgang, et glædeligt Vidnesbyrd om, hvilke Fremskridt Landmændene gør paa dette Omraade".

Ved et Møde i 1870 forhandles om Kvægopdrætning og Krydsning med Korthorn. Ved et Møde nogle Aar tidligere var det blevet drøftet, hvad der var fordelagtigst, Opdræt eller Mejeri. Flertallet holdt da paa, at Mejerivæsenet var det mest indbringende, men samtidig blev der sagt, at hvis det med Tiden lykkedes af faa en Kvægrace, *der hurtigere og lettere blev fed end den almindelige*, saa vilde Opdræt give lige saa meget som Mejerivæsenet, maaske mere. Der var Ønsker om en Kvægrace, der voksede hurtigt og blev tidlig moden til Salg.

I Begyndelsen af Halvfjerdserne blev der gjort Forsøg paa at gaa mere systematisk til Værks ved Dannelsen af Tyreholdsforeninger, men uden at Tanken vandt den fornødne Tilslutning.

1865 fremsatte Ritmester v. Düring i Landforeningen ved-

rørende *Hesteavlen* et Forslag, som mere var egnet til at vække Opsigt end til praktisk Gennemførelse. Det gik ud paa, at Fuldblodsstutterivæsenet skulde fremmes ved Statens Hjælp. Der skulde til Udstationering paa forskellige Egne indkøbes 14 Hingste og 100 Hopper. Der blev ført en livlig Diskussion om den store Plan, men derefter vedtoges det enstemmigt ikke at støtte den, fordi den blandt andre Mangler havde den at være altfor kostbar. Derimod enedes Forsamlingen om en Udtalelse, gaaende ud paa, at „det vilde være heldigt, om Landboforeningerne ved deres aarlige Dyrskuer erholdt et Beløb af Statskassen af lignende Størrelse som det, Foreningerne selv stillede, da gode Præmier vilde virke særdeles heldigt baade til Hesteavlens og Kreaturavlens Forbedring".

Datiden har haft en større Haabefuldhed til Statens Hjælpsomhed end en senere Tid fik. Til et senere Tilbud om Statshjælp til Indkøb af Hingste var der knyttet saadanne Betingelser, at det ikke blev modtaget.

Fra første Færd af virkede Foreningen ogsaa for Udbredelse af bedre *Redskaber*. I en Ansøgning om Bortlodnings-Tilladelse, som blev indsendt i 1862, og som viser, at Bestyrelsen var klar over, at den ikke i en Haandevending kunde reformere Egnens Landvæsen, hedder det, at det er Meningen at ville fremme Brugen af gode og nyttige Redskaber. Derefter tilføjes der, at det er „en Kendsgerning, at den egentlige Landbostand kun langsomt og ofte endog ugerne anskaffer sig nye og forbedrede Redskaber, saalænge de gamle og forældede ikke er helt opslidte". Men hvis der blev spredt en Del gode Redskaber blandt Folk paa de forskellige Egne og „Fordelene daglig falder Bonden i Øjnene, saa vilde det straks virke smittende

paa Naboer og Genboer. Paa denne Maade har saaledes til Eksempel den svenske Harve fra først af fundet Indgang".

Den Mand, der nedskrev disse Linjer for femoghalvfjerds Aar siden, har ikke savnet Øje for Datidens Bondestands Vedhængen ved det gamle — ogsaa hvor det gamle ikke var godt.

Der virkedes i en Aarrække for *Træplantning*. Saa vidt det kan skønnes, var det fra først af Forstraad *Fangel*, der satte Fart i dette Arbejde. I 1865 blev der bevilget en saa betydelig Sum som 250 Rdlr. i dette Øjemed, senere blev Beløbet mindre i 1876 var det kun 50 Rdlr., men i flere Aar var det 100 Rdlr. eller mere.

Et enkelt Aar blev der fra en Plantage i Skoven Kreisel ved Moltrup til halv Pris uddelt 21600 Gran- og 4500 Elplanter, desuden en Del Frugttræer. Utvivlsomt har denne Virksomhed bidraget til at vække og styrke Interessen for Træplantning, der fra ældre Tid var saa forsømt.

Som tidligere fortalt, var *Gødningsspørgsmaalet* det første Emne, der drøftedes paa et Møde i Haderslev Amts Landboforening. Det behandledes igen i de følgende Aar. De betydelige Mængder Plantenæring, der var blevne frigjorte ved tidligere Grundforbedringer, har været ved at blive udtømte, og Jorden har trængt til Tilførsel af større Gødningsmængder.

Paa et Møde i Slutningen af 1868 drøftedes Spørgsmaalet: Lønner det sig at anvende *Kunstgødning* i større Udstrækning end hidtil? Der var overvejende Stemning for at besvare Spørgsmaalet med ja. Den Tid er ikke mere fjern, ytrede en Taler, da det vil være nødvendigt at tilføre Jorden mere Gødningsstof end hidtil, og dette maa da nærmest ske i Form af Kunstgødning.

Betegnende nok er her som ved Kvægavlen England Mønster-

landet. England har, blev der sagt, benyttet Kunstgødning siden 1840. En Taler, der i længere Tid havde opholdt sig i Skotland, ytrede, at man der anvendte indtil 800 Pund Guano pr. Tønde Land. Naar Folk hidtil kun havde sporet ringe Virkning af Kunstgødning, laa det i, at de anvendte det i for ringe Mængde. I 1871 nævnes Oprettelsen af en „Gødningsforening".

Ogsaa *Sædskiftet* drøftedes i disse Aar, blandt andet paa et Møde i Christiansfelt, hvor Foreningen jævnlig holdt Møder i den første Periode.

I 1865 fik Bestyrelsen Bemyndigelse til at udnævne en *Kredsformand* for hvert Sogn. Blandt de Sogne, der fik Kredsformænd, nævnes ogsaa Bjært, Dalby, Taps, Vejstrup, Vonsild og Ødis — den gamle Forbindelse vedligeholdtes endnu.

Bibliotekets Oprettelse. - Virksomhed i Halvfjerdserne.

Det varede ikke længe efter Foreningens Stiftelse, inden der blev fremsat Forslag, om Dannelse af et Bibliotek. Et Udvalg blev nedsat for at fremme Sagen. Der bevilgedes 200 Rdlr. Mærkeligt nok opstod der alvorlige Brydninger om dette fredelige Foretagende. Det medførte et Formandsskifte.

Nøjere Oplysninger om Enkelthederne foreligger ikke, men af Protokollen fremgaar, at det nedsatte Udvalg havde købt Bøgerne og faaet alting i Orden saa vidt, at Udlaanet kunde begynde. Det var i April Maaned 1868.

Ved den paafølgende Foraarsgeneralforsamling blev der af et

Medlem af Foreningen stillet det Spørgsmaal, om Udvalget, som var nedsat til at fremme Biblioteksagen, var imod samme? Paa dette Spørgsmaal blev der ikke givet noget direkte Svar, men et Udvalgsmedlem oplyste, at Bøgerne var indkøbte og færdige til Udlaan, samt at Regnskabet var afleveret til Bestyrelsen.

„Om denne Sag", slutter Protokollen, „udspandt der sig derefter en ubehagelig Diskussion, der foranledigede Formanden til at nedlægge sit Mandat. Sekretæren - J. P. Friis - hævede derpaa Generalforsamlingen".

J. P. Friis var født i Ejsbøl den 13. August 1827. 1848 overtog han sin Fødegaard. Han fik i Tidens Løb mange Tillidshverv. Han var i 21 Aar Formand for Haderslev Amts Landboforening, var med ved Oprettelsen af Sparekassen for Haderslev Byes Omegn og i mange Aar Bestyrelsens Formand, var Medlem af Kredsdagen og sad i forskellige Udvalg. I 1866 var han med i de „47"s Deputation til Berlin for at takke Kong Wilhelm I for Løftet i § 5. 1868 valgtes han til Suppleant til Provinslanddagen. 1877 modtog han af Landboforeningens Medlemmer en Hædersgave, en Bordopsats af Sølv, som Anerkendelse for sit Arbejde. Han døde den 29. Januar 1889.

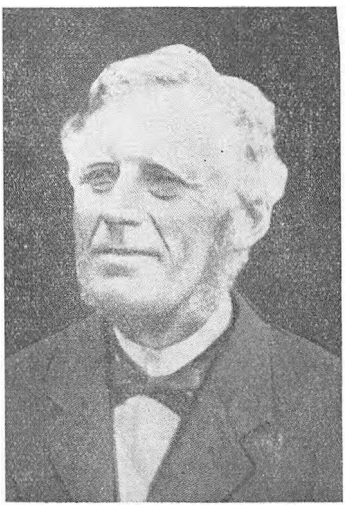

J. P. Friis
Formand 1868—89

Det fremgaar heraf, at Kammerraad Juhls Nedlæggelse af Formandsposten stod i Forbindelse med Biblioteksagen.

En Maanedstid efter var der indkaldt til extraordinær Generalforsamling for at foretage nyt Formandsvalg. Næstformanden, P. Skau, Bukshave, ledede Mødet. Stemmerne faldt saaledes: J. P. Friis, Ejsbøl, 74; P. Skau, Bukshave, 29; H. Juhl, Hjerndrupgaard, 12; Kammerraad Juhl, Hjerndrup, 5.

J. P. Friis havde altsaa faaet de fleste Stemmer og tog imod

Valget. Som nyt Medlem kom *H. Juhl,* Hjerndrupgaard, ind. Ved et paafølgende Bestyrelsesmøde valgtes *K. Windfeld,* Østergaards Mølle, til Sekretær. Man vil huske, at dette Hverv havde den ny Formand røgtet siden Foreningens Stiftelse.

I Forbindelse med Bibliotekets Oprettelse kan nævnes et andet Emne, der drøftedes ved Overgangen til Halvfjerdserne, nemlig Arbejderspørgsmaalet, — eller rettere Spørgsmaalet om Forholdet mellem Husbond og Tyende.

Efter et Indledningsforedrag fulgte en livlig Diskussion, under hvilken der førtes Klager over, at Husbond og Tyende ikke mere som tidligere levede og arbejdede sammen, men at den gamle Lighedsfølelse var ved at forsvinde, og dog kunde og burde den have været bevaret ogsaa under „de forandrede Forhold".

Hvad man særlig lægger Mærke til ved Læsningen af disse Ord nu saa mange Aar efter, er dette, at ogsaa Datiden har følt, hvilken Betydning det har, at vor Befolkning ikke deler sig i stridende Grupper, men betragter sig som et sammenhørende Hele. Det er en Sandhed, der ikke kan siges for ofte og for indtrængende.

I Aarene før 1870 fremkom og iværksattes Tanken om Præmiering af veldyrkede *Husmandslodder.* Der bevilgedes forholdsvis betydelige Beløb til dette Formaal, en enkelt Gang var der ogsaa udsat et Sølvbæger til Ejeren af den bedst dyrkede Lod. Men ved Midten af Halvfjerdserne blev denne Virksomhed opgiven, som Grund anførtes af Bestyrelsen, at det „havde sine Vanskeligheder at finde præmieværdige Husmandslodder". I Halvfemserne blev der atter udsat Præmier for veldyrkede Husmandslodder.

I en Aarrække lagde Foreningen Vægt paa Arrangeringen af *Produktudstillinger*. For at give en Forestilling om, hvad der kunde være udstillet ved en saadan Lejlighed, skal nævnes de vigtigste Ting paa en enkelt Udstilling.

Der var Prøver af samtlige Kornsorter samt Frøsorter som Raps, Hørfrø, Kløver, Græsfrø. Endvidere var der Mejeriprodukter, røget og saltet Flæsk, Kød, Pølser, Fedt. Endelig var der Husflidsgenstande, Havevækster, Træfrugter og Haandværksfrembringelser, Sadelmager , Bødker-, Rebslager- og Pottemagerarbejde. Der var noget af hvert.

I Begyndelsen af Halvfjerdserne drøftedes Fodringsspørgsmaalet og Mejerispørgsmaalet, og der forhandledes om: Hvilke Hvedesorter har i de senere Aar vist sig at være de bedste?

„Resultatet af Diskussionen om sidstnævnte Spørgsmaal blev, hedder det i Referatet i Protokollen, at de fleste nyere Hvedesorter maa anses for mindre skikkede for Egnen, og at *en Blanding af flere forskellige Hovedsorter havde givet det største Udbytte*". I vore Dage vilde en lignende Forhandling have faaet et andet Udfald.

1873 nævnes Oprettelsen af Beslagskolen i Altona, 1875 Oprettelsen af Hagelskadeforsikringsforeningen for Nordslesvig. 1878 anbefales *Prøvemalkning*.

I det foregaaende er Foreningens Virksomhed skildret forholdsvis udførligt i den første Aarrække. Arbejdet gennem Halvfjerdserne kan nøjes med en kortere Omtale, saa meget mere, som der væsentlig fortsattes i det gamle Spor.

I Begyndelsen af Halvfjerdserne fremsatte Ritmester *v. Düring* en ny stor Plan, der denne Gang ikke tog Sigte paa Hesteavlens Forbedring, men paa Oprettelsen af en *Roesukker-*

fabrik i Haderslev. Det lykkedes imidlertid ikke at vinde tilstrækkelig Ørenlyd for Tanken denne Gang saa lidt som senere. I 1879 anførtes, at den nødvendige Kapital vilde være 900.000 Mark, men den „vilde vanskeligt kunne tilvejebringes i Øjeblikket". Det var jo ogsaa en meget stor Plan. Ved det første Møde, hvor Tanken drøftedes, nøjedes man med — i Stedet for at beslutte Sukkerfabrikkens Oprettelse — at give Bestyrelsen Bemyndigelse til at indkøbe „et Kvantum Sukkerroefrø af bedste Kvalitet" og uddele det til Foreningens Medlemmer. Det var jo da overkommeligt.

Tanken om Dyrkning af Sukkerroer paa Haderslevegnen og Oprettelsen af en Roesukkerfabrik er ingen Sinde bleven helt skrinlagt. Den er gentagne Gange bleven drøftet ogsaa i nyere Tid,

I denne Forbindelse kan lige nævnes, at i 1889 drøftedes en Plan om Oprettelse af et *Svineslagteri,* dog uden at vinde Tilslutning.

Foreningen og Myndighederne.

Første Afsnit.

Naar bortses fra det første Par Aar efter Stiftelsen, har Haderslev Amts Landboforening aldrig kunnet glæde sig over Myndighedernes Bevaagenhed, derimod har det modsatte jævnlig været Tilfældet.

Til Begyndelsen af Halvfjerdserne havde Foreningen faaet Lov til at foranstalte offentlige Bortlodninger, de Indtægter, som herved fremkom, lettede Arbejdet for Indførelse af bedre Avlsdyr og Landbrugsredskaber. Men i Foraaret 1874 nægtede Landraaden den paakrævede Tilladelse til offentlig Bort-

lodning, et Par Mænd rejste til Berlin for at tale med Indenrigsministeren om Sagen, men uden at opnaa noget Resultat.

Som Grund til Afslaget angaves, at der skulde have fundet „politiske Demonstrationer" Sted ved det foregaaende Aars Dyrskue. Hermed mentes at være sigtet til et Par Bordtaler ved Fællesspisningen. I Stedet for Bortlodning fandt der saa Auktion Sted over Avlsdyr og Avlsredskaber. Senere var Bortlodningen kun mulig indenfor Foreningens Medlemmer.

Ved Dyrskuet i Juli Maaned 1895 fandt der et meget bevæget Optrin Sted, det havde dog intet med Politik at gøre. En Skildring af dette Optrin findes i „Dannevirke" og lyder kortelig saaledes:

En Mand havde forset sig paa en eller anden Maade. Da en Gendarm vilde arrestere ham, satte han sig til Modværge, Gendarmen trak sin Sabel og huggede ham over Hovedet. Dette vakte en saadan Forbitrelse blandt Tilskuerne, at nogle Mænd fratog Gendarmen, der paastodes at være beruset, Sablen og pryglede ham. De tilstedeværende Gendarmer gav derefter Ordre til at rømme Pladsen, skete det ikke med det gode, vilde der blive brugt Magt. Med dragne Sabler og med Raabene: „Vorwärts!" „Vorwärts!" joges Publikum ud af Pladsen. „Vi skal tilføje", bemærkes der i „Dannevirke"s Skildring, „at det var nogle besindige Mænds Optræden, vi kunde takke for, at det ikke kom til Sammenstød. Det er en Selvfølge, at denne Handling af Politiet har vakt den største Indignation". Selv om en enkelt Mand havde forset sig, var der ikke Grund til saaledes at jage Folk ud. Der tilføjedes senere, at Landboforeningen vilde anlægge Sag mod Politimyndighederne for at faa Tildragelsen fuldt opklaret ved Vidneafhøring.

Overfor denne Fremstilling fremkom Herredsfoged *v. Krogh* med en Berigtigelse. Gendarmen var bleven opfordret til at fjerne en beruset Mand fra Pladsen, han forsøgte det først med det gode, men da Manden satte sig til Modværge, gjorde Gendarmen eftertrykkelig Brug af sine Vaaben. En anden Gendarm var imens kommen til, han trak ogsaa blank, Publikum slog Kreds om Gruppen og enkelte Personer angreb Gendarmerne, hvorefter en tilstedeværende Dragon fik Ordre til at hente Gendarmeri-Overvagtmesteren. Det var ham, der som Følge af Publikums truende Holdning gav Ordre til at rømme Pladsen. Borgmesteren sluttede med en Trusel om Sagsanlæg.

En Skrivelse fra Landraaden nogle Dage senere gik i samme Retning som Borgmesterens, men overfor begge fastholdt „Dannevirke" i bestemte Udtryk sin Fremstillings Rigtighed.

Saavidt det kan skønnes, døde Sagen hen efter denne Diskussion, men det bevægede Optrin huskedes længe.

Omtrent samtidig med Nægtelsen af Tilladelse til Bortlodning, kom et Paabud om, at „Landsfarverne" skulde anbringes ved større offentlige Udstillinger, ogsaa ved Dyrskuer. Mens Nægtelsen til Bortlodning vel var tænkt at skulle have økonomiske Virkninger for Foreningen, ytrede tyske Blade om Farvepaabudet, at det nærmest lignede Drillerier. Venlige Tanker vakte det i hvert Fald ikke.

Det var ved Skuet Sommeren 1874, at „Landsfarverne" for første Gang blev krævet hejste. I en Skildring i „Dannevirke" siges, at Skuet trods alt denne Gang som tidligere blev en sand Folkefest, hvorefter der tilføjes: Heller ikke det preussiske Flag, som med megen Smag var anbragt saaledes over Indgangen, at det ikke kunde ses paa Dyrskuepladsen, lod til at genere Publi-

kum. Blandt de Besøgende var en Del Tyskere. I en Aarrække kan findes kendte tyske Navne i Præmielisterne.

1876 blev et ret bevæget Aar i Foreningens Historie.

Som en Slags Indledning mødte en Betjent ved et Møde ved Aarets Begyndelse med en Skrivelse fra Borgmesteren i Haderslev, efter hvilken Betjenten skulde overvære Mødet. Det vakte noget Røre, man var den Gang endnu ikke vant til en saadan Overvaagelse. Iøvrigt blev Mødet ikke forstyrret. Der blev holdt Foredrag om forskellige Foderstoffers Indflydelse paa Smørets Kvalitet.

I Juli Maaned kom Sommerens Dyrskue, som var besøgt af 4000—5000 Mennesker og forløb paa bedste Maade. I umiddelbar Tilslutning til Skuet blev der afholdt en Auktion, ved hvilken der blev bortsolgt to Tyre og to Kvier af engelsk Race. Den ene af Tyrene, 1½ Aar gammel, kostede 640 Mk.

Derefter fandt Fællesspisningen Sted. Den var, for at Ordet kunde lyde mere frit, anmeldt som et offentligt Møde og overvaagedes af Borgmesteren, Chemnitz, i egen Person.

Blandt Talerne var *Iver Friis,* Fredsted. Han havde først haft Ordet og ved en Omtale af Embedsmændene blandt andet brugt Vendingen „fra Landraaden og ned til Natvægteren". Da han igen bad om Ordet for at tale for Bestyrelsen, afbrød Borgmesteren ham og forbød ham at tale, idet han betegnede Sammenstillingen af Landraad og Natvægter som fornærmelig. Forbudet vakte, som man kan tænke sig, et stærkt Røre, der protesteredes fra alle Sider, et Øjeblik saa det ud til, at hele Selskabet skulde opløses. Saa vidt kom det ikke, Spisningen blev fortsat, dog maatte der ingen flere Taler holdes. Men saa hjalp Deltagerne sig paa anden Vis. Fysikus *Madvig* rejste

sig og nikkede hen til Bestyrelsen, det skulde betyde, at dens Skaal blev udbragt, og saa sang man: „Og dette skal være" og saa videre. Den saaledes anviste Metode gjorde stor Lykke. Under almindelig Munterhed blev der „nikket" til Venner og Bekendte og sunget. Paa denne Maade udbragtes en hel Del „Skaaler" inden Bordet hævedes.

Sagen var imidlertid ikke sluttet med disse Optrin ved Fællesspisningen. Faa Dage senere foretog Herredsfoged *Siewers* Husundersøgelse hos Bestyrelsens Medlemmer, han beslaglagde Foreningens Papirer og *erklærede Foreningen for lukket.* Som Grund anførtes, at der var „drøftet offentlige Anliggender" ved Fællesspisningen.

Hvert Medlem af Bestyrelsen blev idømt en Bøde paa 30 Mark, og Amtsretten i Haderslev godkendte baade Lukningen og Bøderne.

Anderledes Kredsretten i Flensborg, hvor Sagen henimod Aarets Slutning kom til Forhandling, dens Dom lød paa *Frifindelse.* Kredsretten kom til det forstandige Resultat, „at fordi en enkelt Person, aabenbart i en irriteret Stemning som Følge af Rivninger med Politiet, havde holdt en politisk Tale, kunde det ikke anses som Bevis for, at Foreningen drev Politik." — Dermed var denne Sag afsluttet, Foreningen kunde fortsætte sin Virksomhed som hidtil.

En halv Snes Aar senere fik Foreningen en ny stor Proces.

I Juli Maaned 1885 holdt syv nordslesvigske Landboforeninger et udmærket besøgt Fællesskue i Flensborg. Naturligvis var der til Skuet knyttet en Del Festligheder, blandt andet var der Udflugter til Sørup i Angel og til Lyksborg. Ved disse Lejligheder blev der holdt Taler, som Politiet mente

var i Uoverensstemmelse med Foreningsloven af 1850. — Anklagemyndighederne gav sig dog god Tid, inden de greb ind, men saa skete det ogsaa grundigt. Den 23. September 1885 blev der *samtidig foretaget Husundersøgelse hos Bestyrelserne for de forskellige Landboforeninger og Foreningernes Protokoller og Papirer beslaglagte.* Senere hen blev der afholdt talrige Forhør.

I Marts Maaned 1886 kom Sagen til Forhandling i Flensborg. Der var ialt 18 Anklagede og 9 Vidner. Anklagen lød paa, at der uden den paakrævede Anmeldelse til Politiet paa offentlige Møder var drøftet offentlige Anliggender. Landboforeningerne havde udfoldet politiske Bestræbelser. En Taler havde udbragt en Skaal for Modersmaalet, og der var sunget danske Sange.

De beslaglagte Breve, vekslede mellem Medlemmer af de forskellige Foreningers Bestyrelser, blev indgaaende undersøgte. I et Brev stod, at Skuet ikke havde landøkonomisk, men kun politisk Betydning. I et andet, at det kunde være godt, at Folk Nord og Syd fra mødtes ved Sproggrænsen. Ved Sammenkomsten i Sørup alene blev der holdt 37 Taler.

Processen endte med *Frifindelse* for samtlige Anklagede. Retten ansaa det for bevist, at den lovbefalede Anmeldelsespligt var opfyldt. Og hvad det angik, at der var falden enkelte politiske Udtalelser, da vedrørte disse kun den enkelte Mand, ikke Foreningerne som saadanne. Omkostningerne, der beløb sig til godt 3000 Mark, paalagdes Statskassen.

Der gik saa en Aarrække, inden der kom en større Sag igen. At omtale de mindre Politiforholdsregler overfor Foreningen vilde føre for vidt.

1886 havde Foreningen bestaaet i 25 Aar, og der blev i den Anledning afholdt en festlig Sammenkomst.

Konjunkturer. – Told. – Foredragsholdere.

Paa et Møde i Slutningen af Halvfjerdserne faldt Udtrykket *Pengeknaphed*, — det minder os om, at det da begyndte at blive vanskelige Tider for Landbruget. Det var dog først ind i Firserne, at det rigtig blev slemt.

I en Aarrække havde det været gode til dels udmærkede Konjunkturer for Landbruget. Efter den franske Milliardstrøm efter Krigen i Begyndelsen af Halvfjerdserne fulgte en Opgang og en Spekulation, der endte med et Tilbageslag. Fra Slutningen af Halvfjerdserne og gennem Firserne var det haarde Tider for Landbruget. Landejendommene dalede stærkt i Pris, indtil en Trediedel eller mere, talrige Fallitter viste, hvor slem Krisen var.

Ikke blot Priserne paa Landbrugsprodukter faldt, det samme gjaldt om Priserne paa næsten alle Vareklasser. Ifølge Beregninger fra statistisk Bureau i Hamborg var Prisfaldet paa 100 af de vigtigste Vareklasser saa stort, at hvis de i 1847—50 ansattes til en Værdi af 100, saa kostede de i 1871 133, men i 1886 kun 104.

Blandt Aarsagerne til det store Prisfald var en stærkt Stigning af Pengenes Værdi, især som Følge af de europæiske Staters Overgang til Guldmøntfod i Halvfjerdserne. Der ind-

førtes store Mængder af oversøisk Korn, alt som Samfærdselsmidlerne udvikledes, spillede Fragten en mindre og mindre Rolle. Den store Udvandring af Landsdelens Ungdom efter 1864 medvirkede ogsaa i betydelig Grad til at trykke Priserne, der var næsten ingen Købere at faa, da en stor Del af den Ungdom, der skulde overtage Gaardene, havde forladt Landet.

I Tiden fra 1875 til 1896 var Prisfaldet paa Høstprodukter ifølge den danske Stats statistiske Bureau 38,5 pCt. Selv om dette Tal særlig gjaldt for Danmark, antyder det dog Bevægelsesretningen ogsaa i andre Lande.

Trykket følte sig saameget haardere, som altfor mange i den gode Tid havde ladet sig friste til en for kostbar Levemaade, havde bygget for dyrt eller haft andre for store uproduktive Udgifter. Det er en gammel Erfaring, at Folk er altfor tilbøjelige til at tro, at er der gode Tider, vil de vare bestandigt. De sørger ikke for i tilstrækkelig Grad at faa afbetalt af Gælden eller paa anden Vis ruste sig til at møde de Krav, som stilles, naar de mindre gode Tider kommer, — og de kommer jo igen og igen med kortere eller længere Mellemrum, om end ikke lige stærkt.

Det er rimeligt, at naar Forholdene strammes, kommer Folk til at tænke over, om den benyttede Driftsmaade virkelig er den, der yder mest. Det gik ogsaa saadan i disse Aar. Men nærmest ligger det at overveje, hvor der kan spares Udgifter. I Aarene omkring 1880 stilledes Spørgsmaalet, om det var lønnende at anvende Kunstgødning og indkøbte Foderstoffer i samme Omfang som tidligere? Betegnende nok fremhæves det ogsaa som ønskeligt, at der føres et nøjagtigt Regnskab, — Folk skal vide, hvor Pengene kommer fra, men da især, hvad

de gaar til. Der advares imod for stærk Fodring og for rigelig Brug af Kunstgødning, men ogsaa mod at gaa til den modsatte Yderlighed. Som et Land, hvor den rette Ligevægt er til Stede, henvises til England, — det er endnu Mønsterlandet. I Tiden omkring 1880 sker Overgangen fra Kobbelbrug til Vekselbrug.

I Slutningen af Halvfjerdserne skete den Svingning i Tysklands Toldpolitik, som senere skulde blive af saa gennemgribende Betydning. Den preussiske *Toldlovgivning* havde helt fra 1818 været paavirket af Frihandelsideerne, og Bismarck fulgte i dette Spor til ind i Halvfjerdserne. Men saa svingede han over mod Beskyttelsestanken, vel ikke mindst for ved Toldpaalæg at skaffe Penge til Statskassen. Den afgørende Svingning skete 1879, da der som noget nyt indførtes Told paa Korn, desuden forhøjedes eller almindeliggjordes Tolden paa en Række Artikler, blandt andet paa Kvæg. De første Toldsatser var forholdsvis beskedne, senere forhøjedes de, først i 1885, derefter 1887, og atter stærkt efter Aarhundredskiftet. Ved Siden af at skaffe Penge til Statskassen var det med Toldpaalægene Hensigten at gavne Landbruget, — hvorvidt denne Hensigt kan siges at være naaet, kan der med Rette være delte Meninger om.

I Slutningen af Halvfjerdserne og Begyndelsen af Firserne var Toldspørgsmaalet fremme paa Foreningens Møder. Saa vidt man kan se, var der fremherskende Stemning for Beskyttelsestold, hvad der jo var rimeligt nok paa det daværende Tidspunkt, da man endnu ingen Erfaringer havde gjort med Hensyn til Landbrugstoldens Bivirkninger.

I December Maaned 1879 var der Tale om Ophævelse af et Reskript, der tillod toldfri Indførsel af magert Kvæg, og mellem de nordslesvigske Landboforeninger var der i den An-

ledning talt om en Henvendelse til Regeringen. Haderslev Amts Landboforening havde indvarslet til et Møde; paa Dagsordenen stod Drøftelsen af Spørgsmaalet: *Kvægtoldens Betydning for Haderslev Amt.* Under den meget livlige Diskussion viste det sig, at der var stærkt delte Meninger om Toldens Indflydelse.

Fra den ene Side gjordes gældende, at Bibeholdelsen af Kvægtolden var til Gavn for Kvægopdrætterne, og at Foreningen derfor burde virke hen til at faa den toldfri Indførsel af magert Kvæg forbudt. Men overfor dette Synspunkt hævdedes fra modsat Side, at Kvægtolden ikke havde stor Betydning, da der ikke opdrættedes meget. Man enedes om en Resolution, hvori der stod, at hvis de andre nordslesvigske Landboforeninger blev enige om hos Regeringen at andrage om Ophævelse af toldfri Indførsel af magert Kvæg, skulde Haderslev Amts Landboforening slutte sig til dem; men opnaaedes ikke Enighed, skulde den ikke gaa frem paa egen Haand, saa skulde Sagen bortfalde.

I Maj Maaned 1881 indsendtes til Forbundsraadet og Rigskansleren Andragender om Indskrænkning af Gennemførsel af østerrigsk Kvæg til Frankrig, da denne Gennemførsel mentes at være skadelig for Nordtysklands Kvægavl.

— — — —

I Firserne og det meste af Halvfemserne blev der i Foreningen holdt mange *Foredrag.* Det er værd at nævne en Del af Foredragsholderne og de Emner, de behandlede. Foredragsholderne nævnes i Tidsfølge, eftersom de talte:

Landbrugskandidat *Sonne:* Roedyrkning; Dyrlæge *Sørensen,* Odense: Køernes Mælkeydelse; Forstander *Frantzen,* Lumby: Ekstensivt eller intensivt Landbrug; Forstander *Pedersen,* Ladelund: Mælkens Udnyttelse paa mindre Gaarde; *Mads Jensen:*

Græsmarkernes Besaaning og Behandling; Statskonsulent *Mørkeberg:* Tuberkulose hos Kvæget; Konsulent *P. Nielsen,* Tystofte: Sædskiftet; *P. la Cour,* Askov: Naturkræfterne; Statskonsulent *Jensen:* Hesteavl; Konsulent *Bøgild* (1890): Mejeribrug, særlig hvor Mælken behandles med Centrifuge; 1892 var det en Tid forbudt at holde Møder af Hensyn til Kolerafaren; Forstander *Jørgen Petersen,* Dalum: Om Docent Fjord; Konsulent *Hansen:* Forsøgsstationen i Lyngby; 1894 taler Forstander *Pedersen,* Ladelund, om Andelsmejeribevægelsen, han ytrer: For 12 Aar siden byggedes det første Mejeri, nu er der et Mejeri i hvert Sogn; Højskoleforstander *Begtrup:* Om Oehlenschläger.

Flere af de Mænd, der her er nævnt, talte gentagne Gange i Foreningen, det gælder ikke mindst *P. la Cour,* Askov. Det er klart, at ved Foredrag af saa betydelige Mænd som Flertallet af de ovennævnte, kom der gode Impulser. Mod Slutningen af Halvfemserne formentes det imidlertid danske Foredragsholdere at holde Foredrag i Foreningen, en god Oplysningskilde for vort Landbrug var tilstoppet.

Andelsmejerierne.

I Begyndelsen af Firserne kom Andelsmejerierne og med dem et Gennembrud af vidtrækkende økonomisk Betydning. Andelsmejerierne blev oprettede efter dansk Mønster, og med dem er

vi kommet til det Tidspunkt, da Danmark bliver Forbilledet for det nordslesvigske Landbrug.

Det første danske Andelsmejeri oprettedes i 1882 i Hjedding i Vestjylland, to Aar senere fik vi det første nordslesvigske Andelsmejeri i Mejlby, et Par Aar længere fremme i Tiden det første Andelsmejeri i Østeramtet, i Aastrup. I de følgende Aar byggedes der Mejerier i alle Egne af vor Landsdel. I Haderslev Amt er der kun yderst faa Landmænd, der nu til Dags bearbejder deres Mælk selv.

Mejerivæsenet blev hurtig en meget betydelig Indtægtskilde for det nordslesvigske Landbrug. Andelsmejerierne bragte ikke alene økonomiske, men ogsaa sociale Fordele. Smaafolk og mindre Landbrugere kunde ved at være med i Mejerierne faa ligesaa stort et Udbytte af deres Mælk som Ejere af større Gaarde. Da Andelsmejerierne kom i Firserne, henledes ogsaa Opmærksomheden i øget Grad paa Nødvendigheden af en passende Fodring. Efter en Del Aars Forløb kom ogsaa Smørsalget i Haderslev Amt ind under Andelsprincippet, under Benyttelse af Kvalitetsbedømmelse og med ugentlige Udstillinger. Dette bidrog til at hæve Kvaliteten og faa et stort, ensartet og fint Mærke, saa Nordslesvig paa Mejeribrugets Omraade tilfulde holdt Skridt med deres kongerigske Læremestre, og vort Smør indtog en Hædersplads paa Markedet og nød stor Anseelse blandt Forbrugerne.

I de femoghalvfjerds Aar, som er gaaet siden Oprettelsen af Haderslev Amts Landboforening, er der ikke mindst sket et mægtigt Opsving paa Mejerivæsenets Omraade. Det Smør, der i tidligere Tid lavedes paa Gaardene og hengemtes paa Købmandens Lagre, vilde ikke faa Tænderne til at løbe i Vand

paa Nutidens Forbrugere. Tværtimod. Det egentlige Opsving for Danmark og altsaa ogsaa for os daterer sig fra Tiden omkring 1860, da det moderne Mejeribrugs Skaber i Danmark, Segelcke, ansattes som Landhusholdningsselskabets Konsulent. En Snes Aar senere stod det danske Smør højest paa de engelske Noteringer, et Resultat, der skyldtes et frugtbart Samarbejde mellem Teori og Praksis. „De holstenske Mejersker var vel naaet langt ad den rene Erfarings Vej, men dog ikke længere, end at de brugte Fingrene som Termometer, lod Flødetønden staa i Sovekammeret om Vinteren, maalte Mælk og Smør i Bøttevis og slog Streg over alt Regnskab og Kontrol med Driften". Efter Segelckes Anvisninger blev der gaaet mere rationelt til Værks. Omkring 1870 kom Is- og Vandmejerierne, senere Docent Fjords Forsøgsvirksomhed. Hjemmedrift eller Fællesmælkeri blev et omdebatteret Spørgsmaal, som ogsaa drøftedes paa Hadersley Amts Landboforenings Møder. At Fremskridtene i tidligere Tid var kommet fra Holsten gav sig blandt andet Udtryk i, at dansk Smør paa det engelske Marked gik under holstensk Navn (Kieler-Smør), dette ophørte først i Halvfjerdserne.

Husdyrholdet før Aarhundredskiftet.

Hesteavlen.

I Aarene omkring 1890 drøftedes i Foreningen Oprettelsen af Hesteavlsforeninger og Hingsteinteressentskaber. Af kendte Foredragsholdere var blandt andet Statskonsulent Jensen tilkaldt.

Hingstene paa Foreningens første Skuer var af blandet Her-

komst, saa vidt det kan skønnes havde de forskelligt fremmed Blod. Dog fremhæves i en Skildring af det første Skue, at baade Hingstene og Hopperne nærmest var af jydsk Race. Fra en senere Tid nævnes en Del Hingste af engelsk Herkomst, „Prince of Wales, „engelsk Fuldblod", i Haderslev fra 1875—77; „Hans", „rød engelsk Race", i Djernæs fra 1881—86; Stutterihingsten „Grenader", i Hoptrup 1870—73, var rimeligvis ogsaa af engelsk Herkomst, „Mulatta„ og „Pottinger", begge i Damager fra 1892—96, var af hvid blandet Race", et noget ubestemmeligt Begreb. Det er ikke let at faa Rede paa Afstamninger, men saameget fremgaar i hvert Fald af det foregaaende, at der til Foreningsomraadet ikke blot er indført engelsk Kvæg, engelske Faar og Svin, men ogsaa engelske Heste, disse sidste dog i mindre fremtrædende Grad.

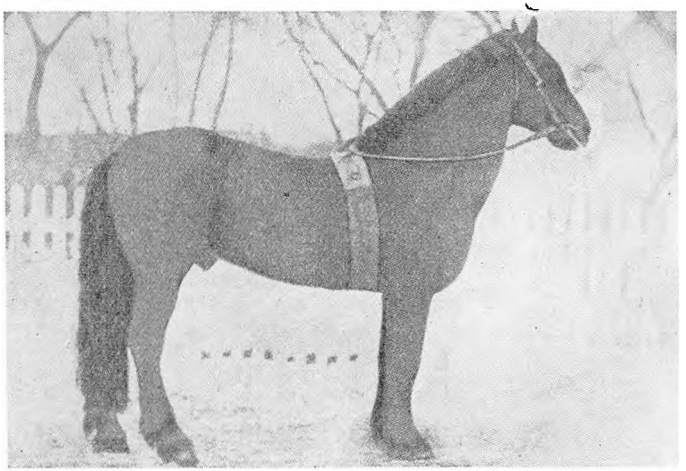

Hingsten „Thor I", født 1866.

Thor-Slægten var en af Egnens betydeligste Hingste-Slægter. *„Thor I"*, der tilhørte et Aktieselskab i Haderslev, blev 1868 købt som toaars i Rebbøl og stod opstaldet i Vandling, til den

døde 1889. Det var en mørkebrun Hingst af slesvigsk Type, men vistnok med blandet Blod. Den tog første Præmie paa Skuerne i Haderslev fra 1869—73, i de følgende Aar til 1876 fik den anden og tredie Præmie.

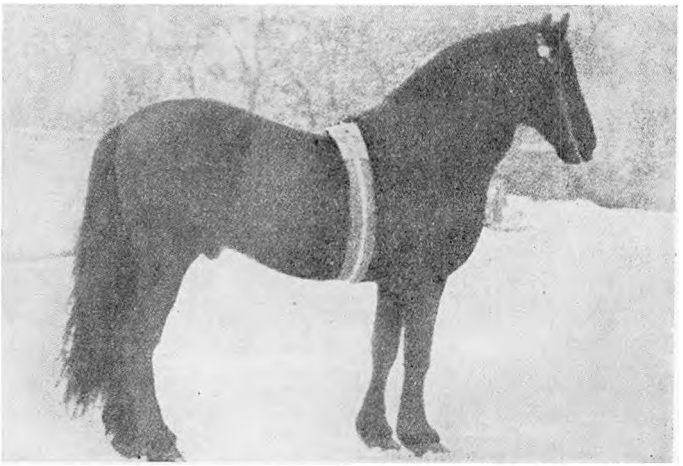

Hingsten „Thor II", født 1872.

Sønnen „*Thor II*" blev 1872 tillagt paa en jydsk Hoppe hos en Gaardejer i Raad. Den var noget sværere end Faderen. Paa Skuerne i Haderslev tog den første Præmie i Aarene fra 1876—83, og den blev betegnet som Kredsens bedste Hingst. Ogsaa paa Fællesskuet i Sønderborg i 1880 fik den første Præmie. Den stod opstaldet i Raad 1875—82, paa Anderupgaard 1883—88, i Jels 1899. Det følgende Aar døde den.

„Thor I" og „Thor II" blev Fædre til mange kaarede Hingste, som dels blev paa Egnen, dels bortsolgtes, til Jylland, til Østpreussen, til Rusland. „Thor I" var Fader til 12 kaarede Hingste, „Thor II" til 19; i de følgende Slægtled var

der henholdsvis 7 og 3 kaarede Hingste, dermed forsvandt den Hingste-Slægt fra Egnen. Thor-Slægten var en udmærket Repræsentant for den slesvigske Type, den havde i en forholdsvis kort Tidsperiode frembragt over 40 kaarede Hingste, men des mærkelige er det, at den ikke blev holdt bedre i Hævd.

1890 købte et Aktieselskab den treaarige jydske Hingst *„Brun"*, falden efter „Hinge" og en Præmiehoppe fra Hadbjerg. Den fik første Præmie paa Fællesskuet i Haderslev 1895, men 1898 blev den kasseret af Kaaringskommissionen. Afkommet var godt, der var et Par kaarede Hingste og nogle gode Hopper, men særlig betydelige Avlsdyr faldt der ikke efter den.

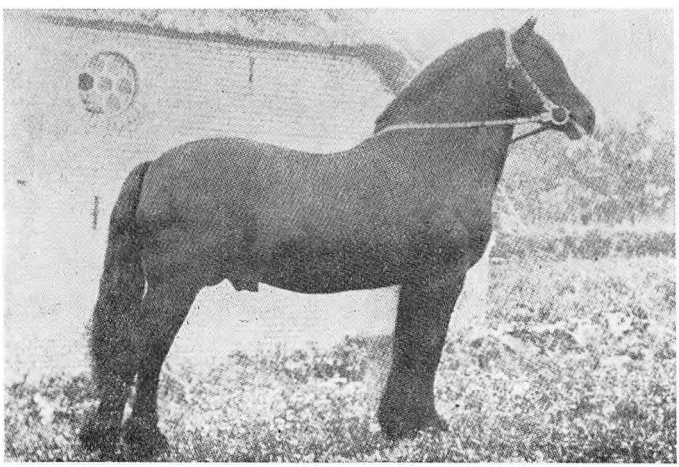

Hingsten „Brun", født 1887.

„Brun" afløstes af *„Cæsar"*, født 1890 i Husum Kreds, købt 1898. Moderen var en jydsk Hoppe, Faderen af slesvigsk Afstamning. „Cæsar" blev betegnet som den bedste Hingst i Husum og Haderslev Amter, den tog Førstepræmier ved Skuer i Læk, Bredsted, Haderslev, Flensborg og Hamborg; desuden

fik den høje Præmier ved Skuer i Dresden, Frankfurt am Main og Slesvig; men dens Godhed som Avlsdyr stod ikke i Forhold til den Ære, der saaledes blev den til Del. Afkommet var uensartet og ikke helt tilfredsstillende. Da der blev tilført for faa Hopper, blev „Cæsar" solgt og 1903 kasseret; Selskabet, der ejede den, blev opløst.

De saaledes gjorte Erfaringer var ikke opmuntrende. Interessen for Hesteavl var ringe indenfor Foreningsomraadet. Af gode Hopper var der kun faa.

Til Slutning skal i denne Forbindelse endnu nævnes, at der paa et Møde i Juni 1898 fremkom Meddelelse om, at en Enkefrue i en By i Nærheden af Christiansfeld havde stillet 8000 Mark til Foreningens Raadighed til Hesteavlens Fremme. Foreningen fik dog ikke Pengene, Tilbudet maa være bleven glemt i de følgende vanskelige Aar.

Kvægavlen.

Indtil ind i Firserne havde Kornsalget været Landbrugets væsentligste Indtægtskilde indenfor Foreningsomraadet, ikke mindst havde Hvedepriserne været høje, indtil 30 Mark pr. Tønde. Men i Løbet af Firserne indtraadte der en Ændring med Hensyn til Indtægtskilderne, dels som Følge af Kornprisernes Dalen, — Priserne trykkedes af det billige indførte Korn fra andre Verdensdele —, dels som Følge af Andelsmejeriernes Oprettelse. Man skænkede Kvæget, og da navnlig Malkekvæget, større Opmærksomhed.

Ved Slutningen af Halvfjerdserne blev den gældende Ordning af Dyrskuerne betegnet som højst utilfredsstillende, Dyrskuerne var, blev der sagt, ikke hvad de burde være. Der burde

arbejdes efter engelsk Mønster, i England forefandtes „forskellige udmærkede Kvægstammer". Et Forslag om Opdrætning af forædlede Tyre fremkom, men blev ikke gennemført.

I Firserne stod Dannelsen af gode Malkekvægsbesætninger paa Dagsordenen; kendte Mænd fra forskellige Egne af Nordslesvig drøftede Spørgsmaalet om Oprettelsen af et Selskab til Indførelse af Anglerkvæg. I Haderslev blev der forhandlet om Oprettelsen af et Selskab med en Kapital paa 10,000 Mark fordelt paa Andele med 150 Mark. Der virkedes paa forskellig Vis til Fremhjælpning af det røde Kvæg, en Del Gaarde i Østeramtet fik helt eller delvis røde Besætninger.

Denne Retning i Kvægavlen gjorde sig ogsaa bemærket paa Dyrskuerne. Om Skuet i 1891 bemærkes i Protokollen, at Kvæg af Federacen var noget svagere repræsenteret end tidligere, og der tilføjes forklarende, at dette vistnok skyldtes Oprettelsen af Andelsmejerierne. Men allerede seks Aar senere tales der paa en anden Maade. Om Skuet i 1897 siges, at der var udstillet gode Korthornsdyr, *navnlig mange gode Tyre. Af rødt Malkekvæg var der derimod ikke saa meget.*

I et Foredrag, som Godsejer Harald Brandt, Sønder Elkær, holdt i Foreningen i den første Halvdel af Firserne, henviste han til de vanskelige Tider for Landbruget. Som et Middel til at styrke Landbrugets Modstandskraft nævnede han en Forbedring af Besætningerne; navnlig burde der vises Omhu ved Udvalget af Tillægsdyr.

At der i Halvfemserne skete et Omsving til Fordel for Kvæg af Korthornskrydsning havde naturligvis sine Grunde. Det skyldtes ændrede Prisforhold, navnlig stigende Priser paa Kød. Landmændene saa ikke blot paa Mælkeydelsen, men ogsaa paa Op-

drættet. Helst skulde der være en betydelig Ydelse i begge Retninger. Kravet om ensidig Ydelse af Mælk eller Kød har sjældent været stærkt.

Kvægbestanden gennemgik i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede en væsentlig Ændring. Det graa og sorte Kvæg, som var fremstillet paa Foreningens første Dyrskuer, forsvandt ret hurtigt. Det kan i denne Forbindelse have sin Interesse at fremdrage nogle Ytringer af Dyrlæge Gram, Køben hoved, fremsat i et Foredrag ved Fællesskuet i Haderslev i 1895. Det hedder: „I Haderslevegnen fandtes et sortbroget Slags en Del udbredt — Haderslevkoen —, hvilken Race jeg for Resten aldrig har set, men jeg antager, at det er Resterne af denne Race, der endnu i Halvfjerdserne var at se i Byen Kastrup ved Gram. Kastrupperne var sortbrogede, de var ikke stort større end Anglerne, men finere end disse. Mælkeorganerne var meget stærkt udviklede. Man kunde endnu i Halvfjerdserne og noget ind i Firserne se hele Stammer af dette Kvæg paa Den nordslesvigske Landboforenings Dyrskuer, nu ser vi slet ingen. Det er en Kvægrace, som er gaaet til Grunde „for vore Øjne". I det samme Foredrag siges, at over Øster Lindet Sogn og pletvis hele Vejen Syd paa i hvert Fald til Kopsholdt fandtes en Kvægrace, der som oftest benævntes „den røde Nordslesviger". „Denne Slags er Resterne af Marskkvæget (Ballumkvæget), der hidindtil har staaet som en Mur imod Korthornet". Den røde Nordslesviger var gennemgaaende mindre end Ballumkoen, et Dyr med en veludviklet Krop og nogenlunde gode Mælkeorganer. Gram udtalte: „at det var ønskeligt om den kunde holde Stillingen paa det nævnte Strøg." Paa Østkysten var Korthornet stærkt udbredt. Taleren sluttede med

at sige: „at Korthornskvæget havde ødelagt det nordslesvigske Malkekvæg med Undtagelse af den ændrede Form midt i Landet. Det sortbrogede Slags paa Haderslevegnen var gaaet til Grunde, men Korthornsstammer tilpassede til Klima, Pleje og Brug er dog, saa vidt mig bekendt, ikke dannet". — Disse Udtalelser giver et godt Billede af Udviklingen indenfor Kvægholdet.

Korthornskvæget kom først til den slesvigske Vestkyst og bredte sig senere mod Øst. Omkring Midten af det 19. Aarhundrede kom der Korthornskvæg fra England til Sønderjyllands Vestkyst. En Korthornstyr og en Korthornsko, indført ved Stutmester With, blev i 1847 opstaldet hos Knud L. Knudsen, Visby Hedegaard. Da Krydsningsproduktet mellem Korthornstyre og den kraftigt byggede, røde Ballumko blev tidligere udviklet og tidligere modent samt mere velformet end det stedlige Kvæg, gav denne Kendsgerning Krydsningen med Korthornstyre Vind i Sejlene. I Aarene efter Foreningens Dannelse kom de første Besætninger af Korthornskvæg til Østeramtet. Til Slutningen af Halvfjerdserne og Begyndelsen af Firserne opdrættedes der ikke meget indenfor Foreningsomraadet Foruden Anglerkvæg og Ballumkvæg er der i Tidens Løb ogsaa enkelte Steder indført rødt Kvæg fra de danske Øer.

En Kvægraces Evne til at vinde frem eller holde Stillingen beror paa bestemte Forudsætninger. Det Kvæg af den gamle Slags, som fandtes ved Foreningens Start udmærkede sig ved Nøjsomhed. Men da Jorden som Følge af en bedre Behandling gav et større og værdifuldere Udbytte, var Nøjsomhed ikke mere en Dyd, snarere det modsatte. Da Kornpriserne dalede og Andelsmejerierne kom, svarede det røde Kvæg til de

Forudsætninger Tiden stillede, senere kom der høje Kødpriser og da var det vanskeligt for Kobesætninger at holde sig, naar de ikke ved Siden af en antagelig Mælkeydelse ogsaa kunde give godt Opdræt. Prisforholdene gav Korthornskrydsninger Fordele og de vandt stor Udbredelse.

Jordens Dyrkning.

Ved den Tid, da Haderslev Amts Landboforening stiftedes, var det fra Holsten indførte Kobbelbrug saa godt som eneraadende. Det havde afløst det ældre Trevangsbrug med den treaarige Omdrift af Brak, Vintersæd og Vaarsæd.

Ved den Tid, da Jorden udskiftedes, drøftedes to nye Sædskifter, Kobbelbruget, der var af holstensk Oprindelse, og Vekselbruget, der opstod i England omtrent samtidig med Dannelsen af de berømte Racer af Fedekvæg og Kødfaar. Der var megen Strid om, hvilket af de to Sædskifter der var det bedste, det endte med, at Kobbelbruget fuldstændig gik af med Sejren. Selv om Vekselbruget i Virkeligheden stod højest, var det dog heldigt, at Kobbelbruget sejrede, fordi at Landmændene kunde magte at gennemføre det. Vekselbruget med dets Veksling mellem Korn og Foderafgrøder stillede større Krav til Omtanke og teoretisk Viden, end Datidens Bønder var i Besiddelse af. Yderligere krævede Vekselbruget en betydeligere Driftskapital og et større og bedre Kreaturhold end Kobbelbruget, idet Vekselbrugets Foderafgrøder maatte omsættes gennem Besætningen for at kunne give Penge. Kobbelbruget gav Mulighed for en udstrakt Korndyrkning, der passede denne Egn godt.

Kobbelbruget havde et Omløb af 8—10 Aar. Der indledes i Reglen med Brakbehandling, hvorefter der fulgte 4—5

Aars Kornafgrøder, og efter dem 3—4 Aars Græsleje. Brakaaret var af den største Vigtighed, Jorden behandledes ikke alene med Redskaberne, men Stubbe ryddedes, Sten bortførtes, Hegn eftersaas og udbedredes. Desuden udførtes Grundforbedringer som Mergling og Dræning, og Gødningen paaførtes. Brakmarkens Behandling var da i den Grad vigtig, at det ikke var uden Grund, naar der blev sagt, at Brakmarken var Bondens Skudsmaalsbog. Havde man set den, kunde man ud fra den slutte sig til, hvordan det forholdt sig med den øvrige Bedrift.

Efter en veludført Brakbehandling var Jorden baade ren og i god Kultur, velegnet til at frembringe de store *Kornafgrøder*, som ønskedes og som var Hovedindtægtskilden. Noget andet var det med *Græsmarkerne*, de var denne Driftsmaades svageste Punkt, idet Jorden efter de mange Kornafgrøder som oftest blev uren og lidt efter lidt mistede de gode Egenskaber, den havde faaet ved Brakbehandlingen. Men var Kobbelbruget saaledes ikke nogen ideel Driftsmaade, saa havde det den Fordel, at det var let at gennemføre. Det var en Driftsmaade, der gav meget Korn til Salg, og Kornsalget var fra Midten af forrige Aarhundrede og langt frem i Tiden Landmændenes vigtigste Indtægtskilde indenfor det Omraade som Haderslev Amts Landboforening omspændte.

I Tilslutning til Driftsmaaderne kan *Grundforbedringer* af Jorden omtales.

Der er vel næppe indenfor Landbrugets Omraade sket et større Fremskridt end den Gang, da der ved Udgrøftning og Dræning toges fat for at befri Jorden for skadeligt Vand, mens der samtidigt mergledes, saa Surheden forsvandt og der skabtes

Trivselsbetingelser for det Bakterieliv, uden hvilket Jorden ikke kan komme i Kultur og en god Plantevækst ikke trives. Mens Græsmarkerne forud for Grundforbedringerne havde været bevoksede med en nøjsom, men lidet værdifuld Plantevækst, kunde nu Kløveren trives, senere kom der andre værdifulde Græsarter til, baade af Græs og Korn bar Jorden Afgrøder, som ingen tidligere havde drømt om. Det er forstaaeligt, at Datidens Landmænd kunde falde for den fejlagtige Opfattelse, at Jorden var en Rigdomskilde, som ikke kunde udtømmes, men som Slægtled efter Slægtled kunde øse af. Denne Opfattelse viste sig dog at bero paa en farlig Misforstaaelse. Man troede at kunne vedblive at *tage* af Jorden uden at *give* den noget igen. Men det gik kun godt til en Tid, nemlig indtil den Plantenæring, der var bleven frigjort ved Afvandingen og Merglingen, var opbrugt, — saa kom Tilbageslaget, men uden at der var Forstaaelse for, hvordan Sammenhængen var. Landmændene troede, at naar de gav Jorden en ny Omgang Mergel, kunde de begynde forfra igen, men det gik naturligvis ikke, thi det gælder i Forholdet til Jorden som i alle andre Forhold, at af intet kommer der intet. Virkningen af den anden Mergling blev, hvor der ikke paaførtes den nødvendige Gødning, blot denne, at Jorden blev yderligere udpint — og saa gav man Mergelen Skylden, i Stedet for at søge Skylden, hvor den virkelig var, og der opstod et Ordsprog som dette, at Mergel giver en rig Fader, men en fattig Søn. At dette er fejlagtig, ved nu alle. Mergel er god til sit Brug, men den er ikke nogen Gødning, og kan ikke erstatte Gødning. Det store Mergelarbejde paa vor Egn paabegyndtes i Opgangsperioden i Trediverne og Fyrrene i forrige Aarhundrede og fortsattes helt ind i Halvfjerdserne.

De gode Kaar for Landbruget i Halvfjerdserne og efter Aarhundredskiftet opfordrede til at inddrage al brugbar Jord til Dyrkning og til den bedst mulige Behandling af den dyrkede Jord. Den Kapital, der anvendtes til forstandige Grundforbedringer, vendte tilbage med gode Renter.

Ændringer i Bestyrelsen - Virksomhed i Halvfemserne.

I Efteraaret 1888 havde Bestyrelsen følgende Sammensætning: *J. P. Friis*, Ejsbøl, Formand; *K. Windfeld*, Østergaards Mølle, Næstformand; *V. Mussmann*, Mariesminde, Sekretær; *P. Wiuff*, Sillerup, Kasserer; desuden *Falle Erichsen*, Sverdrup, som samme Aar havde afløst *Ludvig Schmidt*, Hoptrup.

V. Mussmann er født i Ejsbøl 1845, Søn af J. P. Mussmann. Tiptipoldefaderen, Kaj Mussmann, blev 1708 valgt til anden Borgmester i Haderslev, Tipoldefaderen, Mathias M., blev 1757 Byens anden og senere dens eneste Borgmester. Oldefaderen, Jacob M., kom til Ejsbøl, hvor Slægten blev til 1874, da V. Mussmann flyttede til Kehlet, senere fik han Mariasminde ved Haderslev. Efter Kehlets Salg købte han Hjerndrupgaard. Han lærte Landvæsen i Danmark og har blandt andet været med ved Oprettelsen af Nordslesvigsk Frøavlerforening, et Par Hingsteinteressentskaber, Fælleslandboforeningen og saa videre. Medlem af Foreningen har han været siden 1865. Han døde i København den 20. September 1924.

V. Mussmann
Formand 1889—1900

Det følgende Aar døde J. P. Friis efter at have været Foreningens Formand i 21 Aar. Under Henvisning til sin Sygdom havde han gentagne Gange bedt om at blive fritaget for Formandshvervet, men var stadig bleven genvalgt. Ved hans Død blev der udtalt en varm Anerkendelse for hans Virksomhed og ydet Hædersbevisninger. Han havde været Medlem af Foreningens første Bestyrelse og været knyttet til den i 28 Aar.

I April Maaned 1889 foretoges Valget af en ny Formand paa en ekstraordinær Generalforsamling. Der var kun to Kandidater, som for Alvor kom i Betragtning, det var *V. Mussmann*, Mariasminde, som fik 63 Stemmer, og *P. Skau*, Bukshave, som fik 62 Stemmer. En enkelt Stemme havde altsaa gjort Udslaget, og Skau havde virket for, at et Par Stemmer faldt paa hans Modkandidat. Dette Træk er saa betegnende for P. Skau, at det fortjener at fremhæves i denne Forbindelse. Skau blev samtidig valgt ind i Bestyrelsen og senere dens Næstformand. *Falle Erichsen* blev Sekretær.

I disse Aar vekslede Medlemmerne af Foreningens Bestyrelse ret stærkt. 1890 blev *A. Enemark*, Høgelund, Medlem af Bestyrelsen i Stedet for K. Windfeld, der nægtede at tage mod Genvalg. To Aar senere nægtede baade P. Skau og A. Enemark at tage mod Genvalg, i Stedet for valgtes *Chr. Michaelsen*, Kastvraa, og *J. Autzen*, Djernæs. *P. Wiuff*, der havde været en energisk Kasserer, blev paa dette Tidspunkt Næstformand. J. Autzen blev Kasserer.

Om Virksomheden i denne Periode skal anføres nogle Oplysninger, som ikke er bleven behandlet i anden Sammenhæng.

1890 udstillede Foreningen en Samling rødt Malkekvæg paa det store Fællesskue i Aabenraa. Samme Aar findes paa Bud-

gettet et Beløb af 100 Mark til Præmier for veldyrkede Husmandslodder. Foreningen blev i 1890 inviteret af Statskonsulent P. Nielsen, der er barnefødt i Vonsbæk, til at bese Forsøgsstationen for Plantekultur i Tystofte. Turen fandt Sted under god Tilslutning.

I September 1892 noteres i Protokollen, at Møder for Tiden var forbudte „i Anledning af Kolerafaren". Forbudet er dog ikke bleven opretholdt ret længe, i November blev der nemlig i Foreningen holdt et Foredrag om Fodringens Indflydelse paa Mælkens Fedtindhold, og det noteres, at der ved denne Lejlighed forevistes et Apparat til Kontrollering af Fedtindholdet. Det var noget nyt den Gang.

Ved et Bestyrelsesmøde i April 1893 blev Statutterne forelagte for Fælleslandboforeningen for Nordslesvig, et Par Maaneder senere blev Oprettelsen godkendt paa en Generalforsamling. Medlemsbidraget til Haderslev Amts Landboforening, som helt siden Foreningens Oprettelse havde svaret til 4 Mk. 50 Pg., blev i Anledning af Fælleslandboforeningens Oprettelse sat til 5 Mark, — de ved denne Forhøjelse indvundne 50 Pg. for hvert Medlem gik til Fælleslandboforeningen. 1893 besluttedes det at holde Ringridning i Tilknytning til Foreningens Skuer. Blandt Forhandlingsgenstande i denne Periode kan nævnes, at Landraaden 1890 sendte Foreningen en Skrivelse om de nye Arbejderforsikringslove, og at der 1895 forhandledes om Stiftelsen af en Garantipligtforsikringsforening.

I disse Aar arbejdede Foreningen under stigende Tilslutning. Det ses blandt andet af det øgede Medlemstal. Foreningen havde til forskellige Tider følgende Tilslutning: 1863 var Medlemstallet 372; 1866: 316; 1872: 350; 1878: 360; 1885:

350; 1889: 400; 1890: 446; 1892: 550; 1894: 644; 1897: 660. Snart skulde imidlertid indtræde Forhold, som lammede Foreningens Virksomhed for lange Tider.

Foreningen og Myndighederne.

Andet Afsnit.

1898 havde Haderslev Amts Landboforening omkring 650 Medlemmer, men paa et Møde, som blev afholdt 3 Aar senere, i Juli Maaned 1901, blev der givet den Meddelelse, at Medlemstallet var sunket til 166, — i disse Par Tal har man et tydeligt Udtryk for den Krise, Foreningen gennemgik i de Aar.

Udgangspunktet var en Udflugt til Fænø, som Foreningen foretog i Slutningen af Juli Maaned 1898, altsaa paa et Tidspunkt, da Köllerpolitikken var ved at sætte ind. Paa Tilbagevejen fra Fænø var der et Ophold i Aarøsund, og der sluttedes med en festlig Sammenkomst i *Sverdrup* med Fællesspisning, Taler og Sange. En Skriver, der overvaagede Sammenkomsten som Repræsentant for Politiet, indgav en Beretning, hvori han skrev, at han baade af Talerne og af Sangene havde faaet det Indtryk, at „Foreningen beskæftigede sig mere med Politik end med Landbrug". Følgerne lod ikke vente længe paa sig, allerede den 1. September blev Foreningen af Myndighederne betegnet som politisk og Bestyrelsen blev — under Henvisning til de vedkommende Bestemmelser i den gamle Foreningslov — opfordret til at indsende Medlemsliste og Vedtægter.

Over denne Anordning førte Bestyrelsen først Besværing til

Landraaden og senere til Regeringspræsidenten, men begge gav afvisende Svar, Landraaden den 4. November 1898, Regeringspræsidenten den 20. Januar 1899. Derefter gik Sagen til Overforvaltningsretten i Berlin, hvor den var til Forhandling den 6. Marts 1900, altsaa det meste af et Par Aar efter Udflugten til Sverdrup. Ikke uden Grund hedder det, at „saare lang er Rettens Vej".

Overforvaltningsretten gennemgik udførligt Sagen fra først til sidst, et Antal Forhold blev fremdragne til Støtte for Paastanden, at Foreningen havde udfoldet politisk Virksomhed. Under Sagens Behandling blev der henvist til en lignende Sag mod „Aabenraa Amts Landboforening", som var endt med Domfældelse. Der var i Forsvaret henvist til, at Foreningens Vedtægter af 1861, som endnu var gældende paa det daværende Tidspunkt, fastsatte, at Foreningen udelukkende havde til Formaal at fremme Landbrugets Interesser. Overfor dette svarede Domstolen, at det ikke blot kom an paa Indholdet af Vedtægterne, men ogsaa paa Foreningens Virksomhed, og flere Ting gav Holdepunkter for den Opfattelse, at Foreningen drøftede politiske Emner og tilsigtede en Indvirkning paa offentlige Anliggender. Der nævntes til Støtte for Anklagen noget saa gammelt som en Udflugt til Danmark i 1896, ved hvilken Lejlighed der skulde være bleven drøftet politiske Anliggender, men dette Anklagepunkt blev der set bort fra ved Dommens Begrundelse. Fældende var, hvad der var passeret under Sammenkomsten i Sverdrup den 21. Juli 1898. De Taler, der blev holdte, og de Sange, der blev sungne, henviste — hedder det i Domsbegrundelsen — „temmelig utvetydigt og uforblommet til Nordslesvigs tidligere politiske Forbindelse med Danmark

samt til, at en fremtidig Genforening af de to Afskilte var ønskelig, mens den nuværende Forbindelse mellem Nordslesvig og Tyskland var utaalelig og ydmygende". I umiddelbar Tilknytning til disse sidste Ord nævnes, at Sangen „Unge Genbyrds Liv i Norden" var bleven sunget, og at der i den staar „og du vrager tyske Krummer". Som Anklagepunkt mod Foreningen anførtes ogsaa enkelte Sætninger af en Tale, Fysikus Madvig havde holdt ved Dyrskuet i Juni Maaned 1898. Derimod kom et Sammenstød mellem et Medlem af Foreningen og en Gendarm under Sammenkomsten i Sverdrup ikke i Betragtning, det vedkom ikke Foreningen som saadan.

Overforvaltningsrettens Dom lød sluttelig paa, at der i Foreningen var holdt Taler og sunget Sange, som var egnede til at styrke „en antitysk og antipreussisk Nationalbevidsthed", Foreningen var derfor politisk, og den maatte finde sig i den Overvaagelse, som politiske Foreninger efter Foreningsloven af 1850 var underkastede.

At blive dømt som politisk var under den gamle Foreningslov en alvorlig Historie for en Landboforening, da Köllerpolitikken var i fuld Kraft. Overfor udviste Optanter blev der henvist til deres Forbindelse med Foreningen. At faa Tilladelse til Afholdelse af Dyrskuer viste sig at være umuligt. Foreningens Virksomhed lammedes. Men ikke nok med, at Foreningen maatte standse sin Virksomhed, den var tillige udsat for Angreb: Den gamle Foreningslov krævede, at Ændringer i politiske Foreningers Medlemslister skulde anmeldes til Politimyndighederne inden Udløbet af tre Døgn. Denne Bestemmelse var vanskelig at gennemføre i en stor Forening, navnlig i Tilfælde af Dødsfald. Og blev den ikke overholdt, gav det Bøder. Det fik

ogsaa Bestyrelsen for Haderslev Amts Landboforening at føle. Fem Fjerdingaar efter, at Foreningen ved Overforvaltningsrettens Dom var bleven erklæret for politisk, oplystes det paa et Møde, *at der havde maattet udbetales over Tusind Mark i Bøder og Processer.* En enkelt Sag havde kostet 250 Mark.

Det kunde ikke gaa i Længden. Og da Foreningen alligevel ikke kunde røgte sine Opgaver, blev Medlemmerne af Bestyrelsen *opfordrede* til at melde sig ud, — saa gav det i hvert Fald ikke Bøder og Processer, naar Medlemmerne døde uden rettidig Afmeldelse! Planer om Oprettelse af en ny Forening opstod. Derefter fulgte Udmeldelser i Hundredevis. Blandt Foreningens gamle Papirer findes der lange Lister over udmeldte Medlemmer, besørgede af Kredsformændene. Som nævnt var Medlemstallet fra 1898 til Juli 1901 gaaet ned fra 650 til 166, altsaa med 500 Medlemmer. For et Par Medlemmers Vedkommende skete Udmeldelsen paa Tysk, — den er rimeligvis bleven besørget fra Amtsforstanderens Kontor. Enkelte Medlemmer holdt saa trofast ved Foreningen, at de satte deres Nægtelse imod Bestyrelsens Opfordring til Udmeldelse.

Det sidste Dyrskue *før* Krisen blev afholdt i 1898, det første Dyrskue *efter* Krisen i 1903, i de mellemliggende fire Aar var der ingen Dyrskuer. Der blev gentagne Gange ansøgt om Tilladelse, men der kom stadig Afslag. Der blev heller ikke afholdt Møder.

Foreningen skiftede i 1900 Formand. Ved en Generalforsamling i Maj 1900 forelaa der fra *V. Mussmann* en Skrivelse, han nedlagde Formandsposten og nægtede at tage mod Genvalg. Ved det paafølgende Formandsvalg blev *K. J. Windfeld*, Østergaards Mølle, valgt. De øvrige Bestyrelsesmedlemmer, der sam-

tidig var fratraadte, genvalgtes og tog alle imod Valget, det var *P. Wiuff*, Sillerup, *J. Autzen*, Djernæs, *Chr. Michaelsen*, Kastvraa, og *Falle Erichsen*, Sverdrup. I en lille Tale takkede P. Skau, Bukshave, dem alle, men da navnlig den ny Formand, fordi han havde villet træde til i den vanskelige Tid. I et samtidigt Referat siges, at Generalforsamlingen var besøgt af 150 Personer.

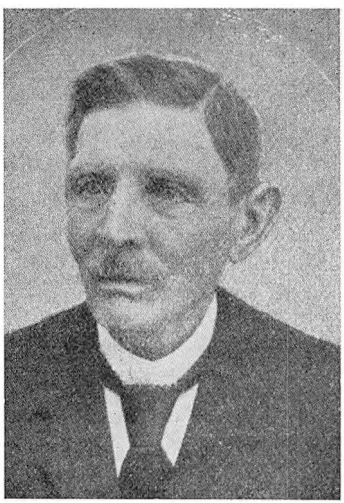

K. J. Windfeld
Formand fra 1900—1905

K. J. Windfeld, er født den 7. Juli 1833 i Tanderup i Nørre Farup Sogn. Var paa Rødding Højskole fra November 1850 til November 1851. 1852 i Januar rejste han, under Paavirkning af en af Rødding Højskoles Lærere, Thomsen, til Skotland, og opholdt sig her til Efteraaret 1854, idet han deltog i alt paa en Gaard forefaldende Arbejde. Af de Ting, han lagde Mærke til under Opholdet i Skotland, skal særlig nævnes Roedyrkning og Dræning. Kom 1855 til Ejsbøl som Forvalter paa den Mussmann'ske Gaard, og købte 1859 Østergaards Mølle, hvor han blev til 1905, da han flyttede til Haderslev. Windfeld var den første i Østeramtet, som fik Korthornsbesætning. Han blev straks ved Foreningens Stiftelse Medlem, et Par Aar senere kom han ind i Bestyrelsen og blev her, dels som Sekretær, dels som Næstformand, helt til 1890. Da han fratraadte i 1890, blev han hædret paa forskellig Vis og modtog blandt andet et stort Maleri. Efter indtrængende Opfordring overtog han Formandsposten i den vanskelige Periode i 1900 og røgtede denne Post til 1905. Windfeld døde i Haderslev.

I 1901 blev der paany indgivet Andragende om Tilladelse til Dyrskue, men der kom igen Afslag. Paa en Generalforsamling, hvor Sagen blev drøftet, var enkelte Medlemmer stemte for at gøre et nyt Forsøg, andre mente, at det nyttede ikke noget og foreslog at vente til Efteraaret og saa afholde et Hesteskue. Det vedtoges foreløbig at holde sig afventende. — Paa den samme Generalforsamling blev der forhandlet om, hvor-

vidt Foreningen skulde slutte sig til Landbrugskamret, en Sag, der gentagne Gange var bleven forhandlet, det var ogsaa blevet besluttet at søge om Tilslutning. Men Forsøg i den Retning blev opgivne, efter at Foreningen var bleven erklæret for politisk og det fra velunderrettet Side var blevet meddelt, at en Ansøgning om Optagelse i Landbrugskamret med Sikkerhed kunde ventes at ville blive afslaaet.

Heller ikke i 1902 blev der afholdt Dyrskue, men 1903 blev der atter forhandlet med Landraaden, og det lykkedes da at naa et Resultat. Medvirkende hertil var, at det under Modstand fra Myndighedernes Side var lykkedes at faa stiftet en ny Forening, som var bleven indført i Foreningsregistret, men Landraaden vilde, naar der var et Valg, hellere have med den gamle Forening at gøre end med den ny. Der kom en Forhandling i Gang mellem Landraaden og Bestyrelsen, og Udfaldet blev, at Foreningen ikke blot fik Lov til at holde Dyrskue igen, men ogsaa paa ny kunde optage sin Virksomhed paa andre Omraader. Der blev fra Landraadens Side givet Afkald paa det Angrebsvaaben, som den Bestemmelse i den gamle Foreningslov var, at Ændringer i politiske Foreningers Medlemslister skulde meldes til Myndighederne inden Udløbet af tre Døgn. Landraaden erklærede sig nemlig tilfreds med at Medlemslisten indleveredes en Gang om Aaret i Tiden forud for Dyrskuets Afholdelse.

Dermed var, skønt Myndighederne vedblev at betragte Foreningen som „politisk", den lange Krise i det væsentlige endt. Nogle Aar senere kom den ny Foreningslov, som slog en Streg over de værste af de forældede Bestemmelser i den gamle Foreningslov.

En Opgangsperiode.

Det i 1903 afholdte Dyrskue indledede Begyndelsen til en rig Udvikling indenfor Haderslev Amts Landboforening. Foreningens Medlemstal steg hurtigt. I 1903 var der 500 Medlemmer; i 1904: 600; 1906: 750; 1908: 922; 1910: 1035 og i 1913: 1104.

Det var den unge Slægt af Landmænd, der rykkede ind, og det var ogsaa den, der gav Foreningen sit Præg.

Økonomisk set var Tiden fra Aarhundredskiftet til Krigens Udbrud god, selv om den enkelte ikke havde de store Penge imellem Hænderne, saa var der dog Tryghed og Stabilitet til Stede, og i den sikre Forvisning om at høste Frugterne af sin Indsats, blev der gaaet i Gang med Forbedringer i Mark og Stald. Sekretæren siger i sin Beretning i 1908 følgende om Landbrugets Stilling: „Ved at kaste et Tilbageblik over Landbrugets Stilling for Tiden, da er det de samme Forhold, der spiller ind i andre Lande, der ogsaa gør sig gældende hos os: En Stigning af Jordpriserne og Arbejdslønnen og en større Operationsbasis for Bygge- og Spekulationslyst. Konjunkturerne har i det forløbne Aar været opadgaaende for samtlige Landbrugets Frembringelser, og er Tendensen for Øjeblikket en Smule nedadgaaende, saa er dette efter al Sandsynlighed kun forbigaaende. Bortset fra de noget vanskelige Penge- og Arbejdsforhold er der for os Landmænd ingen Grund til *Klage*. Vi gaar derfor med frejdigt Mod Fremtiden i Møde søgende at udnytte den efter bedste Evner."

Tiden bar med, og selv om der var en betydelig Gæld sine Steder, saa følte den ikke saa trykkende. At der var betydelig

Gæld efter Datidens Forhold vidner et Foredrag afholdt i 1909 om, hvor daværende Kandidat *A. Callø*, Rødding, talte om Kreditforholdene i Foreningen. Callø udtalte: „at Hertugdømmerne kommer med Hensyn til Gælden i Rækkefølgen efter de østelbiske Provinser, og *øverst* i Hertugdømmerne staar Nordslesvig. I Haderslev Amt har kun 1/6 af Landbrugerne deres Ejendom gældfri, 2/5 maa forrente mere end Halvdelen af deres Ejendoms Værdi.

I Foreningens Protokoller indtager Referaterne af Foredragene en stor Plads, og de Emner, der er sat paa Dagsordenen, vidner om de Ting, der i denne Tid har optaget Tankerne. I Firserne og Halvfemserne var det særligt *Andelsmejeribevægelsen* og *Kreaturholdet,* som blev drøftet. Efter Aarhundredskiftet er det *Planteavlen*, der holdes Foredrag om og bliver drøftet ved Møderne.

En Ændring i Landboforeningernes Virksomhed i al Almindelighed blev indledet ved et af Professor Westermann afholdt Foredrag i København i Halvfemserne, hvor der blev slaaet til Lyd for Afholdelse af lokale Markforsøg. Dette Arbejde blev efter Aarhundredskiftet taget op i vid Udstrækning i Danmark, og til at udføre det, blev der antaget Konsulenter. I Haderslev Amts Landboforening paabegyndtes i 1906 et Forsøgsarbejde efter dansk Mønster.

Ved en ekstaordinær Generalforsamling den 21. April 1907 vedtoges det, at støtte Fælleslandboforeningen, samt at give Tilslutning til at antage Landbrugskandidat *Hans Hansen* fra Rinkenæs til *Konsulent* i Planteavl indenfor de samvirkende dansktalende Landboforeninger i Nordslesvig.

Selv om *Dyrskuet* vedblev at være Foreningens „store Dag",

saa rykkede Planteavlsarbejdet og Konsulentvirksomheden dog frem og kom til at staa i første Række. En direkte Vejledning til Medlemmerne kunde ydes og Forsøgene med de nye Kunstgødningsmidler havde for alle den største Interesse, der var noget at samles om.

I Tiden fra 1903—1914 bliver der i Haderslev afholdt 46 Foredrag, deraf er de 26 Planteavlsforedrag, tre handler om Kvægets Fodring, to om Kvægavl, et om Malkning, et om Husdyrenes Sygdomme, to om Hesteavl, et om Svin, to om Regnskabsføring, et om Arvelighed, to om Indkøb af Fodermidler, to om Anvendelse af Frugt, et om smukke og praktiske Landbrugsbygninger, et om Sygeforsikringer og et om Kreditforholdene. De 20 af Foredragene har Konsulent Hansen holdt, men ellers var det mest Mænd fra de danske Landbrugsskoler, der førte Ordet.

Af Emnelisten vil det fremgaa, at det saa godt som udelukkende er landbrugsfaglige Spørgsmaal, der har staaet paa Dagsordenen, der var saa mange Ting, der var nye og ukendt, det ønskede man at høre om og at drøfte. Senere hen optoges Tankerne ogsaa ofte af Samfunds- og Erhvervspolitiske Spørgsmaal.

I 1908 blev det Foreningen forbudt at afholde Møder og Festligheder paa Harmonien og af den Grund henlagdes Møderne til Forsamlingshuset i Haderslev, som velvilligt stillede Lokalerne til Raadighed. I dette Tilfælde blev det gamle Ord lovfæstet, der siger: „Naar en Dør slaas haardt i, springer en anden op". Trods gentagne Henvendelser fra Foreningen og Værten var det Landboforeningen forbudt at holde til paa Harmonien i mere end et Aar. Ellers gik det taaleligt med

Myndighederne. Fra 1906 blev Møderne ikke mere overvaaget af Politiet.

I de Aar skiftede Bestyrelsesmedlemmerne en Del, hvad der vel nok har bidraget til at bringe nyt Liv og forøget Virke ind i Foreningen.

P. J. Refshauge er født den 14. April 1869 i Hvinderup ved Christiansfeld. Han besøgte Sogneskolen i Tyrstrup og derefter Skolen paa Christiansfeld, arbejdede derefter ved det praktiske Landbrug og besøgte Vinteren 1887—1888 Landbrugsskolen i Dalum. Derefter lærte han Landvæsen i Jylland og overtog 1892 en Gaard i Ausbøl. Blev 1905 Formand for Haderslev Amts Landboforening og beklædte denne Post til 1920, da han blev valgt ind i det danske Folketing. Fra 1910—1926 var P. J. Refshauge Formand for Fælleslandboforeningen for Nordslesvig, og i Overgangstiden i 1920 var han konstitueret Landraad Haderslev. I 1921 flyttede Refshauge til Kathrineminde ved Christiansfeld. Fra 1920—32 beklædte han Posten som Domæneforvalter for de sønderjydske Landsdele.

P. J. Refshauge
Formand 1905—1920

1904 nægtede baade *P. Wiuff*, Sillerup, og *Falle Erichsen*, Sverdrup, at tage mod Genvalg; i deres Sted kom *Chr. Juhl*, Fjelstrup, og *Martin Simonsen*, Flovt, ind. Det følgende Aar fratraadte tre Bestyrelsesmedlemmer, Formanden *K. Windfeld* samt *Chr. Michaelsen*, Katsvraa, og *J. Autzen*, Djernæs; valgte i deres Sted blev som Formand *P. J. Refshauge*, Ausbøl, desuden *Nis Nissen*, Kragelund, og *H. P. Lauritzen*, Hammelev. I 1907 nægtede sidstnævnte at tage mod Genvalg, i hans Sted kom *Hans Skau*, Styding, ind. 1909 afløste *Martin Wiuff*, Sillerupgaard, *Nis Nissen*, Kragelund. I 1910 valgtes *Jørgen From*, Fjelstrup, i Stedet for *Chr. Juhl*. I 1911 traadte *P.*

Neumann, Kjelstrup, ind i Bestyrelsen og afløste *Martin Wiuff*. I 1912 fratraadte *Martin Simonsen* og valgt blev *H. Kjær*, Hyrup. I 1913 ønskede *P. Neumann* ikke Genvalg og *Johan Raun*, Vandling, blev valgt i hans Sted. Fra 1913—18 blev der ingen Generalforsamlinger afholdt, og den samlede Bestyrelse gik derfor til Omvalg i 1918, de blev alle genvalgte.

Da 50 Aarsdagen for Foreningens Stiftelse blev fejret, blev det paa en ekstraordinær Generalforsamling kort forud besluttet at udnævne Rentier *P. Skau*, Bukshave, Rentier *P. Wiuff*, Fjelstrup, Rentier *K. J. Windfeld*, Haderslev, og Rentier *P. Sørensen*, Tørning Kro, som *Æresmedlemmer* af Haderslev Amts Landboforening. Ved denne Lejlighed overrakte Formanden hver af dem et smukt udstyret Hefte med Navn, Aarstal og Dato for Foreningens Stiftelse malet af Frøken A. Schmidt, Lundsmark.

Husdyrholdet efter Aarhundredskiftet.

Hesteavlen.

Krydsningsepidemien, der var gaaet hen over Hesteavlen i Perioden før Aarhundredskiftet efterlod en uensartet og daarlig Bestand, der mere glimrede ved sin Uensartethed end ved sine gode Egenskaber. Som altid, hvor der mangler gode Avlsdyr, var Interessen for Avlen lille.

1903 købte en Forening for Maugstrup og Omegn den fireaarige „*Stanley Munkedal*", en svær, dyb og bred jydsk Hingst af Munkedaltypen. Endskønt den blev anerkendt som Kredsens bedste Hingst, var den Genstand for nogen Kritik

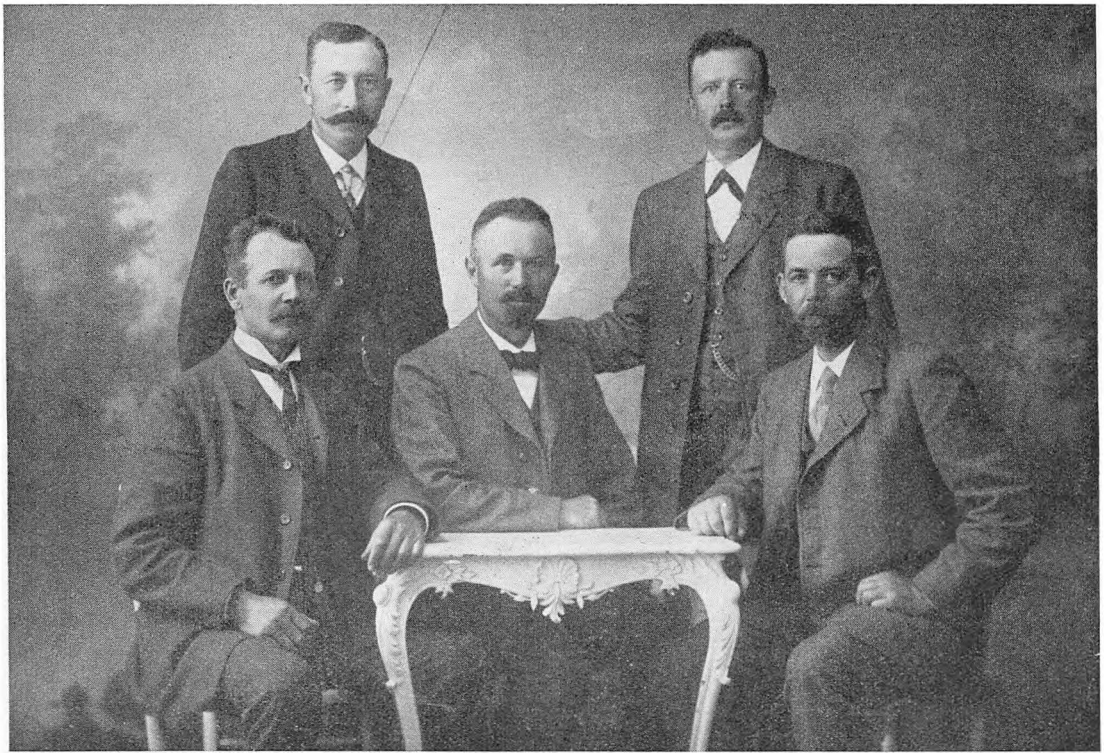

Bestyrelsen i 1911.

Staaende: *Hans Skau.* *Martin Wiuff.* Siddende: *Martin Simonsen.* *P. J. Refshauge.* *Jørgen From.*

som Følge af enkelte Fejl. Særlig Betydning for Egnens Hesteavl fik den ikke.

I 1905 indledede Jørgen From, Fjelstrup, en Diskussion i Foreningen om Hesteavlen og foreslog Indkøb af gode Hingste og Hopper, og at de gode Føl i Fremtiden ikke blev solgt bort fra Foreningens Omraade, noget som man i længere Tid havde haft Tilbøjelighed til. Ved gode Heste mentes der Dyr af den jydske Raee. Nogen Interesse blev der vakt.

Fjelstrup Hingsteinteressentskab indkøbte i 1906 den treaarige Hingst *„Haakon"*. Statskonsulent Jensen beskriver den i Stambogen for jydske Heste som en svær, bred, dyb Hingst af god jydsk Type; noget smalle Hofter, gode Laar, stærkt bøjede, ikke brede noget vandfyldte Haser; meget fyldige Underarme; føre, ikke meget laadne Piber, gode Hove, regelmæssig Bevægelse. „Haakon" havde en god Nedarvingsevne, blev Fader til mange gode Hopper. Fra 1906—10 tog den 1. Præmie hvert Aar.

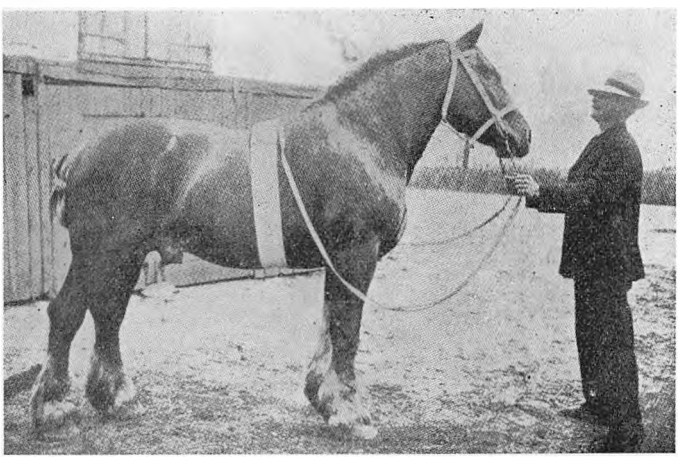

Hingsten „Haakon", født 1903.

Dyrlæge *Hegelund* siger i sin *Kritik* over Hestene ved Dyrskyet 1906: „Nordslesvig har i den sidste Menneskealder aldrig indtaget nogen ledende Stilling paa Hesteavlens Omraade. Landsdelen har staaet som et Overgangsled mellem nord og syd og har aldrig været under maalbevidst Ledelse".

I 1908 berettes der om god Fremgang i Avlen. Til trods for det, at Hesteavl er en langsom Avl, fremgaar det af Hegelunds Kritik over Dyrskuet i 1909, at Egnens Hesteopdrættere ikke har været langsomme. Hegelund udtalte ved denne Lejlighed: „Der spores en kendelig Fremgang for de enkelte Afdelingers Vedkommende. Dette gælder særligt for Hopperne og da især de unge Hopper". Han fremhævede, at der i Kongeriget ikke kunde præsteres noget bedre, naar der saas bort fra de egentlige Hesteegne. Denne Udtalelse vidner om, at de Dyr, der blev udstillet paa Dyrskuet, ikke adskilte sig ret meget fra den jydske Hest, selv om de var noget lettere af „Slag".

Den slesvigske Hest, som den fandtes lige før Verdenskrigen, var en sejg, udholdende, ret velformet og trivelig Mellemformshest med et roligt Temperament. Det var en Hest, der nok kunde udføre Landbrugsarbejdet paa de almindelige Gaarde, naar den blev fodret ordentligt. Det var ogsaa en god Færdselshest. Den kostede ikke Verdensmarkedets Tip-Top Priser, men det gjorde i og for sig intet, thi til Gengæld var den utvivlsomt billigere at føde og opdrætte. Tillæget var ganske lønnende og Afsætning manglede ikke.

Efter Genforeningen har Hesteavlen staaet i Opbygningens Tegn. Medens der før Krigen og de første Aar efter Genforeningen kun blev udstillet jydske Heste paa Dyrskuet, saa har Billedet vendt sig. I 1936 var der anmeldt 3 jydske

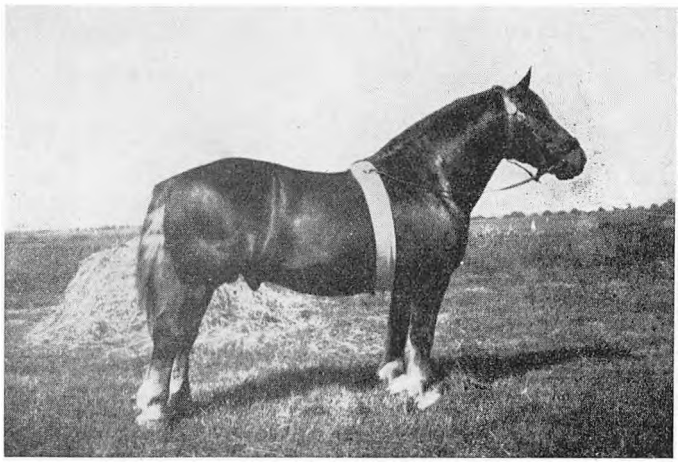

Jydsk Hingst „Skræp", født 1933.
Tilhører Tyrstrup Herreds Hesteavlsforening.

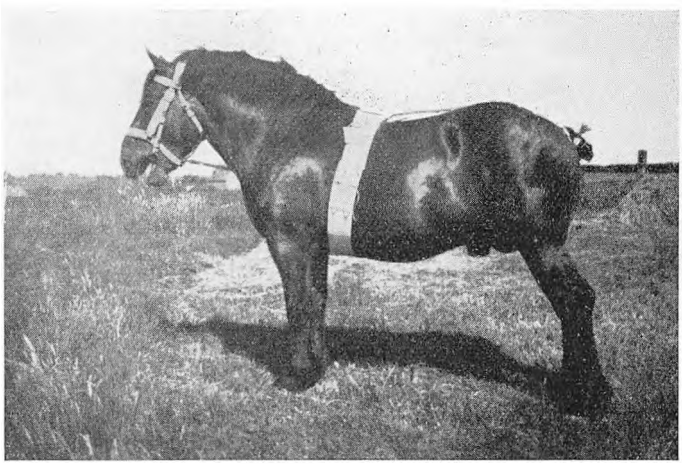

Belgierhingsten „Brillant de Worpotte", født 1933.
Tilhører Math. Lorenzen, Tovskovlund.

Hingste og 20 jydske Hopper, 5 Belgierhingste og 21 belgiske Hopper, 1 Hingst og 10 Hopper af Oldenborgracen og

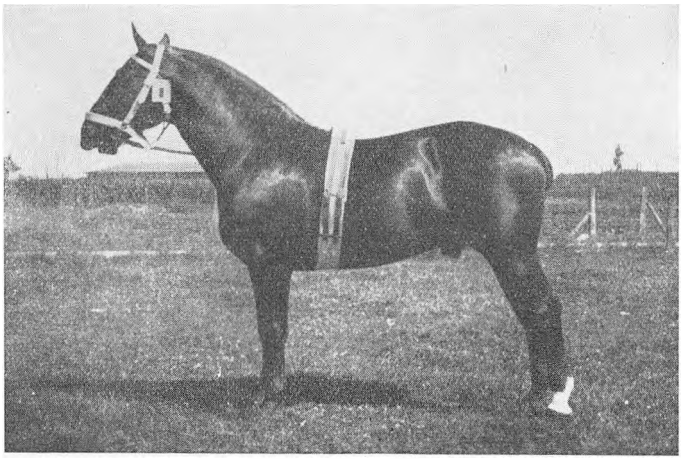

Oldenborghingsten „Leif", født 1932.
Tilhører Hesteavlsforeningen „Fremtiden", Kjelstrup.

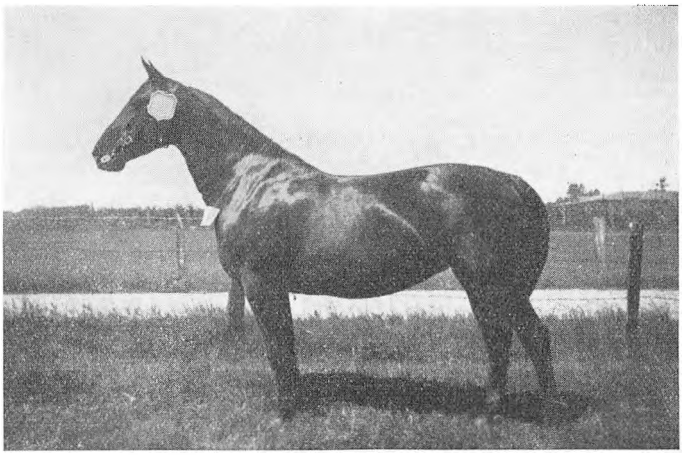

Frederiksborghoppe „Else Kongsgaard", født 1931.
Tilhører Chr. Nissen, Simmersted.

1 Hingst og 4 Hopper af Frederiksborgracen. Udstillingen svarer ikke helt til Hesteholdet i Almindelighed. De lette Heste

udgør ikke saa mange Procent af Bestanden som Udstillingen giver Udtryk for.

Hvad angaar Trækhestene, da er det ikke nemt at spaa om, hvilken Race der vil vinde stærkest frem. Begge Racer har deres varme Talsmænd og gode Avlsdyr findes indenfor begge Racer. I de sidste Aar er der fra begge Sider gjort et godt Avlsarbejde. De høje Priser for Tiden — 1000—1200 Kr. for gode Brugsdyr og 1200—1800 Kr. for gode Avlshopper —, som betales af en tysk Opkøbskommission har bidraget til at forøge Interessen for gode Hingste. Flere Hesteavlsforeninger er bleven dannet og dyre Hingste er bleven købt.

Kvægavlen.

Omkring Aarhundredskiftet var Tendensen i Udviklingen af Kvægholdet klar, man gik over til *Korthornet*, og kun ganske faa holdt vedblivende det røde Malkekvæg fri for Indblanding af fremmede Racer. Avlsmaaden maa nærmest betegnes som *„gennemført Krydsning"*. Jo mere denne konsekvent er bleven gennemført med frisk og godt Materiale, des bedre har Udslaget været. Der gik mange Aar hen før der kom rigtig Plan i hele denne Avl. Under høje Konjunkturer for Kød dannedes der Aktieselskaber til Indkøb af gode Tyre, man sløjede af, naar Kvægpriserne blev lave. Allerede i 1904 kom der Forslag frem om ved Bedømmelsen ved Dyrskuet at gaa frem efter bestemte Avlsprincipper og Udelukkelse af Blandingsvaren, men dette Forslag vandt ikke Tilslutning og blev stemt ned.

M. K. Gram, Københoved, udtalte ved et Foredrag 1911: „Vore Besætningers rationelle Udnyttelse betinger, at de maa kunne give baade Mælk og Kød. Det er Maalet for et ren-

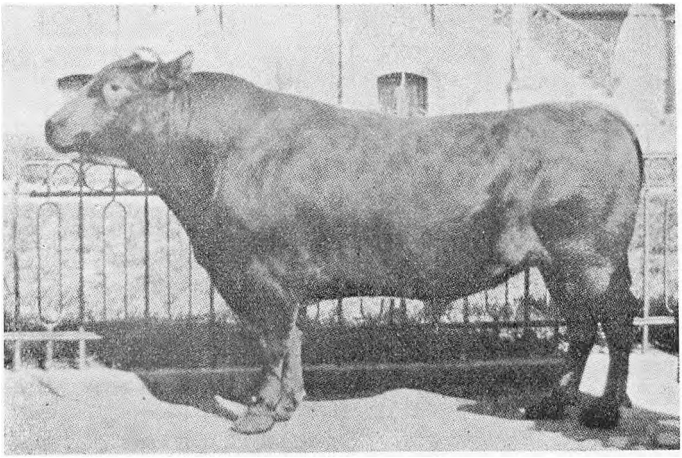

Tyren „Max", rød nordslesvigsk Race, født 1902 hos P. Uldall, Høgelund. 1. Præmie 1906.

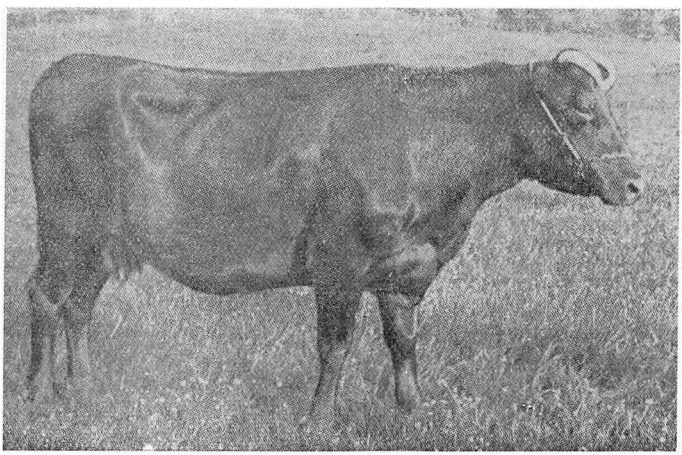

Koen „Lystop", rød nordslesvigsk Race, født 1890 hos P. Uldall, Høgelund. Flere Gange præmieret.

tabelt Kvæghold". Nogle Aar før blev der udtalt, at Østkysten ikke staar tilbage for Vestkysten med Korthornkvæget,

navnlig naar Malkepræget tages i Betragtning. Paa Vestkysten havde det mere Præg af Kødkvæg. Som vi ser, var Maalet her paa Østkysten det malkende Korthorn. De fleste Tyre blev indkøbt i Eiderstedt, men gentagne Gange er der ogsaa indkøbt engelske Tyre.

Dyrlæge *Hegelund,* der meget ofte holdt Kritik ved Foreningens Dyrskuer, udtalte i 1909, at han mente, at Folk var

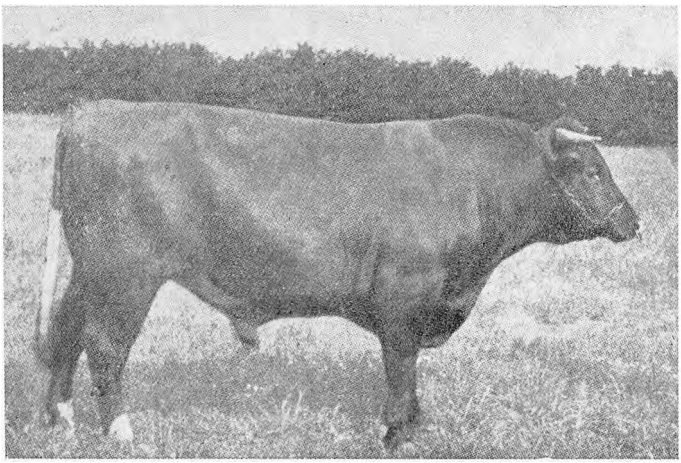

„Leo III", Korthornstyr, født 18. 3. 1909 i Eiderstedt.
Købt i 1910 for 2200 Mark af Styding Tyreholdsforening.

for *paaholdende,* naar det gjaldt Indkøb af gode Tyre. Det var dog ikke altid Tilfældet. Styding Tyreholdsforening betalte 2200 Mark for en 2 Aar gammel Tyr og Vilstrup Tyreholdsforening 2500 Mark dette Aar.

Gentagende Gange var der fremsat Kritik over, at der savnedes Oplysninger om de udstillede Dyrs Ydeevne og Afstamning. I 1909 udtalte Hegelund: „Samlingen af Korthornskrydsninger er meget gode, men det er en stor Fejl, at der ingen Oplysninger er om Mælkeydelse og Smørydelse. Hvis Ejeren

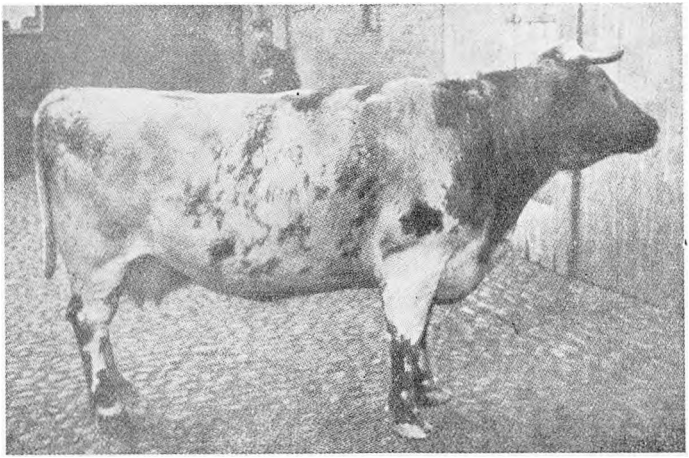

„Gine", Korthornsko, født 1899. Tilhørte Nis Thuesen, Anslet.
Den var Moder til 5 kaarede Tyre.

ikke ved Besked om det, er det virkelig en stor Fejl. Kendskab til Ydelserne er et af de bedste Midler til Fremgang. Der er Eksempler paa, at man ved Hjælp af Kontrolforeninger har drevet Smørydelsen op med 50—60 Pund i et enkelt Slægtled og ved samme Foder. Der bør dannes Kontrolforeninger til Kontrollering af Ydelserne. Og saa bør der i langt højere Grad end hidtil sørges for, at udstillede Dyr møder med Stamtavle. Saalænge Kravet om Stamtavler ikke gennemføres, kan der ikke blive den rette Sikkerhed i Avlen." Disse to Ting har Efterslægten nemmet, og de Resultater, der nu kan vises indenfor Kvægavlsarbejdet, havde de fleste vel næppe tænkt sig i 1909.

Til at begynde med gik det trægt med Dannelsen af *Kontrolforeninger*. Den første, der har virket her paa Egnen, er Christiansfeld og Omegns Kontrolforening. Senere kom der mere Fart i Oprettelsen af Foreninger. Fra 1911 blev Kvæg-

avlerspørgsmaalet taget op af Fælleslandboforeningen, og der blev nedsat et Udvalg. Dette var Begyndelsen til den i 1920 oprettede *„Sønderjydsk Fællesledelse af Korthornsavl"*, hvorunder Kontrolforeningerne kom til at høre og som overtog Ledelsen af Kvægavlen og dermed skabte Plan i Arbejdet.

Efter 1920 er Korthornskvæget gaaet tilbage indenfor Landboforeningens Omraade. Endnu i 1923 udgjorde Korthornstyrene,

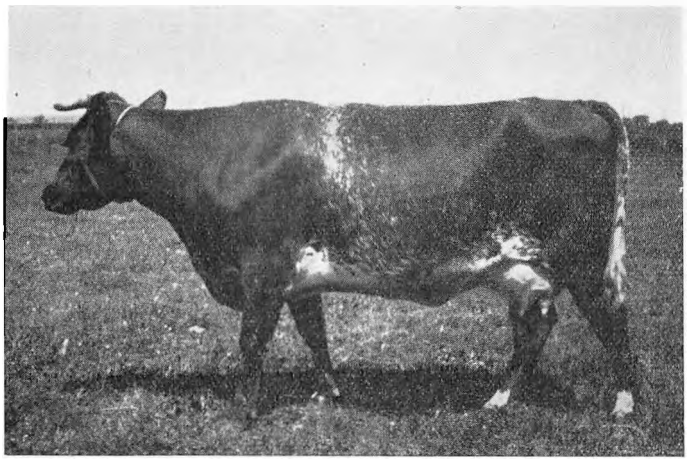

Korthornsko, født 1930. Faderen er en Malkekorthornstyr
Tilhører Jens Poulsen, Højskovgaard.

ifølge statistiske Oplysninger 74 % af det samlede Antal Bedækningstyre i Haderslev Amt. Nu gaar man i mange Tilfælde den modsatte Vej, som der blev gaaet ved Aarhundredskiftet, nu krydses Korthornskøerne med Tyre af rød, dansk eller hollandsk Malkerace. Kravet til ensidig Malkeydelse har siden Genforeningen været større end paa noget tidligere Tidspunkt. Enkelte har anskaffet Jerseykvæg.

Endnu er der dog et betydeligt Antal Landmænd, der holder Korthornet fri for Indblanding af fremmede Racer. Kort-

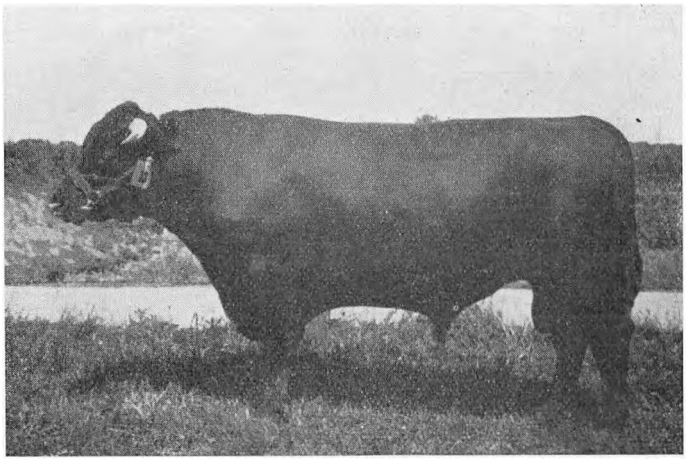

„Kvistrup Larbert" Korthornstyr, født 25. 8. 1932 paa Gastrupgaard, Rødding. Tilhører Dines Barsøe og Chr. Kongsted, Kvistrup.

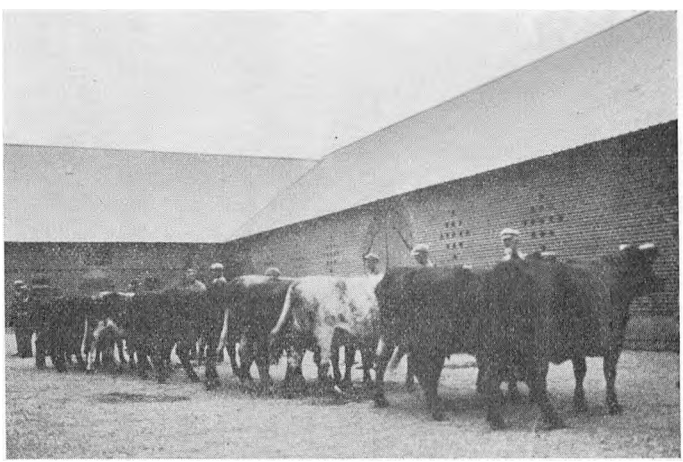

Afkomsamling efter Korthorn, „Merse Brilliant". Faaet I. Kl. I. Grad ved Afkomsbedømmelsen. Tilhører Jes From, Rørkær.

hornsavlere tager ogsaa stor Hensyn til Ydelsen, og et pænt Resultat er naaet af mange. I 1931 indførtes fra England en

Del gode Malkekorthornstyre. Afkommet efter denne Korthornstype bliver højere og mere aaben i Bygningen end den gængse Korthornstype.

Udstillingerne paa Dyrskuerne viser Tendensen i Udviklingen indenfor Kvægholdet, medens der i 1913 ingen Tyre af rød, dansk Race var anmeldt, saa udgør de nu Flertallet. I 1936 blev der udstillet 7 Korthornstyre, 36 Tyre af rød, dansk Malke-

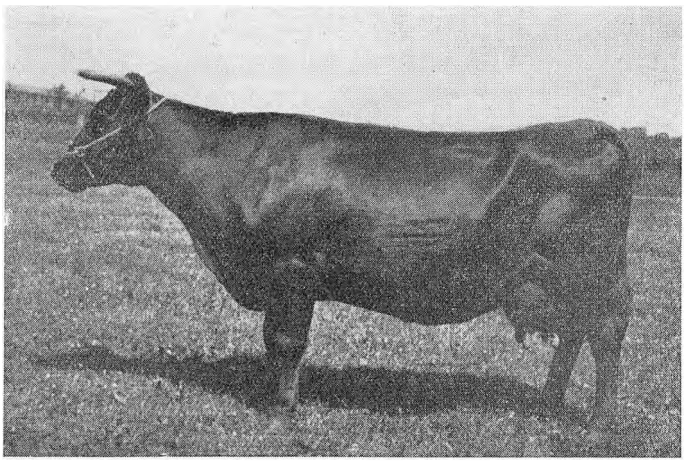

„Agnete", Ko af rød dansk Malkerace, født 1925 paa Billundgaard, Vojens, og tilhører samme. Ydelse: Genmsn. 5 Aar 5450 kg Mælk, 4,08 % Fedt og 249 kg Smør. Højeste Ydelse 289 kg Smør.

race, 10 af hollandsk Malkerace og en Jerseytyr. Forstander *L. Lauridsen*, Graasten, skriver i „Nordslesvigsk Landbrugs- og Mejeri-Tidende" om Skuet i 1936 følgende: „Den, der har fulgt Haderslev Amts Landboforenings Dyrskuer i en Aarrække, kan ikke undgaa at lægge Mærke til den Kursændring, der er sket med Skuet. Tidligere var det et af Landsdelens bedste Korthornsskuer, og Udstillingen af jydske Heste var stor. Nu dominerer den røde Afdeling blandt Kvæget, og de belgiske

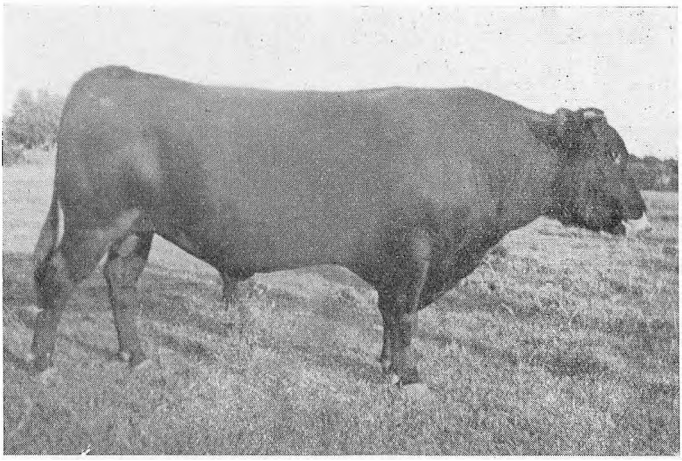

„Elkær Flux", Tyr af rød dansk Malkerace, f. 7. 9. 1933.
Tilhører Mads Thuesen, Anslet.

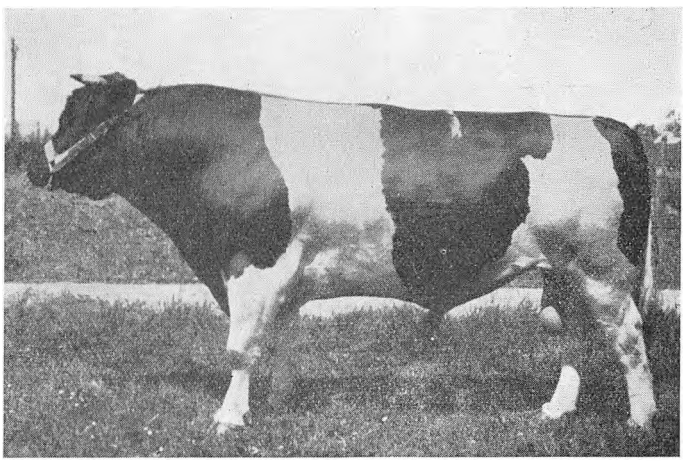

„Gerhard", Tyr af hollandsk Malkerace, født 28. 12. 1931 i Østfriesland.
Tilhører Johannes Krogh, Nautrupgaard, Øsby.

Heste udgør en stor Afdeling, og der er udstillet lette Heste, Jerseykvæg etc. Men trods denne Mangfoldighed er Skuet

godt. Opdrætterblodet fornægter sig ikke, selv om man skifter Race. Det er en beundringsværdig Indsats, der er gjort for det røde, danske Malkekvæg i de senere Aar, og i Aar var Tyreskuet saa smukt, at det næppe overgaas af andre Skuer her i Landsdelen."

Ved Foreningens Stiftelse i 1861 anføres Ydelsen til at have udgjort ca. 31 kg Smør aarlig pr. Ko, i 1920 var den ca. 106

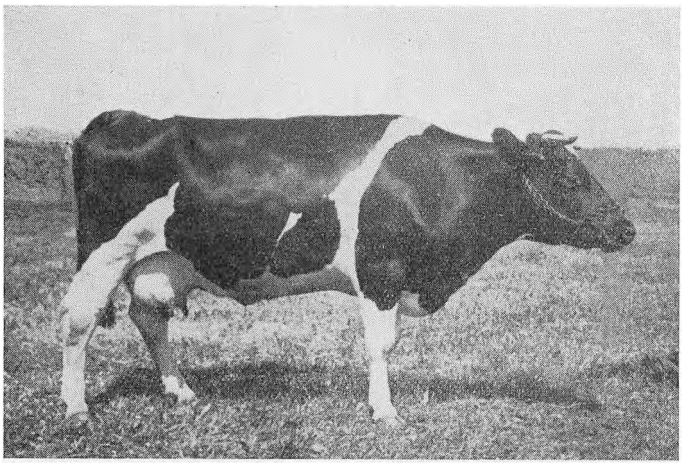

„Dorthea", Ko af hollandsk Malkerace, født 1930 paa Nautrupgaard. Tilhører Johannes Kragh, Nautrupgaard, Øsby.

kg og i 1936 er den ca. 146 kg. I Sandhed ikke nogen ringe Fremgang, men hvor højt oppe Grænsen for Mælkeydelsen ligger tør man ikke gætte paa; vi ved, at Grænsen for enkelte Individer ligger meget højt oppe, saaledes har en af de udstillede Tyres Farmoder i et Aar ydet 449 kg Smør. Gennemsnitsydelsen for de i 1936 indmeldte røde Tyres Ophavsmødre var følgende: Mødrene 235 kg, Mormødre 233 kg og Farmødre 258 kg. Æren af denne Fremgang i Avlsmaterialet tilkommer ikke helt denne Egn, medens de 5 Korthornstyre er tillagte her i Landsdelen og to indførte

fra England, saa er kun 9 af de røde Tyre tillagte her og ikke færre end 27 indkøbte, flest fra Fyn.

I de seneste Aar er der bleven taget et stort Arbejde op med at rense Besætningerne for Tuberkulose. Det er kun ganske faa, der endnu kan melde fri, men der gøres et stort og bekosteligt Arbejde som forhaabentlig lykkes.

Svineavlen.

Forhen i Foreningens Historie har Hestene og Kvæget til alle Tider haft Folks Interesse, det er da ogsaa de to Dyrearter, der er nærmest knyttede til Jordbruget. To andre Dyrearter har ogsaa haft stor Betydning, nemlig Faarene og Svinene, men det synes, som om de to ikke kan være der samtidigt. I mange Aar var der udstillet Faar paa Dyrskuerne, men ingen Svin. Som Aarene gaar rykker Svinene ind og fortrænger Faar og Geder paa Dyrskuepladsen. Sidste Gang, der er uddelt Præmie til Faar, er i 1922.

I sin Kritik over Dyrskuet 1909 udtalte Dyrlæge *Hegelund:* „Der bliver gjort altfor lidt for Svineavlen, her maa gøres et Arbejde. Svineholdet er en saa stor Indtægtskilde for vort Landbrug, at det ikke gaar an at forsømme det. Der bør oprettes Avlscentre paa dertil egnede Steder." Denne Kritik tog Bestyrelsen til Følge og ved den efterfølgende Generalforsamling blev der nedsat et Husdyrbrugsudvalg til at bistaa Bestyrelsen. Medlemmer af Udvalget blev: *Jørgen From*, Fjelstrup, *Peter Uldall*, Høgelund, og *Hans Juhl*, Kastvraa.

I Slutningen af November Maaned 1910 blev der i Foreningen afholdt et Møde, ved hvilken Dannelsen af Avlscentre for Svin stod til Forhandling. Som Taler var tilkaldt Land-

brugslærer *K. N. Kristensen*, Ladelund Landbrugsskole, han fremdrog Resultaterne af en Forsøgsrække, som Kontrolforeningen for Vejen og Omegn havde foretaget og strakte over 9 Aar. Disse Forsøg, der ialt omfattede 1032 Svin fordelte paa 202 Hold, viste med overraskende Tydelighed, hvor forskelligt mere eller mindre trivelige Svin betalte for deres Foder. De triveligste Svin, der benyttedes ved Forsøgene, betalte deres Foder med 8 Øre for hver Foderenhed, de daarligste Svin med kun 4 Øre for hver Foderenhed. Det var økonomisk set af største Betydning at have trivelige Svin, til Fremskaffelse af saadanne var Avlscentre et ypperligt Middel.

Efter dette Foredrag blev det besluttet, at Haderslev Amts Landboforening skulde oprette *Avlscentre* for Svin. Ved en Sammenkomst af Bestyrelsen straks efter Mødets Slutning vedtoges det gennem en Kundgørelse at opfordre Medlemmer af Foreningen, som mente sig i Besiddelse af Svin egnede til Optagelse i de paatænkte Avlscentre, om at melde sig til Husdyrbrugsudvalgets Formand. Sammesteds skulde de Mænd melde sig, som var villige til at overtage Centrene. Der meldte sig ialt femten Mand, hvoraf de fleste ogsaa var villige til at overtage Centre. Husdyrudvalget sammen med Formanden besaa derefter alle de Svinebesætninger, som var anmeldte, og der blev udpeget 3 Besætninger som egnede. Hos Ejeren af disse skulde der ved Hjælp af tilført Materiale oprettes Avlscentre.

Dermed var der taget fat paa et vigtigt Arbejde. I 1911 var Foreningens første Avlscentre med Svin af Landrace i Gang hos *L. P. Lorenzen*, Halk, og i 1913 et til Renavl af af Yorkshiresvin hos A. Wildfang, Bæk. Disse Centre stod under Landboforeningens Kontrol. Dette Arbejde vilde sikkert

være bleven udbygget, saafremt Krigen ikke havde slaaet det hele i Stykker. Efter Genforeningen blev Avlscenterspørgsmaalet taget op paa anden Vis.

Bestyrelsen har gentagende Gange indkøbt gode Avlssvin til Bortlodning og Auktion.

Ved Generalforsamlingen i 1920 meddelte Formanden, at der var tænkt paa at oprette et *Andelssvineslagteri*, men det var klogt at se Tiden an, da det var for dyrt at bygge i Øjeblikket.

Den 8. 1. 1924 blev der indbudt til et Møde, hvor Spørgsmaalet om Oprettelsen af et Andelssvineslagteri var paa Dagsordenen. Forstander *Madsen*, Baungaard, fremkom med Oplysninger angaaende Oprettelsen af et Slagteri, samt Driften af et Andelssvineslagteri. Flere havde Ordet, og der blev talt baade for og imod; da Stemningen nærmest syntes velvilligt opfordrede Formanden til Nedsættelse af et Udvalg til at tage sig af det forberedende Arbejde, men da brød største Delen af Forsamlingen op og Sagen var dermed foreløbig lagt til Side. Den blev ikke senere taget op, thi i Mellemtiden havde A/S Koopmanns Svineslagterier oprettet et Slagteri i Haderslev.

Fra 1928 har A/S Koopmanns Svineslagteri stillet et Beløb til Raadighed for Landboforeningen til Uddeling blandt sine Medlemmer som Tilskud til Indkøb af gode Avlsorner. Der er uddelt ikke helt smaa Beløb paa denne Maade til Gavn for den stedlige Svineavl.

Før Krigen har Svineholdet paa de kornproducerende Egne i Landboforeningens Omraade kun været ringe. Kornsalget betød mere. Prisforholdene ændrer imidlertid alt. De daarlige Priser paa Korn i 1930, da 1 Tønde russisk Dumpingskorn

ved Aftagelse af store Partier kunde købes for 6,00—7,00 Kr., samtidig med at Flæskepriserne var ret gode, bevirkede, at der omtrent ved hver eneste Gaard blev bygget ny Svinehus, eller at den gamle Svinestald blev moderniseret og udvidet. Vor Landsdel har vistnok med Hensyn til Svineholdet gennemgaaet samme Udvikling som det øvrige Land. Antallet af Dyr viser, hvormegen Vægt der er lagt paa denne Produktionsgren. Medens hele Landet ved Tællingen i 1920 kun havde 1 Million Svin, saa fandtes der i 1931 ca. 5,5 Mill. Svin. Svineproduktionen blev under denne Udvikling til Industri for en Del. Det var ikke sjælden, at der paa en almindelig Bondegaard blev fedet 500—1000 Svin aarligt. Aarsagen til denne Udvidelse var foruden de to forannævnte Grunde — gode Flæskepriser, Gennemsnitsprisen var i 1930 1,29 Kr. pr. kg eller ca. 11 Gange Kornprisen, og lave Kornpriser — endvidere den halvdaarlige Smørpris og den lave Kødpris.

Produktionen foregik i mange Tilfælde helt eller delvis uden Tilknytning til Mejeribruget. Mælken blev erstattet af Kød- og Benmel, Blodmel, Tørgær og andre æggehviderige Fodermidler.

Omkring 1. December 1931 blev Flæskeproduktionen urentabel, idet Flæskeprisen ved Aarets Slutning var helt nede paa 58 Øre pr. kg. Dette resulterede i nogen Indskrænkning, der dog ikke var fuldbyrdet endnu, da der fra engelsk Side blev tildelt Danmark et bestemt Kvota at levere i hver Uge. I 1931 leverede vi ca. 124,000 Svin om Ugen til England, i 1932 ca. 126,000. Gradvis daler det tildelte Kontingent og er i September 1936 nede paa 55,000 Svin om Ugen til England. Hvad denne ændrede Politik fra engelsk Side, siden Ottowa Konferencen i 1932, kommer til at betyde for dansk

Landbrug kan endnu ikke ses. Vel er Priserne pr. kg Flæsk steget stærkt, de har i Perioder været helt oppe paa 178 Øre pr. kg for I. Kl., medens Svin uden Kort har kostet 60—80 Øre pr. kg. Desværre bliver Antallet af de Svinekort, som den enkelte faar, færre og færre. Rentabiliteten af de enkelte Landbrug er i høj Grad afhængig af det Antal Kort, der kan opnaas. Denne Egn er med Hensyn til Korttildelingen ikke særlig godt stillet, — selv om der er Egne, der er værre faren —, der var for mange Ejendomme, der paa Grund af Krisen var for langt nede baade med Svine- og Mælkeproduktionen, da Grundlaget for Ordningen blev lagt i 1931—32. Ejendommenes Størrelse spiller ogsaa en Rolle, de mindste Brug faar forholdsvis flest Kort, iblandt Landboforeningens Medlemmer er der mange større og store Gaarde, der kommer ind under den Begrænsning i Tildelingen, der finder Sted, med stigende Grundskyld. Kun faa Gaarde nøjes med at fede det Antal Svin, som de er tildelt Kort til, de fleste køber Kort selv om Prisen paa disse er høje, i August 1936 indtil 72 Kr.

Interessen og Forstaaelsen for Avlsarbejdet har ikke lidt noget Knæk i den økonomiske svære Krise. En stor Efterspørgsel efter gode Avlsorner og Søer har bevirket, at driftige mest unge Landmænd har lagt et Arbejde ind for at faa statsanerkendt Avlscentre.

Udstillingen af Svin ved Foreningens Dyrskuer har stadig været stigende. I 1936 var der tilmeldt 75 Svin af Landracen og 11 af Yorkshireracen. De sidste var udstillet af en Mand udenfor Landboforeningens Omraade.

Svinenes Trivelighed og Egnethed til Baconproduktionen har siden 1920 undergaaet en mægtig Forandring her i Landsdelen.

Svinene giver det bedste Bevis for, hvad der indenfor Husdyravlen kan naas, naar der konsekvent arbejdes med et bestemt Maal for Øje.

Fjerkræavlen.

Fjerkræavlen og Fjerkræholdet har forhen i Foreningens Historie ikke indtaget nogen stor Plads, det har simpelthen ingen Plads haft. For de fleste Gaardmænd var denne Gren af Landbruget kun en Biting indtil omkring 1930. Krisen har lært mange Landmænd at tage alle Ting nøje med, selv de mindste Produktioner. Æg- og Fjerkræproduktionen er nu ikke nogen lille Produktionsgren mere, hverken for Nationen eller for den enkelte.

Udbredelsen af den kunstige Udrugning, den rationelle Pasning og Kendskabet til Dyrenes Behov ved de forskellige Produktioner, takket være Forsøgslaboratoriets Forsøg, har muliggjort Fjerkræhold i stor Stil.

Kun 10 Aar tilbage og hvilken Udvikling indenfor Fjerkræholdet. Den Gang var „Møddinghønen", som havde sit Opholdssted paa den skumleste og mest utilgængelig Plads paa Gaarden, i Flertal. Den var henvist til at søge Føden, hvor den var at finde, til Ærgrelse for Husbond og Nabo, og det gav kun til Vedligeholdelse af Kroppen for sig selv, kun i den frodige Foraarstid kunde der blive til Æg. Den øvrige Tid af Aaret tog Lus og Lopper og Trækken stærkt paa den ofte aldrende indavlede Bastard af en Høne.

Hvor *rationelt* Hønsehold nu finder Sted trives i veldrænede, hyggeligt indrettede Løbegaarde og gode, praktiske og rene Hønse-

huse den unge Hønnike, der lægger sine Æg ved Vintertiden, da Prisen er høj. Hanerne giver ikke mere Sekundaæg og Uro i Hønsehuset, men sendes paa Slagteriet ved første Lejlighed. Kun den racerene, afstamningsbedømte Hane faar Lov til at fortsætte Fremgangen af Slægten ved de blodprøvede, kraftigste og bedste Æglæggere af Hønnikerne, som faar Lov til at leve i 2 Aar. Smaakyllingerne ser Dagens Lys i en desinficeret Skuffe i en elektriskopvarmet Rugemaskine og indaander den rene Luft, som Luftregulatoren sender efter Dyrenes Behov. Under en elektrisk dreven Kyllingemoder pipper den Smaa det første O. N. Kyllingefoder, bestaaende af 10 forskellige Fodermidler. Unghønen vokser sig kraftig ved Voksefoder, medens Unghanen fortærer Knækfoder for at blive fed. 6 Maaneder gammel faas de første Æg, efter Ønske noget før eller senere efter det Foder Hønsene faar. Hvor ikke almindelig Ægproduktion giver tilstrækkeligt Udbytte, drives der Fedning af Kapuner og Poularde. Denne rationelle Metode betinger en Forbedring af Økonomien i Hønseholdet, og den tjener vore Foregangsmænd paa dette Omraade til Ære. Er den endnu ikke gennemført overalt, saa bliver den det sikkert efterhaanden i de større Hønsehold, fordi rationel Avl og Brug er nødvendig for Sundhed og Økonomi, naar der holdes et saa stort Hønsehold, som mange har nu.

Forholdet imellem Kornpris og Ægpris vil i Fremtiden bestemme, hvor udviklet denne Landbrugsgren vil blive, men hvordan det end gaar, bliver „Møddinghønen" af mange Grunde næppe i Kurs igen, selv om den endnu eksisterer.

Dyrskuerne.

I 1903 blev der afholdt Dyrskue igen efter 5 Aars ufrivillig Pause, der var udstillet 269 Dyr, hvoraf 73 fik Præmie, deraf 8 Geder. Køerne var inddelt i 3 Grupper: Kødkvæg, rød Malkerace og blandet Malkekvæg. Sammen med Dyrskuet var der udstillet et stort Antal Landbrugsmaskiner. I Listerne fra Foreningens første Skuer nævnes Landbrugsredskaberne overhovedet ikke, og hvad der senere blev udstillet, var i mange Aar nærmest hjemlige Haandværksfrembringelser. Først omkring Aarhundredskiftet har Brugen af Maskiner, som Følge af de stærkt øgede Udgifter til Arbejdsløn og Landbrugets stigende Industrialisering, vundet frem med rivende Fart. Det var i sin Tid en hel Begivenhed, da Svenskharverne blev indført og Svingploven afløste den gammeldags Hjulplov, nu skal der mere til at sætte Sindene i Bevægelse end en ny Plov eller en ny Harve.

Først ved Dyrskuet i 1905 møder man i Præmielisten Høns, dette Aar blev der præmieret ikke mindre end 17 Geder.

I 1906 blev der for første Gang under Mads Jensens kyndige Ledelse skrevet et Katalog, der ikke blot viste sig som en ypperlig Vejleder for at finde ud af de udstillede Dyr, men ogsaa i de fleste Tilfælde gav Oplysning om Afstamning, som man først nu havde begyndt at lægge Vægt paa. Medens de fleste Præmier i 1898 gik til Malkeracen, bliver i 1907 kun præmieret et ringe Antal af det røde Kvæg, Korthornet og Korthornsblandinger var stærkest repræsenteret. Præmieringen har hidtil fundet Sted paa den Maade, at det bedste Dyr fik 1. Præmie, det næste II. Pr. og saadan videre saalænge man syntes, at der var præmieværdige Dyr. Fra 1907 oprettes flere

Hold og i hvert Hold gives der flere Præmier af samme Højde.

I 1908 var der arrangeret en Planteavlsudstilling i Forbindelse med Dyrskuet, denne Udstilling lagde i høj Grad Beslag paa Publikums Interesse. I Jubilæumsaaret 1911 var der planlagt et stort 2 Dages Dyrskue, som ikke blev til noget paa Grund af Mund- og Klovsygen. I 1912 kunde Kvæg og Svin heller ikke udstilles paa Grund af Sygdommen, men der blev saa afholdt Hesteskue, sammen med Planteavls- og Maskinudstilling.

I 1913 deltes Svinene for første Gang i Racerne: Landsvin og Yorkshire, og for første Gang blev der givet Ærespræmier, 2 Guldure skænket af Venner i Haderslev By. De tilfaldt J. Gammelgaard, Halk, for den bedste Følhoppe og Martin Wiuff, Sillerupgaard, for den bedste Samling af Korthornskøer. Dette Aar er der ingen Tyre af Malkeracen anmeldt, derimod præmieres ikke færre end 23 Korthornstyre. Krydsninger bliver ikke mere præmieret.

Den 29. Juni 1914 blev der holdt Dyrskue for sidste Gang inden det store Ragnarok kom og slog saa meget i Stykker. Tager vi Kritikken fra de sidste 2 Skuer for at faa et Billede af Husdyrholdet før Krigen og for at se, hvad der er opnaaet i et forholdsvis kort Aaremaal, saa giver den nedskrevne Kritik et godt Billede. Der siges: „De fremstillede yngre Hingste er bedre end nogensinde før og lover godt for Fremtiden. Følhopperne udmærker sig ved en jævn ensartet Godhed, og iblandt Goldhopperne er der mange udmærkede Dyr. Der var udstillet gode Samlinger af 3- og 2-aarige Plage, hvorimod de aargamle næppe var saa lovende. Hesteudstillingen var god. Kvaliteten

af de udstillede Dyr af Korthorn var særdeles god. Der var i 1914 udstillet 12 Samlinger Korthornskøer paa ialt 42 Dyr, her var noget virkeligt fremragende. De faa Udstillinger af det røde Kvæg viser dets underordnede Betydning i Forhold til Korthornet. Svineudstillingen var kun lille."

Der var planlagt et Dyrskue i 1920, som Mund- og Klovsygen satte en Stopper for, derimod fandt der et Hesteskue Sted sammen med Statshingsteskuet. Om Hestene udtaltes der, at der havde været Tilbagegang siden sidst, der blev holdt Dyrskue. Det er let forklarligt.

I 1921 blev der igen afholdt Dyrskue. Dyrene var helt overvejende jydske Heste og Korthornskvæg. Det anføres, at Udstillingen var fyldig, og at den vel omtrentlig kan staa Maal med samme før Krigen.

Hvert Aar har der, saa vidt som Myndighederne gav Tilladelse dertil, været afholdt Bortlodning sammen med Dyrskuet. I 1921 gik man over til „Tombola", som blev stærkt benyttet. Fjerkræudstillingen var arrangeret sammen med Haderslev Amts Fjerkræavlerforening.

1922 fremstilles for første Gang Kvæg af hollandsk Malkerace. Allerede i 1914 blev der nedsat et særligt Dommerhold til at bedømme Ydelsen, medens der ingen Krav blev stillet til Korthornet med Hensyn til Ydelsen, saa skulde Malkekvæget have en mindste Ydelse paa 250 Pund Smør aarlig.

1924 afholdt Foreningen af jydske Landboforeninger Ungskue i Haderslev, og i 1925 blev der afholdt Hesteskue sammen med Statsskuet, Kvæg og Svin kunde ikke udstilles paa Grund af Mund- og Klovsygen.

Ved Kredsformandsmødet i 1927 blev det besluttet, at Dyr

af forskellige Racer kunde udstilles, naar der stod en Del Opdrættere bagved. Samme Aar skete den første Udstilling af belgiske Heste, 3 Hingste og 10 Hopper. I 1927, 1933 og 1936 afholdtes Kredsskue i Haderslev.

I 1933 blev der forsøgt at samle Folk paa Dyrskuepladsen Søndag Eftermiddag. Der var arrangeret Foredrag, Malkedemonstration, Rideopvisning og Børneforlystelser, tillige blev der givet Koncert. Det viste sig, at Folk foretrak at tage til Stranden i den varme Sommertid.

I 1936 blev der indledet et Samarbejde paa det avlsmæssige Omraade ved Dyrskuet med Haderslev Østeramts Husmandsforeninger. De Husmænd, der ikke er Medlem af Haderslev Amts Landboforening, men derimod af en Husmandsforening, har Lov til at udstille, men faar kun Halvdelen af Præmien udbetalt af Landboforeningen. Husmandsforeningen vælger 1 a 2 Dommere i flere Hold. Forhaabentlig vil dette Samarbejde resultere i større Udstilling fra de mindre Brug og at flere af dem gaar i Kontrolforeninger og kommer rigtig med i Avlsarbejdet.

Fælleslandboforeningen.

Haderslev Amts Landboforenings Historie kan ikke skrives uden at skildre Fælleslandboforeningens Oprettelse og Virksomhed.

Tanken om Oprettelse af en Fælleslandboforening for Nordslesvig fremkom paa Fællesskuet i Aabenraa i 1890 og blev virkeliggjort et Par Aar senere. Det var ikke tilfældigt, at

Tanken netop fremkom ved et Fællesskue, det hænger sammen med, at Ordningen af fremtidige Fællesskuer blev regnet til en af de vigtigste Opgaver, som vilde tilfalde en saadan Forening. I Aarenes Løb var der bleven afholdt en Række Fællesskuer, i Flensborg 1854, i Haderslev 1859 og 1869, i Sønderborg 1880, i Flensborg 1885, i Aabenraa 1890, og det laa jo nær nok at have en Organisation, som kunde tage sig af Ordningen. Det blev da ogsaa Fælleslandboforeningen, der tog sig af Ordningen af Fællesskuet i Haderslev i 1895. Egentlig var det Meningen, at disse Skuer skulde afholdes hvert femte Aar, altsaa 1900, 1905 o. s. v., men da 1900 kom, stod man midt i Köllerpolitikken, et Par Landboforeninger blev erklæret for politiske, Virksomheden blev lammet i flere Aar. I 1912 var der planlagt et Fællesskue i Sønderborg, men det blev ikke til noget, det samme gælder for 1931, da hindrede Mund- og Klovsygen Afholdelsen.

Fælleslandboforeningens vigtigste Opgave var gennem mange Aar at faa *„Nordslesvigsk Landbrugs- og Mejeri-Tidende"* til at gaa, det kneb til Tider svært, men Bladet blev dog holdt gaaende. Fra 1894—1900 var Landbrugskandidat *H. C. C. Wulff* Redaktør og en Tid Udgiver af Bladet og virkede tillige som Sekretær og Konsulent for Fælleslandboforeningen. Fra 1900—1902 beklædte Landbrugskandidat *Martin Refslund-Poulsen* Redaktørstillingen, som saa overtoges af Gaardejer, Landbrugskandidat *Jacob Michelsen,* Aabenraa, i Tiden fra 1903—1908 og derefter overgik til Foreningens Konsulent *Hans Hansen.* I Perioden lige før Krigen gik Bladet meget godt.

Da de politiske Forhold efter Aarhundredskiftet var bleven roligere, begyndte Fælleslandboforeningen igen at virke, men

rigtig Fart i Arbejdet kom der dog først efter at Hans Hansen i 1907 var bleven Foreningens Konsulent i Planteavl. Han skulde, efter Overenskomsten imellem ham og Fælleslandboforeningen, udføre almindelig Konsulentvirksomhed, besvare Spørgsmaal, der blev rettet til ham, komme til Stede hos Med-

Hans Hansen, Konsulent.

Hans Hansen er født 9. Oktober 1880 i Rinkenæs. Han besøgte Vinding Højskole og Tune Landhoskole og tog i 1904 Landbrugskandidateksamen. Sommeren 1904 var han Medhjælper ved Askov Forsøgsstation og Vinteren 1904—1905 Lærer ved Give Højskole, 1905 Bestyrer af Grøngaard, fra 1905—1907 beskæftiget ved Markforsøg og blev ansat som Konsulent for Fælleslandboforeningen 1. Juli 1907. 1908 overtog Hansen Redaktørstillingen ved Nordslesvigs Landbrugs- og Mejeri-Tidende. Fra 1915-18 maatte han gøre Krigstjeneste. I 1919 blev Hansen udnævnt til landbrugskyndig Direktør i Sønderjyllands Kreditforening og i 1924 Medforstander af Graasten Landbrugsskole. Af andre Ting kan nævnes at Hansen fra 1918—20 var Medlem af Vælgerforeningens økonomiske Udvalg til Forberedelse af Genforeningen. 1919—30 Medlem af Bestyrelssen for Foreningen af danske Landbrugskandidater. 1921—35 Medlem af sønderjydske Domæneudvalg, endvidere Medlem af det af Staten nedsatte Udvalg til Omregning af Aftægts- og Grundbyrdeydelse fra Mark til Kroner. Paa Grund af Optagethed afgav Hansen i 1932 Konsulentarbejdet og Redaktørstillingen efter at have virket i 25 Aar som Konsulent og 24 Aar som Redaktør. 1935 traadte han tilbage som Medforstander paa Graasten Landbrugsskole for at give Plads til yngre Kræfter, men er vedvarende Lærer ved Skolen.

lemmer, som ønskede Raad og Vejledning, udføre Planteavlsforsøg. Desuden skulde han holde Foredrag. Hans Hansen fik et stort Virkefelt og en taknemlig Opgave, han løste sin Opgave til stor Tilfredshed for hele den danske Befolkning og udførte et stort Arbejde.

Planteavlsarbejdet havde været *Stedbarn* igennem mange Aar. Nu blev Arbejdet til Planteavlens Fremme, under Konsulentens Ledelse, taget op i Landboforeninger efter dansk Mønster. Der blev udført lokale Markforsøg, paabegyndt Fremavl af Saasæd, afholdt Markvandringer og Foredrag.

Paa Delegeretmødet i 1911 blev der taget Beslutning om at ansætte en Konsulent i Kvægavl. Der skulde imidlertid ud-

Jørgen Frank, Konsulent.

Jørgen Frank er født den 16. Maj 1889 i Rojbøl ved Øster Lindet. Efter at have virket ved praktisk Landbrug kom han paa Højskole og Landbrugsskole og tog 1914 Landbrugskandidateksamen. I 1916—18 var han indkaldt til Krigstjeneste. Efter et Kursus paa Askov Lærerskole var Frank i 1919—20 Lærer ved Kerteminde Højskole. Den 29. April 1920 blev han ansat som Konsulent for sønderjydsk Fællesledelse af Korthornsavl og Konsulent i Husdyrbrug for Fælleslandboforeningen for Nordslesvig. 1920 Assistent i Svineavl for 9. Distrikt (De sønderjydske Amter). I 1927 flyttede Konsulent Frank til Hammelev og tager ofte Del i Foreningens Møder.

dannes en Mand først, og det naaedes ikke før Krigen. Fælleslandboforeningens Kvægavlsudvalg, med *Mads Gram*, Københoved som Formand, udførte et stort Arbejde de sidste Aar før Krigen udbrød. Der 29. April 1920 blev Landbrugskandidat *Jørgen Frank*, Rødding, ansat som Konsulent for Sønderjydsk Fællesledelse af Korthornsavl og Samarbejdet med Fælleslandboforeningen paabegyndtes samtidigt.

I 1909 udnævntes Konsulent H. Hansen til landbrugskyndig Kreditforeningsdirektør, men vedblev dog med at stille sig til Raadighed som Foredragsholder og at være Redaktør for

Landbrugsbladet til 1. Juli 1932. Konsulent *Chr. Nielsen*, Rødekro, afløste 1. April 1920 Hansen i det almindelige Planteavlsarbejde, og Chr. Nielsen forestod dette med Bistand af Assistenter i hele Landsdelen til 1924, da skete der en Tredeling af Fælleslandboforeningens Planteavlsarbejde, hvorefter Konsulent *M. N. Bruhn* udførte Arbejdet i Haderslev Amt. Denne Ordning blev bibeholdt indtil 1. Januar 1929, da op-

Mads N. Bruhn er født 25. Januar 1895 i Nørre Jarup. Efter Arbejde ved praktisk Landbrug og 4 Aars Krigstjeneste i den tyske Hær var han paa Malling Landbrugsskole og tog 1923 Landbrugskandidateksamen, var i 1923 Assistent i Ribe Amts vestre Landboforening og blev 1. Januar 1924 Konsulent i Planteavl for Fælleslandboforeningen for Nordslesvig. Konsulent Bruhn virkede til at begynde med i hele Haderslev Amt indtil 1929, da han blev Konsulent for Den nordslesvigske Landboforening. Bruhn er Inspektør for Landbrugsministeriets Tilsyn med smitsomme Plantesygdomme. Han har hele Tiden boet i Rødding.

M. N. Bruhn, Konsulent.

hørte Landboforeningernes Fællesskab om Planteavlskonsulenter med Fælleslandboforeningen og de enkelte Landboforeninger ansatte deres egne Konsulenter.

I 1922 ansattes Landbrugskandidat *Th. Thomsen* som Kvægavlskonsulent i Fælleslandboforeningen med Bopæl i den sydlige Del af Landsdelen. I 1936 er der truffen Overenskomst med Sønderjydsk Fællesledelse af Kvægavl om Konsulenthjælp, herfor betaler Landboforeningen et Vederlag til Fællesledelsen.

Fællesledelsens nuværende Konsulenter er *Jørgen Frank*, Hammelev, og *Jørgen Philipsen*, Vojens, begge staar til Raadighed med

Jørgen Philipsen, Konsulent.

Hensyn til Raad og Vejledning om Husdyrbrugspørgmaal for Haderslev Amts Landboforening.

Jørgen Philipsen er født den 21. Juni 1903 i Ragebøl. Han er uddannet ved praktisk Landbrug, var i 1926—27 paa Graasten Landbrugsskole og tog Landbrugskandidateksamen i 1932. Fra 1932—35 var han Assistent ved de samvirkende Landboforeninger i Fyns Stifts Husdyrbrugskontor. 1. April 1935 blev Philipsen Konsulent for sønderjydsk Fællesledelse af Kvægavl og for Fælleslandboforeningen for Nordslesvig. Han har bosat sig i Vojens.

En Trængselstid.

Den rige Udvikling, som Landbruget var kommen ind i efter Aarhundredskiftet, og som ogsaa gav sig Udslag i Foreningens Opblomstring, blev brat standset, da Verdenskrigen i saa høj Grad ramte vor Landsdel.

Formanden *P. J. Refshauge* har nedskreven følgende i Protokollen: „Den 13. November 1914 afholdtes der et Bestyrelsesmøde i Haderslev Amts Landboforening. Mødt var Jørgen From, Hans Skau, Johan Raun og P. J. Refshauge, Sekretæren H. P. Kjær var forhindret i at møde, da han var indkaldt som Soldat."

„Da Haderslev Amts Landboforening af Myndighederne anses for en politisk Forening, og saadanne Foreninger ikke har Mødefrihed under Krigstilstanden, besluttedes det, at lade

Foreningens Virksomhed hvile, mens Krigen varer."

Ingen havde dengang tænkt sig Muligheden af, at der vilde hengaa saa mange Aar førend Kanonerne tav.

I Marts 1918 afholdtes der Generalforsamling med efterfølgende Diskussion om Landbrugets Stilling. Det store Spørgsmaal var, hvorledes Jorden skulde benyttes, man var bleven tvungen ind i Rovdrift, fordi at Kunstgødning ikke kunde fremskaffes, og Besætningen var i Tilbagegang. Det var vanskeligt at faa godt Sædekorn og Frø. Meningerne om Driftsmaaden var delte, nogle holdt paa, at det var bedst at holde Driften i bedst mulig Orden under samme Form, som man var vant til, andre mente, at der burde gaas over til Avl af Frø og Rodfrugter til de her og der nyoprettede Roetørrerier. Hesteavl, der var meget lønnende, blev stærkt anbefalet.

Selv om de fleste bibeholdt den gamle Driftsform, blev der dog af mange dyrket nye Kulturer. Hvidkaal og Kartofler blev dyrket i stor Stil, Hør og Raps var der en Del, der gav sig af med.

Efter at Krigen var sluttet i November 1918 afholdt Landboforeningen Generalforsamling i December Maaned. Formanden mindedes først de Medlemmer af Foreningen, som var faldne i Krigen. Blandt de Faldne indenfor Fælleslandboforeningen nævnte Formanden 4 unge Mænd, som allerede havde begyndt en Gerning i Foreningen, nemlig: Brødrene Jeppe og Peter Østergaard, Stursbøl, N. Bladt fra Als og Zachariassen fra Dybbøl, endvidere Mikael Steffensen, Styding, som var bleven Landbrugskandidat i 1913 og i 1914 virkede som Assistent ved Hedeselskabet for at uddanne sig til Stillingen som Grundforbedringskonsulent, hvortil han var antaget. Fælleslandboforeningen vilde

sætte et Arbejde i Gang som et Modtræk overfor Tyskernes Interesser i de store uopdyrkede Arealer her i Landsdelen, til dette Arbejde var Mikael Steffensen udset.

Verdenskrigen blev for den dalevende Generation en Tildragelse, som aldrig glemmes. Den danner Begyndelsen og Enden paa to Tidsafsnit, den „gamle" og den „ny" Tid. Klarere og fastere end et Aarhundredskifte fastsætter den Tidsmaalingen, Mand og Mand imellem benyttes oftest Tidsregningen *„før"* og *„efter"* Krigen.

En Overgangstid.

I mere end et Slægtled maatte Blikket vendes mod Syd, og Landsdelen maatte dele Kaar med Tysklands mange Millioner. I Tysklands Landbrugspolitik havde Junkerne og Godsejerne det afgørende Ord, vel næppe til Skade for vor Egn. Driftsmaaden indstiller sig efter Landets førte Landbrugspolitik. Gode Korn- og Kødpriser igennem en længere Periode havde givet det nordslesvigske Landbrug en Driftsform passende for denne Produktion. I 1919 blev Blikket drejet imod Nord, og alle var klar over, at *nu* skulde der drives Landbrug efter dansk Mønster, om ikke for andet, saa for at slette den gamle Grænse helt og fuldt.

Det daglige Arbejde præger en Mand. Dem, der i 4 Aar havde maattet bakse med Kanoner og ingen anden Opgave havde faaet end at ødelægge, maatte være noget for sig selv. Det var de ogsaa. En lille Del var sløvet, Nerverne havde lidt. Men det store Flertal var — som Forholdene havde

lært dem i Kampen for Livet — beslutsomme. Med Iver kastede de sig ind i Arbejdet i Bedrifterne for at oprette, hvad der var forsømt, thi selv om Kvinderne, sammen med de fremmede Krigsfanger, havde slidt trofast, saa var der alligevel meget at indhente før alt var i Orden. Hvem tvivlede om, at et ærligt og redeligt Arbejde i Landbrugsproduktionens Tjeneste ikke vilde give Løn for Slid. Det var bare om at faa Reb i Sejlene! At Kursen var gal, kunde i hvert Fald ikke lægges dem til Last, der kom hjem for at bygge op, hvad Krigen havde slaaet itu. Havde ikke Legemet faaet Saar i Kampens Tummel, saa havde i alt Fald Sjælen lidt, og hvad var saa bedre Lise end Arbejde og Foretagsomhed for at glemme. Det sønderjydske Landbrug fik sig for megen Gæld samlet sammen lige før og efter Genforeningen, men man maa kende Baggrunden, hvorfor vi fik det, for ikke at gøre Uret imod os. Dele af det gamle Land fik det maaske af Ødselhed og Spekulation, men de fleste Sønderjyder fik det for deres kraftige, — bagefter kan ses, alt for kraftige — Indsats for at blive det gamle Land jævnbyrdig.

At ændre Driftsformen og paa en Gang drive dansk Landbrug var en stor Opgave, der blev stillet den sønderjydske Befolkning. Medens andre Landsdeles Ungdom havde dygtiggjort sig til deres Gerning paa de danske Gaarde og Skoler, sled vor Ungdom Soldatertrøjen, derfor var det tilgiveligt om en eller anden ikke magtede Opgaven. Landboforeningen søgte ved Møder og Foredrag at klarlægge de danske Landbrugsmetoder.

I denne Overgangsperiode maatte Landboforeningen tage Stilling til flere Ting. Ved en ekstraordinær Generalforsamling den 22. April 1919 vedtoges det enstemmigt at indmelde Landbo-

foreningen i *Foreningen af jydske Landboforeninger.* Ved Efteraarsgeneralforsamlingen vedtoges Tilslutning til *Danske Landboforeningers Frøforsyning* og *Landbo- og Husmandsforeningers Frøsalg.* Ved Foredragene og Møderne blev det stærkt fremhævet, at der burde arbejdes hen til, at Mælk og Smør blev behandlet saaledes, at Lurmærket kunde opnaas.

Hele Aaret 1919 og første Halvaar af 1920 var i økonomisk Henseende en forfærdelig Tid for langt de fleste i Landsdelen. Varerne blev leveret i Mark, men meget blev købt i Kroner, naar det saa erindres, at Landbrugets Pristal i denne Tid var ca. 300, naar 1913 sættes lig 100, og at en gros Pristallet var betydeligt over, saa ligger i dette skæve og uheldige Forhold Forklaring paa noget af den megen Gældsstiftelse. Gæld blev stiftet i de danske Banker nord for Kongeaaen til høje Renter, og da saa først et Aar eller to efter Laanet blev omsat med et Kreditforeningslaan til lav Kurs, kunde det gaa, som det gik enkelte, at de næsten intet fik for Pengene, f. Eks, købte en Gaardejer en almindelig Arbejdshest og en Kassefjedervogn i 1919 i Kroner, begge Ting var haardt tiltrængt, da de to Ting var betalt med Renter og Rentesrente og Obligationerne var solgt havde Manden en Prioritet paa 10,000 Kr. paa sin Gaard.

Kronens Guldværdi var i disse Aar stærkt svingende: i 1919 = 100; 5. 2. 1920 = 54,1 og 9. 11. 1920 = 48,6. Priserne var fantastisk høje. Gennemsnitsnoteringen fra [illegible] 1919—31. 3. 1920 var pr. hkg: Chilesalpeter 55,00 Kr., Soyakager 48,75 Kr., Majs 38,08 Kr., Byg 32,20 Kr., Smør 611,00 Kr. og Flæsk 354,00 Kr. Intet Under, at det løb meget hurtigt op i høje Summer, naar der blev købt danske Varer,

og at det gav en uheldig Balance, naar man var tvungen til at sælge til værdiløse Mark.

I April 1920 rejste en Delegation fra Landboforeningen til Landbrugsministeren i København for at søge om der ikke kunde findes Udveje, saaledes at Kreaturerne kunde sælges til Danmark istedetfor til Tyskland.

At komme fri fra Tyskland kostede ikke alene mange Mænds og Børns Blod eller Sundhed, det tog ogsaa langt det meste af den gamle Familiekapital, det tog endvidere en stor Del af Besætningerne og Jordens Kraft og gode Kultur, men *en* Ting fik Danmark: *Hjertet!*

Under nye Kaar.

Da den førsre Begejstring over Genforeningen havde lagt sig, blev Sindene optaget af det daglige Arbejde. Vi var kommen til Danmark og maatte nu lægge Driftsformen efter den Landbrugspolitik, der førtes, og de Afsætningsmuligheder, der fandtes. Det, der i økonomisk Henseende kendetegner Perioden først i Tyverne og øver størst Indflydelse paa det økonomiske Udbytte er Kronens stærke Svingning. Kronens Guldværdi var fra 1. 4. 1919 til 31. 3. 1920 = 75,8; 1920—21 = 59,0; 1922—23 = 76,7; 1924—25 = 63,7 og sidst i 1925 godt 90 for derefter at blive ført i Pari. Priserne svingede stærkt, særlig kom der et meget stort og hurtigt Fald i 1921—22, Aarsagen dertil var et almindeligt Verdensprisfald, og at Kronen steg meget stærkt i Forhold til Dollaren. Det var meget

vanskeligt for den enkelte at disponere ud i Fremtiden under disse Svingninger. Landbrugets Stilling og det uheldige ved denne Svingning blev drøftet ved flere af Foreningens Møder, og Kravet om Stabilitet fik stærk Tilslutning. Allerede i 1924 havde adskillige naaet Laanegrænsen. Ved et Møde, hvor Kreditforeningsdirektør *A. Callø* var Taler, blev der stillet Krav om et højere Laaneniveau.

1925 førtes Kronen i Pari. Priserne dalede. Det uheldige var sket, at der var optaget Laan og mange store Laan i Tiden med store Vare- og Ejendomspriser, da der nu samtidigt i 1926 og 1927 indtraf et Par daarlige Høstaar paa den gode Jord maatte en Del gaa fra Ejendommene. I 1928—30 var der igen en nogenlunde god Periode, indtil den store Krise satte ind i 1931, der resulterede i at Kronen den 22. September 1931 atter maatte gaa fra Guldet. Denne Gang for at bøde paa det mægtige Vareprisfald, der indtraf, hvor Værdien af Landbrugets Salgsvare gik langt under Produktionsprisen. Prisen paa Smør, der i 1921 havde været oppe paa over 6,00 Kr. pr. kg, var i Gennemsnit i 1932 = 1,78 Kr.; 1933 = 1,71 og i 1934 = 1,61 Kr. Den laveste Pris noteredes 16. 4. 1934 og var kun 1,20 Kr. pr. kg. Den daarlige Økonomi, som denne Pris affødte, blev yderligere forværret ved, at Kreaturerne næsten var værdiløse, kun ved at Staten opkøbte til Destruering var det muligt at slippe af med de mindre værdifulde Dyr. Noteringen for unge Køer af I. Kl. var i Perioder i 1932 nede paa 26 Øre pr. kg. Flæskeprisen var ogsaa helt elendig, 1 kg Flæsk I. Kl. kostede i 1932 i Gennemsnit 75 Øre pr. kg. Udgifterne faldt langt fra i samme Grad som Indtægterne, hvorfor Forrentningsprocenten blev negativ.

Nogle faa Tal vil give et klart Billede af Krisen. Ifølge Statistisk Aarbog dalede de deri optagne Landbrugeres Indkomster fra at udgøre 636 Millioner Kr. i 1929 til 348 Millioner Kr. i 1932, og af Formuerne tabtes ca. 3/4 Milliard Kr., den 31. 12. 1929 var de optagne Landbrugeres Formuer 2525 Millioner Kr. og den 31. 12. 1932 kun 1779 Millioner Kr. Denne Udvikling har været af meget stor Betydning i vor Landsdel, fordi at her ingen gamle Reserver forefandtes. Værst er det gaaet ud over dem, der f. Eks. før Krigen i 2 eller 3 Aar havde været tysk Soldat, dernæst i 4—5 Aar deltaget i Krigen og saa da de kom hjem — og selvfølgelig havde Alderen til det — fik Ejendom købt i den allerdyreste Tid.

En Del har maattet gaa fra Hus og Hjem, mange er bleven hjulpen ved de Foranstaltninger, der kom for at mildne Krisen. For stor en Gæld tynger de fleste. Den almindelige Misstemning over Vilkaarene har givet sig Udslag i de forskellige „Bevægelser", der er bleven rejst her i Landsdelen. Den første startedes omkring 1924 af *Cornelius Petersen*, Vester Anflod, og gik under Navnet „Selvstyrebevægelsen". Den anden var under Ledelse af *Lej*, Snogbæk, og kaldtes „Lejbevægelsen". I begge disse Bevægelser havde de tysk orienterede Landmænd Overvægten og Bevægelserne løb ud i Sandet. Senere kom Landbrugernes Sammenslutning (L. S.). Den blev dannet paa Randersegnen og bredte sig hurtigt over hele Landet. Den ønsker at virke som en Landbrugets Fagforening" og har faaet stor Tilslutning.

Forannævnte økonomiske Udvikling har dannet Baggrunden for Landboforeningens Arbejde. Det kunde jo være resulteret i for ringe Interesse for det faglige Arbejde. Dette har imidlertid

ikke været Tilfældet. Medlemstallet, som ved Krigens Ophør var ca. 1100, holdt sig omkring dette Tal indtil 1930 og er saa steget Aar efter Aar, og vi tæller nu 1509 Medlemmer. Det vidner om, at Modløsheden ikke ligger for vor Egns Landmænd, men at Interessen til Gerningen holdes, og at man søger alle Veje, der kan være med til at hjælpe fremad.

De afholdte Foredrag med erhvervspolitiske og faglige Emner paa Dagsordenen vidner om, at det daglige Arbejde og Fremtidskaarene i lige høj Grad har optaget Tankerne.

I 1920 ønskede *P. J. Refshauge* at trække sig tilbage som Formand, da han var bleven indvalgt i den danske Rigsdag. *Martin Wiuff*, Sillerupgaard, blev derefter valgt som Foreningens Formand.

Martin Wiuff, Formand 1920—32.

Martin Wiuff er født den 3. Juli 1873 i Sillerup og Søn af Foreningens mangeaarige Kasserer P. Wiuff. I 1889—90 besøgte Martin Wiuff Landboskolen i Lyngby. I 1899 fik han sin Fødegaard „Abildgaard" i Forpagtning, i 1902 overtog han „Sillerupgaard". 1919 blev Martin Wiuff indvalgt i Bestyrelsen for Kolding Andelssvineslagteri og i 1925 i Bestyrelsen for Sparekassen for Haderslev Byes Omegn. Fra 1909—1911 var han Medlem af Landboforeningens Bestyrelse og Formand for Foreningen fra 1920—1932.

Opgaver, der er taget op.

Straks det var muligt efter Vaabenstilstanden i 1918 indbød Landboforeningen til *Foredrag* paa Harmonien. Hvert Aar er

der bleven afholdt Foredrag om de Emner, der kunde have Interesse, og mange af Landets kendte Mænd indenfor Landbruget har ført Ordet. Der er drøftet Økonomi og Konjunkturer, Husdyravl og Husdyrbrug, Planteavl, Husholdning, Regnskabsføring og Andelsvæsen. Den gode Tilslutning til Foredragene og ofte interessante Diskussion bagefter har formodentlig virket til Gavn for Medlemmerne. Efter at de nye Fodringsteorier, med Henblik paa at fodre efter Fortjeneste, er kommen frem, er der holdt mange Foredrag om Fodring af Malkekøerne og ofte uddelt Tabeller, dette har bidraget til en betydelig mere rationel Fodring end forhen.

Før Krigen blev der holdt nogle Møder ude omkring i Landboforeningens Yderkanter, i 1923 blev der slaaet til Lyd for det samme. Det blev ikke til meget før i 1931, siden den Tid holdes hver Vinter Foredrag i alle de Kredse, der ønsker det. Det er de hjemlige Kræfter, der medvirker, og Tilslutningen er meget god.

I 1912 afholdtes det første 3 Dages *Landbrugskursus.* Dette Kursus har fra første Færd faaet en meget god Tilslutning, til Tider saa stor, at Salen ikke har kunnet rumme Deltagerne. Som Regel er der 2 eller 3 faglige Foredrag daglig og sidste Dag afsluttes med et kulturelt Foredrag eller Underholdning paa en eller anden Maade, samt festlig Samvær om Aftenen.

Om *Regnskabsføring* er afholdt flere Foredrag. Foranlediget af et Foredrag af Kapt. *Pedersen,* Ebbestrupgaard, bekostede Landboforeningen i 1922 et Kursus for Folkeskolelærere under den Forudsætning, at de ude omkring vilde tage Regnskabskursus op med Landmændene. Meget kom der vist ikke ud af denne Virksomhed. I 1926 dannes den første Regnskabsforening med *P. Boesen,*

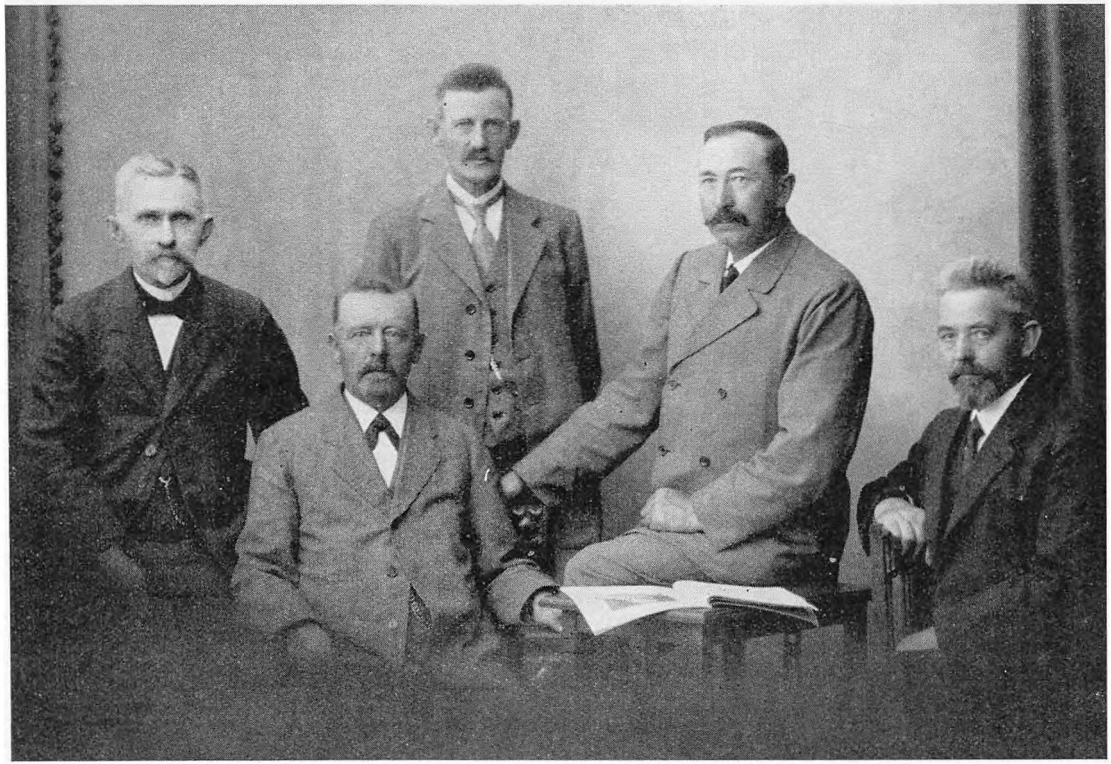

Bestyrelsen i 1925
Staaende: *Johan Raun*. Siddende: *H. Kjær, Martin Wiuff, H. Skau, J. From*.

Stubbom, som Formand og *Holger Frank* som Regnskabsfører, der dog i 1927 afløstes af *Christen Hansen*, Haderslev. I 1936 føres Regnskab for 87 Medlemmer i den ene Kreds og en, i 1933 nyoprettet Kreds, med *Jeppe Jessen*, Thorsbjerg, som Formand og Konsulent *K. Knudsen*, Hoptrup, som Regnskabsfører, tæller 90 Medlemmer.

I 1909 blev det første *Planteavlsudvalg* valgt med *Jørgen Petersen*, Sommersted, som Formand. Det skulde bistaa Bestyrelsen med Planteavlsarbejdet. En af de Ting, som Udvalget tog sig af, var Bedømmelsen ved *Konkurrencer*. I 1911 blev den første Roemarkskonkurrence afholdt. Roedyrkningen stod den Gang langt tilbage for Egnene nord paa. I de følgende Aar var der ligeledes Roemarkskonkurrencer.

I 1921—24 var der Konkurrencer for mindre Brug. Denne Bedømmelse blev foretaget af et særligt Udvalg med *Dins Barsøe*, Marstrup, som Formand. Der var kun ringe Tilslutning til denne Konkurrence, hvorfor den blev opgivet. I Forbindelse med dette kan nævnes Navnene paa dem, der har modtaget „Foreningen af jydske Landboforeningers Sølvmedalje for Landboflid" efter Indstilling af Haderslev Amts Landboforening. Denne eftertragtede Anerkendelse er tildelt: *Frederik Jørgensen*, Aller, *Jes P. Hansen*, Maugstrup, og *Peter Petersen*, Kjestrup.

Et Par Gange er der afholdt Helmarkskonkurrencer med god Tilslutning. I Forbindelse med Konkurrencerne har der været *Planteavlsudstillinger* paa Harmonien. Selv om Udstillingerne var fyldige og gode, kom der alligevel for faa Besøgende, hvorfor de ikke er gentagne i de senere Aar.

En af de Planteavlsopgaver, som Fælleslandboforeningen tog sig af var *Fremavl* af godt Sædekorn. I 1908 fordeltes det

første Fremavlskorn: Petkusrug, Brattingsborgrug og Dronning Vilhelminehvede. Omsætningen voldte nogen Besvær indtil Landboforeningen fik sin egen Konsulent. I Femaaret 1930—1935 er der solgt følgende Mængder Fremavlsvarer i hkg: 66 Petkusrug, 80 Staalrug, 66 Weibull Standardhvede, 514 Pajbjerghvede 184 (Ideal), 75 Binderbyg, 347 Opalbyg, 152 Archerbyg, 411 Keniabyg, 265 Majabyg, 55 Sølvhavre, 309 Sejerhavre, 603 Ørnhavre og af Kartofler 53 Alpha og 353 King Edward. Dette Salg viser ogsaa, hvilke Sorter der er dyrket i disse fem Aar.

Anlæg af *lokale Markforsøg* var et af Konsulent Hansens første Arbejder. Med Undtagelse af Krigsperioden er der udført Forsøg hvert Aar. At give en fyldestgørende Beretning om Forsøgenes Betydning for dansk Landbrug vilde i denne Sammenhæng føre for vidt. Om den lokale Forsøgsvirksomhed sammen med Statens kan siges, at begge har været med til at skabe Klarhed over mange Ting til uhyre Gavn for vort Landbrug og vort Land. Hvor man før stod famlende med Teorier og Antagelser, der har Brug af Maal og Vægt skaaret igennem det hele, og talt den uafviselige Læres tydelige Sprog. Forsøgene har ført Landbrugsvidenskaben ud paa Bondens egne Marker og vist, at Teori ogsaa er Praksis. Villig har Bonden taget imod Lære og det derved erhvervede Kendskab til Jord, Gødning og Planter har bevirket, at Høstudbyttet i hele Landet siden Aarhundredskiftet er tredoblet og siden Foreningens Stiftelse mindst er femdoblet. Landboforeningen har ved sit Virke bidraget og bidrager fremtidigt, hvad den evner.

Fra 1911 berettes om de første *Markvandringer*. De er senere bleven afholdt i et stort Antal. Det at færdes over sin egen

og over andres Marker, hvor alle Ting ses og bliver drøftet, virker ofte meget belærende. Kendskab til Sygdomme, Dyrkningsmaader og nye Sorter er af mange erhvervet ved saadanne Lejligheder.

Den aarlige *Sommerudflugt*, hvor der ligesom ved Markvandringer beses Landbrug, adskiller sig dog ikke saa lidt fra dem. Turen, hvori ogsaa Damer deltager, foretages med Biler og slutter med festligt Samvær. Der har i de senere Aar deltaget ca. 400 i disse Udflugter.

I 1927 blev der paa Byens Mark ved Christiansfeldvej, hvor Dyrskuet afholdes, anlagt en *Forevisningsmark* paa ca. 1/3 ha. Her dyrkes hvert Aar henimod 200 Parceller med Landbrugets forskellige Kulturplanter. Marken bliver paa Dyrskuedagen besøgt af ca. 1000 Gæster.

Da Landboforeningen i 1919 gav sin Tilslutning til Landbo- og Husmandsforeningernes *Frøsalg*, blev der givet Medlemmerne Lejlighed til at faa det bedste Frø. Ved at vælge de bedste Kornstammer opnaas der en til flere Fold mere, som har sin allerstørste Betydning og mærkes godt om Vinteren ved Tærskningen, men endnu langt mere mærkes det, om der i Bedriften findes gode Græsmarker eller ej, den rette Sammensætning af Frøblandingen er her af afgørende Betydning, derom hentes af mange Vejledning hos Foreningens Konsulent. Frøsalget igennem Foreningen er steget fra 5000 kg i 1926 til 25,000 kg i 1936 og Beløbet fra 9000 Kr. til 39,000 Kr.

En Ting, som Foreningen ogsaa har været behjælpelig med, er Fremskaffelsen af billig *Gødningskalk*. I 1924 blev der tilbudt Medlemmerne Raakalk imod kun at betale Fragten. Mange fik en hel Del og det har senere vist sig, at det virkede godt.

Siden 1929 er der ved Konsulentens Medvirken fremskaffet ca. 2,8 Millioner kg Kalk. Kalken har i visse Tilfælde været indtil 8 Kr. billigere pr. Ton end Kalk af samme Beskaffenhed fra Agenter, derved har Køberne sparet ikke saa faa Penge, men Salget har ogsaa bidraget til at sætte den Kalk ned i Pris, som er bleven købt hos Agenterne.

Ved *Undersøgelsen af Jordbundens Reaktion* medvirkede Haderslev Amts Landboforening allerede i 1911, de, den Gang udtagne, Jordprøver viste Kalktrang. I 1925 vedtog Bestyrelsen at støtte en systematisk Undersøgelse af Jorden i Foreningsomraadet. Der blev straks gaaet i Gang med Undersøgelsen. Tyrstrup, Frørup og Stepping Sogne blev kortlagt, men saa maatte Arbejdet standses.

Efter Dannelsen af 4 Mergelselskaber i Landboforeningens Omraade: Tyrstrup og Omegns, Vojens og Omegns, Vedsted og Omegns samt Starup med flere Sognes Mergelselskab blev Jorden ønsket undersøgt i saa godt som hele Landboforeningens Omraade. Undersøgelsen blev lagt til Grund for Merglingen, ingen vovede at mergle i Blinde, paa Slump, som det var gjort forhen i Foreningens Historie. Af hver enkelt Mark maatte udtages Prøver, og den passende Mergelmængde pr. ha maatte angives, et stort Arbejde. I Aarene 1929 til 1935 er der undersøgt 1409 Ejendomme og udtaget et meget stort Antal Jordprøver. Af de 4 Selskaber er der udkørt henimod 600,000 Kubikmeter Mergel. Tyrstrup og Omegns Mergelselskab har kørt Mergel med et Indhold af ca. 32 % kulsur Kalk, ved de andre Selskaber indeholdt det ca. 50 %. Et stort Grundforbedringsarbejde er gennemført i en vanskelig økonomisk Tid, det tjener Landmændene til Ære, at de har kunnet se ud over Da-

gens Vanskeligheder og gjort et Arbejde for Fremtiden. Merglingen var de fleste Steder paakrævet. Byg, Runkel- og Sukkerroer, de mest kalkkrævende Planter, gav mange Steder ikke det fulde Udbytte, og Havreaalen bredte sig paa Grund af for megen Havre- og Blandsædsdyrkning, der jo gror bedre end Byg ved lav Reaktion.

I Forbindelse med Merglingsarbejdet er der undersøgt mange gamle Mergelgrave. Denne Undersøgelse viste, at det meste Mergel her paa Egnen indeholdt fra 10—18 %.

Ved flere Lejligheder har Landboforeningen nedsat Udvalg til at tage sig af specielle Spørgsmaal, saaledes har der været nedsat Udvalg angaaende *Hørdyrkning*. En selvstændig Bestyrelse leder *Kartoffeldyrkerforeningen*, som arbejder for bedre Avl og Afsætning af Spisekartofler. Et Udvalg udgør Dommerkommiteen ved den i de senere Aar foranstaltede *Staldkonkurrence*, som har vunden meget god Tilslutning. Formaalet med denne Konkurrence er at fremme Staldkulturen ved Præmiering til de dygtigste Fodermestre. Et Par Gange har der været nedsat Udvalg, der skulde arbejde hen til at vi fik *Sukkerroedyrkningen* i Gang og eventuelt en Saftstation i Haderslev. Trods det ihærdige Arbejde, det i 1923 nedsatte Udvalg gjorde, kunde der dengang ikke skaffes Areal nok frem til en Saftstation, omvendt i 1935, da kunde der ikke faas en Saftstation omendskønt det fornødne Areal til Dyrkning var tegnet. Udvalgenes Arbejde har bidraget til den Sukkerroedyrkning, der findes i Dag. - I 1935 antog Landboforeningen en Mand til at undersøge Priserne paa Pattegrise paa Torvet og hver Mandag opgiver Landboforeningen en Notering til Pressen. Denne Foranstaltning bliver paaskønnet af alle dem, der sælger og køberSmaagrise.

Et af de Arbejder, der under Konsulentens Ledelse er taget op og har faaet den bedste Modtagelse hos Medlemmerne, er Oprettelsen af den landbrugsfaglige *Ungdomsskole* i 1932. Skolen har nu i 4 Aar gennemsnitligt været besøgt af 163 Elever aarligt, de er i Alderen fra 14—64 Aar. Eleverne er inddelt efter Alder, og hver Elev møder en Gang om Ugen i Maanederne November—Februar i Tiden fra Kl. 2—5. Undervisningen bliver givet i Form af en Foredragstime, en Samtaletime og en Beregningstime. Teknisk Skole har velvilligst stillet Lokaler til Raadighed.

Som forannævnt ophørte 1. Januar 1929 Landboforeningens Fællesskab med Fælleslandboforeningen med Hensyn til Planteavlskonsulenterne, og et paatænkt Samarbejde med Den nordslesvigske Landboforening blev afslaaet af denne. Hadersley Amts Landboforening besluttede derfor at ansætte egen *Konsulent*. Daværende Assistent ved Sønderjydsk Fællesledelse af Korthornsavl, Landbrugskandidat *Frederik P. Nielsen* blev antaget med Tiltrædelse den 1. Januar 1929.

Frederik P. Nielsen,
Konsulent fra 1. 1. 1929.

Frederik P. Nielsen er født den 30. Juli 1903 i Agerskov. Arbejdede ved praktisk Landbrug til 1923, derefter Ophold paa Rødding Højskole og Ladelund Landbrugsskole. 1928 Landbrugskandidateksamen. 1. 5. 1928 til 1. 1. 1929 Assistent ved sønderjydsk Fællesledelse af Korthornsavl. Fra 1. 1. 1929 Konsulent for Hadersley Amts Landboforening.

Det blev Konsulentens Opgave at være til Bestyrelsens Hjælp ved Udførelsen af de i foregaaende nævnte Arbejder, samt at udføre

konsulatorisk Virksomhed. I hvor høj Grad Medlemmerne har gjort Brug af Foreningens Konsulent fremgaar af, at i de 7 Aar 1. Jan. 29 til 31. Dec. 35 har han aflagt 2936 Besøg hos Medlemmerne, holdt 283 Foredrag og desuden deltaget i 280 forskelligartede Møder foruden Bestyrelsesmøderne.

Forskellig Virksomhed - Ændringer i Bestyrelsen.

Paa Landboforeningens Initiativ blev *Haderslev Amts Landbo-Husholdningsforening* dannet i Marts 1935 med Fru *Hansen*, Langmose som Formand og Fru *Ulla Pedersen*, Haderslev, som Konsulent. Foreningen fik straks et stort Antal Medlemmer. I Betragtning af den vigtige Samfundsstilling enhver Husmoder indtager baade paa Folkesundhedens og Økonomiens Omraade, maa der, saafremt Forstaaelse kan vindes, være mange store og vigtige Opgaver at tage op.

Ved et Kredsformandsmøde i 1921 vedtoges det at afhænde Landboforeningens *Bibliotek* til Amtets Folkebibliotek og yde samme en aarlig Støtte.

Helt siden Foreningens Stiftelse har det *selskabelige Samvær* haft sin Plads indenfor Haderslev Amts Landboforening. Foruden Dyrskuet, Kursus'et og Sommerudflugten holdes som Regel en Fest mere. Landboforeningen behøver ingen Sinde at sukke for Mangel paa Tilslutning, tværtimod, nu inden Jubilæumsfesten den 14. Oktober, bygges en stor Sal paa Harmonien, saa i Fremtiden maa der vel blive Plads nok.

Til alle Tider i Foreningens Historie har Haderslev Amts Landboforening mødt den største Imødekommenhed fra Haders-

lev Bys og fra Haderslev Bys Beboeres Side. Det viser sig ved det store Antal Borgere, som Landboforeningen har den Glæde at tælle som sine trofaste Medlemmer, at Tallet er saa stort skyldes ikke mindst den stoute mangeaarige Kredsformand, Købmand *Waldemar Schmidt*. Forstaaelsen for Landboforeningens Arbejde viser sig ogsaa ved de mange smukke og værdifulde *Ærespræmier*, der hvert Aar skænkes til Forningens Dyrskue. Megen Tak er Foreningen Byen, dens Borgere og Institutioner skyldig derfor.

Ved Dyrskuefesten lægges direkte Beslag paa Byens Borgere. Der har til enhver Tid været gode Mænd, der har villet ofre sig og gjort et Arbejde, hvad enten det har været i Pladsudvalget eller Tombolaudvalget.

Pladsudvalget, paa hvis Skuldre hele Arangementet med Dyrskuet hviler, har en saa indsigtsfuld Ekspert som Arkitekt *Gydesen* som Formand og tæller som sine Medlemmer Rentier *Iver Iversen* og *P. Barsøe* samt Kgl. Vejer og Maaler *J. Rasmussen*.

I *Tombolaudvalget* gjorde Købmand *Hermann Frees* i mange Aar et stort uegennyttigt Arbejde, i Dag gøres der et ikke mindre Arbejde af Udvalget med Boghandler *Carl Nielsen* som Formand og Købmand *I. P. Dahl* og Urmager *Henningsen* som Udvalgsmedlemmer. Hvert Aar samles Bestyrelsen med disse Mænd fra Byen ved det saakaldte „Højskolemøde" for at sige dem Tak for godt Virke i Landboforeningens Interesse.

En stor Støtte for Bestyrelsen, og Arbejdet i det hele, er alle Foreningens *Kredsformænd*, ialt 56. De har den mindre interessante Bestilling at kræve Penge op, som dog løses let og uden store Veer, fordi at Kontingentet ikke er saa højt. Ha-

derslev Amts Landboforening har den Glæde at have en Stab af gode Mænd som Kredsformænd, som Foreningen kan takke for, at Medlemstallet har kunnet gaa frem. Enhver Kredsformand er stolt over og glad for hver Gang et Medlem hverves. Der er Kredsformænd, der kan fejre 25 Aars Jubilæum, det er ikke alene et Vidnesbyrd om den store Interesse, som Foreningen og dens Arbejde omfattes med, men ogsaa om den Trofasthed, der findes blandt Medlemmerne og som Foreningen ikke kunde være foruden.

Som foran nævnt trak I. P. Refshauge sig tilbage i 1920 og Martin Wiuff, Sillerupgaard, blev valgt som Formand. I 1925 nægtede Hans Kjær at tage imod Valg og Ejnar Simonsen, Flovtgaard, kom ind i hans Sted. I 1926 gik Johan Raun ud og L. Grundahl, Vonsmose, fik Sæde i Bestyrelsen. I 1927 afløste Jens Schultz, Højrup, Jørgen From. I 1932, efter Dannelsen af Landbrugernes Sammenslutning (L. S.) forlangte denne, at Formanden skulde melde sig ind i Sammenslutningen, dette nægtede Martin Wiuff, da L. S. efter hans Mening ikke var afklaret nok, og det kom da til en meget bevæget Generalforsamling. Bestyrelsen fik fra alle Sider stor Anerkendelse for sit Arbejde, men da Martin Wiuff fortsat nægtede at gaa ind i L. S., valgtes Jens Schultz, Højrup, som Formand ved den skriftlige Afstemning. Hans Skau, der havde siddet i Bestyrelsen i 25 Aar, ønskede at trække sig tilbage og Jens Iversen, Tørningmark blev valgt. Istedetfor L. Grundahl valgtes Jaaob R. Fromm, Grarupgaard, endvidere indvalgtes Anker Nissen, Keldergaard. I 1933 blev Ejnar Simonsen genvalgt med Aklamation, men han nægtede at fortsætte og i hans Sted blev Chr, Hansen, Lauesgaard, valgt. I 1935 vilde Anker

Nissen ikke tage imod Genvalg og Jakob Friis, Hauge, blev valgt i hans Sted.

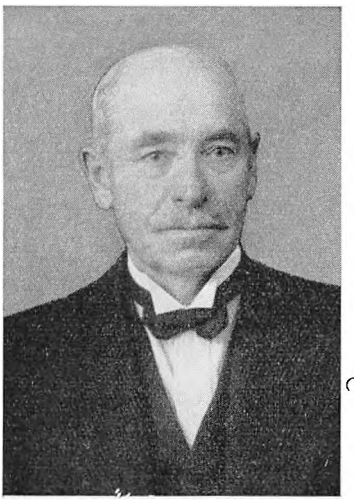

Jens Schultz, Formand fra 1932.

Jens Schultz er født 11. November 1874 i Højrup, hvor han ogsaa i 1902 overtog en Gaard. Foruden at være Medlem af Bestyrelsen i flere Sogneanliggender er Schultz Medlem af Sønderjyllands Højspændingsværks Bestyrelse og siden 1934 Formand for Tyrstrup Herreds og Omegns Elektricitetsforsyning. Jens Schultz blev indvalgt i Landboforeningens Bestyrelse i 1927 og blev i 1932 valgt som Formand

Flere Gange har der været Forslag fremme om at udvide Bestyrelsen fra 5—7 Medlemmer. Det er imidlertid hver Gang bleven forkastet.

I 1936 har Bestyrelsen følgende Sammensætning: Jens Schultz, Højrup, Formand, Jens Iversen, Tørningmark, Næstformand, Chr. Hansen, Lauesgaard, Sekretær, J. R. Fromm, Grarupgaard, Kasserer og Jakob Friis, Hauge.

I *Husdyrbrugsudvalget* er: L. P. Lorenzen, Halk; Carl Petersen, Skrydstrup, og P. N. Raun, Aastrup.

I *Planteavlsudvalget* sidder: P. Schultz, Kobbersted; A. Rasmussen, Kjestrup, og Boh Jørgensen, Kastvraa.

Landboforeningen, som den virker nu.

Som Haderslev Amts Landboforening virker nu ligner den omtrent Landboforeningerne nord for den gamle Grænse. Udadtil

er den ved sit Medlemsskab af Foreningen af jydske Landboforeninger repræsenteret i de samvirkende danske Landboforeninger og Landbrugsraadet.

Som Medlem af Fælleslandboforeningen er den med til at rejse de særlige sønderjydske Spørgsmaal og med til at løse de særlige sønderjydske Opgaver.

Medlemmerne har for Landboforeningens særlige Bidrag til Fællesledelsen Adgang til at benytte Fællesledelsens Konsulenter i alle Hysdyrbrugsspørgsmaal.

Ved Foredragsvirksomheden er den med til at skabe Klarhed og Oplysning om de Ting, der til enhver Tid har Interesse at faa behandlet.

Medlemsskabet giver hver enkelt Ret til at udstille paa Foreningens Dyrskue og fri Adgang til Dyrskuepladsen og Foreningens Møder, endvidere Ret til vederlagsfrit at benytte Konsulenten til Raad og Vejledning i alle faglige Spørgsmaal.

Enhver har Ret til at tage Del i de Opgaver der tages op. Medlemmerne bestemmer i høj Grad selv, hvad de vil have ud af Medlemsskabet.

75 Aar.

Naar saa lang et Spand af Aar er gaaet, kan det have sin Interesse at standse og kaste Blikket tilbage for at se, hvad der er naaet. Hvad var Formaalet med Dannelsen af Haderslev Amts Landboforening? Har den naaet de Maal, der blev sat? Formaalet var at virke til Fremme for Landbruget! Ses Landbrugets Udvikling i Historiens rene og klare Søgelys, da kan det ikke nægtes, at der har været Fremgang paa alle Omraader,

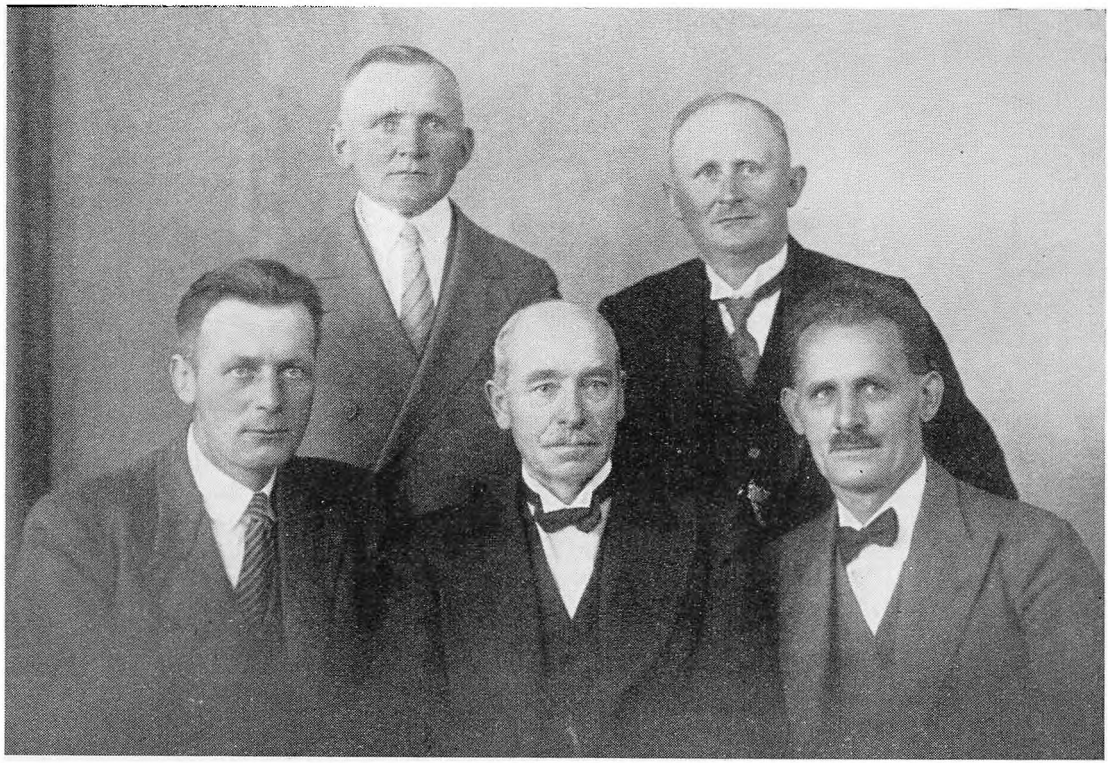

Bestyrelsen 1936:
Staaende: *Jens Iversen, Jakob R. From.* Siddende: *Jakob Friis, Jens Schultz, Christian Hansen.*

som der foran er berettet om. Landboforeningens Virksomhed har gjort sit til at sprede Kendskab til det nye, der maatte bringe Fremgangen.

De Mænd, der har staaet i Spidsen, har til alle Tider baaret i sig det Islæt af Selvhævdelse og Tjenersind, der maa til for at lede Udviklingen fremad til Gavn for Folk og Fædreland. Stolthed har fyldt dem ved at se saa mange fylkes om den Fane, som de har baaret fremad ad Udviklingens snirklede Veje. En Ting har præget alle disse Mænd, der har haft Almenhedens Vel for Øje, haft Vilje til Værn af Friheden og Lyst og Evner til Fremgang. Det rød og hvide Flag blev i Udlændighedens lange og trange Tid holdt højt i Ære, en Retssag, — en Dom styrkede kun Sammenholdet.

Ved at fremdrage Mindet om de Slægter, der har virket forud for os, maa vi bøje Hovedet i Taknemlighed, thi gode Bygningsmænd har de været, de forstod baade at bygge og værne. Der er skabt Traditioner som forpligter Nutid og Fremtid.

Hvad med Fremtiden? Mens dette skrives raser Borgerkrigen i Spanien, og der kaprustes som aldrig nogen Sinde før. Uvilkaarligt har man den Følelse, at det staar til Skæbnens lunefulde Spil om der kommer et nyt og større Ragnarok, end det vi har oplevet.

Vi staar i en Tid, hvor store Brydninger finder Sted, Facisme og Kommunisme er Dødsfjender, men fælles om at nedsable Demokratiet. Religioner forfægtes, mens Kirker brændes. Hungersnød og Overproduktion finder Sted til samme Tid. Selvforsyning og Planøkonomi har fejet Frihandel og Frihed til Side og givet Plads for Tvangsforanstaltninger paa Produktionens Omraade. Socialpolitik og Erhvervsøkonomi strides om

Rettigheder. Menneskemasserne organiseres for senere at tyranniseres. Arbejdsløshed og Mangel paa Arbejdskraft haves samtidigt. Utilfredshed hos alle præger Tiden. Modsætningsforhold indenfor Landbostanden kan ikke undgaas.

Ud af alt dette er det store Spørgsmaal, hvordan vil det gaa Landbruget? Vil Planøkonomien faa fast Tag her til Lands og stække det frie Initiativ? Skal Landbruget fortsat have en Førerstilling blandt Nationernes Landbrugslande, eller skal der ofres saa meget til andre, at det selv forbløder? Saa meget er sikkert, at Landbruget i sin Kamp for Eksistensen har Brug for alle gode Kræfter. Der er ikke bedre Ønsker at give Haderslev Amts Landboforening med paa Vejen end dette, at den maa kunne faa Lykke og Evner til at bistaa sine Medlemmer med at forbedre Landbostandens Kaar og bevare den danske Bondes Uafhængighed.

Medlemmer af Bestyrelsen har i Tidens Løb været:

Laurids Skau, 1861—1863; Kammerraad Juhl, Hjerndrup 1861—1868; J. P. Friis, Ejshøl, 1861—1889; Vissing, Vonsildgaard, 1861—1863; A. Juhl, Kjelstrup, 1861—1869; H. Dahl, Taarning, 1863—1866; P. Skau, Bukshave, 1866—1878 og 1889—1892; Møller Windfeld 1866—1890 og 1900—1905: H. Juhl, Hjerndrupgaard, 1868—1883; Ludvig Schmidt, Hoptrup, 1869—1888; S. Bygh, Lunding, 1878—1886; P. H. Wiuff, Sillerup, 1883—1904; V. Mussmann 1886—1900; Falle Eriksen, Sverdrup, 1888—1904; A. Enemark, Høgelund, 1890—1892; J. Autzen, Djernæs, 1892—1905; Chr. Michaelsen, Kastvraa, 1892—1905; Chr. Juhl, Fjelstrup, 1904—1910; M. Simonsen, Flovt, 1904—1912; P. J. Refshauge, Ausbøl, 1905—1920; Nis Nissen. Kragelund, 1905—1909; H. P. Lauritzen, Hammelev, 1905—1907; H. Skau, Styding, 1907—1932; Martin Wiuff, Sillerupgaard, 1909—1911 og 1920—1932; Jørgen From, Fjelstrup, 1910—1927; P. Neumann, Kjelstrup 1911—1913; H. Kjær, Hyrup, 1912—1925; Johan Raun, Vandling, 1913—1926; Ejnar Simonsen, Flovtgaard, 1925—1933; L. Grundal, Vonsmose, 1926—1932; Jens Schultz, Højrup, fra 1927; Anker Nissen, Keldergaard 1932—1935; J. R. Fromm, Grarupgaard, fra 1932; Jens Iversen, Tørningmark, fra 1932; Chr. Hansen, Lauesgaard fra 1933; Jakob Friis, Hauge, fra 1935.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Foreningens Stiftelse og første Bestyrelse ..... Side 9
Det første Møde ..... » 13
De første Dyrskuer ..... » 16
1864 - Formandsskifte - Skolen i Vonsbæk ..... » 19
Forskelligartet Drøftelse og Virksomhed ..... » 22
Bibliotekets Oprettelse. — Virksomhed i Halvfjerdserne .... » 26
Foreningen og Myndighederne. Første Afsnit ..... » 30
Konjunkturer. — Told. — Foredragsholdere ..... » 36
Andelsmejerierne ..... » 40
Husdyrholdet før Aarhundredskiftet. — Hesteavlen ..... » 42
Kvægavlen ..... » 46
Jordens Dyrkning ..... » 50
Ændringer i Bestyrelsen. — Virksomhed i Halvfemserne ... » 53
Foreningen og Myndighederne. Andet Afsnit ..... » 56
En Opgangsperiode ..... » 62
Husdyrholdet efter Aarhundredskiftet. — Hesteavlen ..... » 66
Kvægavlen ..... » 72
Svineavlen ..... » 81
Fjerkræavlen ..... » 86
Dyrskuerne ..... » 88
Fælleslandboforeningen ..... » 91
En Trængselstid ..... » 96
En Overgangstid ..... » 98
Under nye Kaar ..... » 101
Opgaver, der er taget op ..... » 104
Forskellig Virksomhed. — Ændringer i Bestyrelsen ..... » 113
Landboforeningen, som den virker nu ..... » 116
75 Aar ..... » 117
Fortegnelse over Bestyrelsesmedlemmer ..... » 121